

ОДБРАНА

Година XII ■ Број 250 ■ 15. фебруар 2016. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ИНТЕРВЈУ

ДИРЕКТОР ИНСПЕКТОРАТА ОДБРАНЕ
ГЕНЕРАЛ-МАЈОР ГОРАН РАДОВАНОВИЋ

КРОЗ ПРИЗМУ ИСКУСТВА

ТЕМА

ОТКУД ВЕХАБИЗАМ НА БАЛКАНУ

ДИНАМИТ У „БОСАНСКОМ ЛОЊЦУ“

**НОВО
ИЗДАЊЕ**

ВЕРСКА СЛУЖБА У ВОЈСЦИ СРБИЈЕ

– Утицај на операције копнене војске
Стевица С. Карапанџин
Броширано, 14x21, 284 стр.
шифра: 111334; цена: 704,00 динара;
са попустом: 492,80 динара

Књига представља изворну и оригиналну анализу новоуспостављене верске службе у Војсци Србије и њен утицај на припреме и извођење операција Копнене војске. Утемељена на изворним истраживањима односа верског и секуларног и њиховог утицаја на историјски развој верске службе у војсци (српској и војскама које су биле на простору бивше СФРЈ), ова књига у друштвено-хуманистичким наукама и у области теорије науке одбране има изузетно велики значај, јер доноси нове погледе на верску службу за прошлост, садашњост и будућност у Војсци Србије.

МЕДИЈА ЦЕНТАР
ОДБРАНА

ОДБРАНА

НАРУЏБЕНИЦА

Продавница
**„ВОЈНА
КЊИГА“**

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Телефон: 011/3201-810, 3241-254, телефакс: 011/3240-009

Наручујем следећа издања:

(навести шифру/количину) _____

у укупној вредности од _____ динара.

Издања ћу платити (заокружити број):

1. одједном (плаћање унапред)
2. на кредит у _____ месечних рата (највише 18) по _____ динара.
(минимална рата 1.000,00 дин.), путем административне забране.

Код плаћања унапред послати доказ о уплати целокупног износа, након чега испоручујемо књиге. Купци на кредит достављају попуњен образац административне забране. Купљена издања биће достављена путем пост експреса, на терет купца.

Купац _____

ЈМБГ _____

Број личне карте _____

издате у МУП _____

Адреса становања (улица и број) _____

Место _____

Телефон _____

Потпис наручноца _____

у Београду
Улица Васе Чарапића 22, тел/факс: 011 21 84 925
Радно време
од 9 до 20 часова, суботом од 9 до 15 часова

НОВО
ИЗДАЊЕ

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

Милан Мијалковски • Душко Томић
Зоран Антић • Звонимир Пешић

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

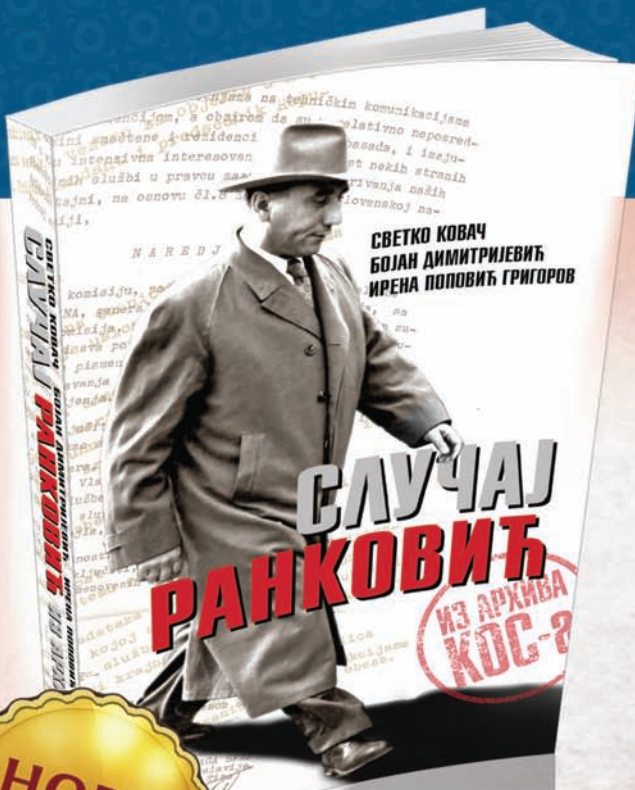
ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

Милан Мијалковски, Душко Томић,
Звонимир Пешић, Зоран Антић
Броширано, 15x23, 368 стр.
шифра: 111326; цена: 1.485,00 динара;
са попустом: 1.039,50 динара

Први ешелон у борби за ослобођење и уједињење Краљевине представљала је Војна обавештајна служба Србије. Врховна команда Српске војске постављала је високе захтеве и задатке својим обавештајцима и они су чинили огромне напоре да те задатке изврше у предратним, ратним или послератним условима.

МЕДИЈА ЦЕНТРА
ОДБРАНА

СВЕТКО КОВАЧ
БОЈАН ДИМИТРИЈЕВИЋ
ИРЕНА ПОПОВИЋ ГРИГОРОВ

СЛУЧАЈ
РАНКОВИЋ
ИЗ АРХИВА
КОС-II

НОВО
ИЗДАЊЕ

СЛУЧАЈ РАНКОВИЋ ИЗ АРХИВА КОС II

– II издање
Светко Ковач, Бојан Димитријевић,
Ирена Поповић Григоров
Броширано, 15x23, 548 стр.
шифра: 111316; цена: 1.210,00 динара;
са попустом: 847,00 динара

Анотација: Књига говори о афери која је променила ток историје социјалистичке Југославије. У центру те афере био је Александар Ранковић, први човек југословенских и српских служби безбедности и организациони секретар Комунистичке партије. Заснована на до сада непознатој архивској грађи Војне службе безбедности, књига проблематизује читаву „Брионску аферу“, супротстављајући нове и непознате податке тада изреченим оптужбама.

МЕДИЈА ЦЕНТРА
ОДБРАНА

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наслеђује традиције „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастиан Балаш, др Славиша Влацић,

Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,

др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,

Будимир М. Попадић, Никола Остојић,

Александар Радић, Влада Ристић,

Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),

Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),

Даримир Банда, Душка Стефановић,

Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактор

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја: 3201-810; 23-810; 3241-254

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС

месечно 160 динара. За претплатнике преко

Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 250

ГАРДИСТА
ДИЖЕ
ЗАСТАВУ

Снимио
Игор САЛИНГЕР

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 138

У НЕДРИМА БИЗЕРТЕ

18

Јунаци свакодневице
водник Александар Вулић

ТО ЈЕСТЕ
МОЈА СТВАР!

20

Шездесет пет година
издавачке делатности
Војнотехничког института

ДРАГОЦЕНО
НАУЧНО ШТИВО

28

Експанзија
кинеске хеликоптерске
индустрије
БЕЗ ПРЕСЕДАНА
У СВЕТУ

32

Славимир Николић,
политички официр
Уједињених нација

ПРОФЕСИЈА
ПОСВЕЂЕНА
МИРУ

Реч уредника

Мајор је жив!

8 Директор Инспектората одбране
генерал-мајор
Горан Радовановић

КРОЗ ПРИЗМУ ИСКУСТВА

12 Посади хеликоптера
постхумно златна плакета за
„Најплементитији подвиг године”

ХЕРОЈИМА ЗА НЕЗАБОРАВ

14 Откуд вехабизам на Балкану

ДИНАМИТ У „БОСАНСКОМ ЛОНЦУ“

24 Прелаз индустријске
у технолошку еру

ДИГИТАЛНА РЕВОЛУЦИЈА – ЧИП ЈЕ ЊЕНА ЛУША

38 Кнез Милош у стрипу

ДРУГАЧИЈЕ ЧИТАЊЕ ИСТОРИЈЕ

40 Законоправило Светог Саве (2)

УТИЦАЈИ НА ПРАВОСЛАВНЕ НОМОКАНОНЕ

Мала, достојанствена церемонија догодила се пре неколико дана у касарни на Топчидеру. У холу зграде Управе за логистику, начелник Генералштаба открио је спомен-обележје Народном хероју мајору Милану Тепићу.

Испод познате слике официра строгог погледа, пише:

„Једанпут људи дају ријеч, она остаје или се погази. Ја сам дао ријеч да ћу да браним ову земљу ако јој буде тешко.”

Смрт је чудна, неистражена појава. Кустурица би рекао – непровјерена гласина. У важећем поретку света већина људи чином физичког скончања – умире. Експлозија складишта УБС у Беденику 29. септембра 1991. године, међутим, није убила мајора Милана Тепића. Напротив, учинила га је вечним.

Војска је симбол достојанства, суверенитета и поноса једне државе. Њена обележја у рукама носе официри. Иза државног суверена, било да је монарх или председник, стоје гардисти... Има ту много више од просте симболике или, како би злуради рекли – декорације. Када је земља у невољи, војник је тај који је брани. Жртвује се не очекујући награду. Та веза успоставља се заклетвом, чином којим се војник својој земљи обавезује на верност. Увек, свуда и по сваку цену.

Херојство Милана Тепића, дакле, није проистекло из случајности. За разлику од многих који су тих година погазили своју ријеч или реч, официр Милан Тепић је своју одржао. Величина његовог поступка је утолико већа што су у то време многи сматрали да њихова заклетва више не важи јербо држава којој су се заклели полако нестаје с мапе света. Мајор није имао дилему. Знао је у ком правцу ће летети пројектили из његовог магацина уколико падне у руке непријатеља. Одлучио је да то спречи.

Цену одсудне одбране, највећу, уједно и једину која се могла платити, поднели су и војници Стојадин Мирковић и Ранко Стефановић. Они су у строју бесмртних стали до мајора.

Последње наређење мајора Милана Тепића његови војници извршили су успешно. Ратни дневник је сачуван, а у њему и истина о догађајима из околине Бјеловара јесени 1991. године.

У понедељак 15. фебруара Србија обележава Дан државности, дан када је 1804. године почео Први Српски устанак и када је 31 годину касније донет Сретењски устав. На сваком месту где држава прославља свој Дан, биће и припадници Војске Србије. Својим присуством они ће подсетити и себе и све око себе на заклетву да поштују и бране своју земљу увек, свуда и по сваку цену. Онако како су то чинили преци. Како је то учинио и мајор Милан Тепић. Који је погинуо, а остао жив. Заувек! ■

Александар ПЕТРОВИЋ

НОВИ ШЕФ НАТО КАНЦЕЛАРИЈЕ ПРЕУЗЕО ДУЖНОСТ

Италијански бригадни генерал Ђезаре Маринели преузео је дужност шефа НАТО војне канцеларије за везу од бригадног генерала Лућа Бате, на свечаности која је 3. фебруара одржана у Дому Војске. Бригадни генерал Маринели седми је шеф НАТО војне канцеларије за везу у Београду од њеног оснивања, у децембру 2006. године. Канцеларија олакшава сарадњу Србије с НАТО-ом у оквиру Програма *Партнерство за мир*, помаже реформу система одбране и пружа подршку активностима у области јавне дипломатије. ■

ИЗРАДА НОВОГ НАЦИОНАЛНОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА

Одлуком Владе Србије од 25. децембра 2015. образована је Радна група Владе за израду Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2016–2020). На првој седници, одржаној у јануару ове године, Радна група усвојила је идејну замисао и динамику израде Плана, који би требало да буде завршен до 30. септембра 2016. С циљем сагледавања резултата евалуације спровођења претходног плана и утврђивања методологије израде новог НАП-а, од 3. до 5. фебруара у Врднику је одржана радионица у организацији Сталне конференције градова и општина Србије. Поводом реализације и осталих задатака предвиђених одлуком Владе, Радна група ће у наредном периоду обавити шире консултације са бројним релевантним субјектима и организацијама цивилног друштва. ■

САРАДЊА СА ЕВРОПСКОМ ОДБРАМБЕНОМ АГЕНЦИЈОМ

Државни секретар у Министарству одбране Зоран Ђорђевић састао се 4. фебруара са директором Директората за способности, наоружање и технологије Европске одбрамбене агенције бригадним генералом Питером Раундом. На састанку су размењена мишљења о оствареној и планираној сарадњи

Србије са Европском одбрамбеном агенцијом, с посебним освртом на области сарадње под окриљем Директората за способности, наоружање и технологије. Државни секретар констатовоао је да активним доприносом заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ и конкретном сарадњом са Европском одбрамбеном агенцијом, Србија намерава да оствари већи степен интероперабилности са државама чланицама ЕУ и унапреди капацитете за чији је развој неопходна подршка тих држава. ■

ПОСЕТА ГЕНЕРАЛА БРИДЛАВА СРБИЈИ

Командант Савезничке команде за операције и Европске команде Оружаних снага САД генерал Филип Бридлав посетио је 5. фебруара Републику Србију и, између осталог, разговарао са државним секретаром у Министарству одбране Зораном Ђорђевићем и начелником Генералштаба Војске Србије генералом Љубишом Диковићем.

На састанку са државним секретаром истакнуто је да наша држава представља регионалног лидера у учешћу у мултинационалним операцијама Уједињених нација, чиме даје снажан допринос унапређењу светског мира и безбедности. Констатовано је да је у претходном периоду успостављена садржајна и комплексна војна сарадња две

стране, која је на највишем нивоу од почетка учешћа Србије у Програму *Партнерство за мир*.

У разговору са генералом Диковићем кључне теме односиле су се на безбедносна питања у региону, те су генерали били сагласни да је безбедносна ситуација стабилна, али да постоје

одређени изазови који могу да угрозе такво стање. Генерали су разговарали и о изазовима које са собом носе миграције и закључили да се заједничким деловањем могу предупредити сви догађаји који прете да угрозе безбедност. Генерал Бридлав поручио је да Србија има веома важну улогу у изградњи и одржавању стабилности на западном Балкану и у Европи. ■

ЗНАЧАЈНИ ЈУБИЛЕЈИ УСТАНОВА У СИСТЕМУ ОДБРАНЕ

Војногеографски институт, Војни архив и Институт за стратегијска истраживања обележили су 5. фебруара своје јубилеје.

Свечаним скупом у просторијама Војногеографског института прослављено је 140 година постојања те научноистраживачке установе и геодетске службе. За постигнуте резултате у раду начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић

доделио је Институту Плакету Војске Србије.

Поводом Дана Војног архива и 140 година његовог постојања, у Дому Војске Србије одржана је свечаност на којој је премијерно приказан филм „140 година Војног архива“, сниман у сарадњи са РТС-ом. Војном архиву додељене су Војна спомен-медаља за изузетан допринос систему одбране и Плакета Војске Србије поводом обележавања скоро века и по рада.

Плакета Војске Србије додељена је и Институту за стратегијска истраживања. ■

СЕЋАЊЕ НА МАЈОРА ТЕПИЋА

Спомен-обележје народном хероју мајору Милану Тепићу открио је 8. фебруара, у Управи за логистику у касарни „Топчидер“ начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић. Том приликом похвалио је гест носилаца традиције јединица логистике, јер нису заборавили људе који су обележили један период наше историје.

– Постављате спомен-плочу човеку који то апсолутно заслужује. Мајор Тепић је својим херојским делом потврдио да је наша држава у свим тешким тренуцима у својој историји имала људе који су били посебни, да ли у сфери руковођења и командовања или у области непосредног извршавања задатака. То су били јунаци и хероји који нису жалили свој живот како би извршили добијени задатак. Мајор Тепић је и државу и задатак ставио изнад свог живота, изнад породице, изнад свега. Због тога је ово диван тренутак и леп гест, поручио је генерал Диковић. ■

СУСРЕТ ГЕНЕРАЛА ДИКОВИЋА И ДИ МАРКА

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић разговарао је 4. фебруара са начелником штаба Команде Здружених снага НАТО из Напуља генерал-потпуковником Леонардом ди Марком. Генерали Диковић и Ди Марко оценили су да је сарадња Војске Србије и Здружених снага НАТО Напуљ веома добра.

Разговарајући о безбедносној ситуацији у региону, генерали су установили да је за супротстављање безбедносним изазовима, ризицима и претњама, као и за очување безбедности, неопходна сарадња безбедносних институција свих држава у региону.

Генерал Ди Марко одржао је и предавање слушаоцима Високих студија безбедности и одбране и Генералштабног усавршавања о теми „НАТО Савезничка команда Здружених снага Напуљ – актуелне операције и изазови будућности“. ■

ПОСЕТА ДЕЛЕГАЦИЈЕ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Делегација Ваздушно-десантних снага Руске Федерације, коју је предводио заменик начелника Штаба генерал-мајор Олег Олегович Пољгујев, посетила је Генералштаб Војске Србије почетком фебруара.

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић разговарао је са генералом Пољгујевим о предстојећој заједничкој вежби „Словенско братство 2016“, која ће бити одржана у Србији у другој половини године.

Генерал Диковић је истакао да извођење заједничких вежби представља највиши облик сарадње у области обуке оружаных снага две државе. Према његовим речима, то омогућава размену искустава и упоређивање тактичких радњи и поступака који се користе у обе војске, а истовремено подстиче и развој пријатељских односа, поверења и свеукупне сарадње.

Заменик начелника Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Јовица Драганић такође се састао са члановима делегације Ваздушно-десантних снага Руске Федерације и разговарао са генералом Пољгујевим о досадашњој сарадњи Војске, као и о модалитетима будуће сарадње. ■

КРОЗ ПРИЗМ

ДИРЕКТОР ИНСПЕКТОРАТА

Инспекције као целине и инспектори као појединци у свом раду првенствено се руководе принципом превентивног деловања и пружања помоћи надзираним субјектима. То не искључује и предузимање других мера, кривичне, прекршајне и дисциплинске санкције прописане законом. Инспекторат одбране не санкционише евентуалне пропусте у раду и поступању појединаца. О томе одлучују надлежне старешине, истражни и судски органи.

Целокупан рад Инспектората одбране, према речима генерал-мајора Горана Радовановића, усмерен је на стицање увида у стање надзираних субјеката по областима инспекцијског надзора и, у том смислу, достављање органима управљања, командовања и руковођења објективних и стручних извештаја.

О Ускоро обележаваће Дан Инспектората. За који догађај везујете ваш бразник?

– Оснивање првих инспекцијских органа везује се за далеку прошлост и 1894. годину, када су основане прве инспекције при војном министарству тадашње Краљевине Србије. Међутим, 1911. године се по први пут инспекција конституише као посебан целовит орган када је оснивањем Главне инспекције, што је имало значајан утицај на припрему српске војске за балканске ратове и Велики рат, у ствари и отпочео континуални историјски развој инспекцијских органа за потребе одбране на простору Србије.

Инспекторат одбране је Орган државне управе у саставу Министарства одбране, како је дефинисано Законом о државној ујрави и Законом о министарствима. Надлежност и начин поступања Инспектората одбране у вршењу инспекцијског надзора регулисана је Законом о одбрани и Правилником о раду. Он обавља инспекциј-

ске послове који се односе на усклађивање припрема за одбрану, спровођење одлука и аката председника Републике и Владе, стање оперативних и функционалних способности команди, јединица и установа ВС, рада унутрашњих јединица Министарства одбране, материјално-финансијско пословање, заштиту живота здравља и заштиту од пожара, те друге послове регулисане законом.

У ИСКУСТВА

Тачније, за дан Инспектората одбране одабран је 26. фебруар, дан када је Уредба којом је краљ Петар I Карађорђевић оснивао Главну инспекцију целокупне Војске, објављена у *Службеном војном листу* Краљевине Србије. Значајно је истаћи да је том уредбом за главног инспектора одређен краљ Александар, који је у вршењу поверених инспекцијских послова могао по сопственом нахођењу ангажовати сва лица за која је сматрао да могу допринети утврђивању чињеничног стања о припремљености војних команди и јединица за извршавање додељених задатака.

О Још из времена ЈНА некадашња „ГИНА“, а сада Инспекторат одбране у јединицама и командама, изазива страх и зебњу. Да ли смањили да је таква репутација Инспектората одбрана?

– Можда је, у време постојања Главне инспекције Народне одбране (ГИНО), која је формирана још давне 1970. и трајала до 1984. године, када је иначе променила назив у Инспекцију Оружаних снага СФРЈ, владало такво мишљење. Међутим, морам рећи да се анализом рада ове инспекције може доћи до података да је она веома професионално извршавала задатке по многим питањима припрема за одбрану и да је њена репресивна улога била измерена том времену.

Лично сам, као млад официр, имао прилику да моја јединица буде предмет ангажовања те инспекције и нисам сигуран да је страх од чувене ГИНЕ био присутан код оних официра који су свој рад заснивали на раду, реду и дисциплини. Пре бих рекао да су се ње бојали они који нису били сигурни у оно шта и како раде. У садашње време ни као директор Инспектората одбране, али ни као командант који је дочекивао и испраћао инспекције из многих области, нисам имао прилику да се уверим да код надзираних субјеката постоји страх према инспекцијама које формира Инспекто-

рат одбране. Пре бих рекао да се углавном ради о жељи надзираних субјеката да стање у многим областима прикажу на најбољи начин. Припадници Инспектората одбране тежиште рада данас имају на превентивном деловању, али и на пружању помоћи надзираним субјектима.

О На дужности директора Инспектората одбране сте од 2013. године и за то време сусрели сте се са различитим извештајима и резултатима инспекцијских надзора које инспектори спроводе. Да ли Вас је некада изненадило оно што сте прочитали у негашивном или, пак, у позитивном смислу?

– Дуго радим у овом систему и, имајући у виду да сматрам да га добро познајем, тешко да би ме нешто изненадило и у позитивном, и у негативном смислу. Сваки записник инспекције садржи позитивна остварења у одређеној области, али и пропусте који су учињени. Настојимо да сваки пропуст анализирамо и адекватно степену ризика који он може изазвати, наложимо меру за њено отклањање у разумном року.

Суштина постојања Инспектората одбране је да руководиоцима достави информације о затеченом стању и да за уочене слабости и пропусте наложимо мере њиховог отклањања.

О Инспекторат је једина институција у систему која има обавезу, а неки би рекли и привилегију, да „завири“ у функционисање сваког сегмента Министарства одбране, Војске Србије и других субјеката одбране. Како изгледа припрема и реализација инспекције јединица, команди и услова?

– Извршење инспекцијских надзора у области одбране, поред законом утврђених надлежности, заснива се и на средњорочном и годишњем планирању. Тежиште нашег рада је управо исказа-

но на адекватној припреми инспекција. То је прва фаза реализације инспекцијског надзора, од које зависи његово извршење. Припрема се усмерава на кључна питања и методе извршења инспекцијског надзора. Припреме су свеобухватне и подразумевају детаљну анализу места и улоге надзираног субјекта у систему одбране, стручну и методолошку припрему инспектора, израду пратеће документације за организацију и реализацију инспекцијског надзора.

О Војска ужива велику популарност код грађана, будући да влада уверење да смо као систем „чистији“ и бољенији од неких других државних институција. Има ли и у коликој мери данас корупције, злоупотреба службеног положаја, незаконитих решавања сјамбеног питања и финансијских малверзација у систему одбране?

– Сложеност војноорганизационих система онемогућава перманентан, већ периодичан инспекцијски надзор над субјектима у том систему. Инспекцијски надзор реализује се на бази претходно одобреног плана, али и процена ризика по појединим областима деловања Инспектората одбране. Као што је познато, у систему одбране последњих година учињен је значајан напредак на плану сузбијања корупције. С тим у вези, Министарство одбране је добило и званичне потврде од институција које се баве истраживањем сузбијања корупције. Република Србија се, према обрађеним подацима до 4. децембра 2015. године, налази међу 33 најбоље рангирана система одбране у свету, односно међу државама које су у групама „Ц“, „Б“ и „А“ овог индекса. За овакав значајан напредак по овом питању, према мом мишљењу, заслуга припада свима онима који се баве сузбијањем корупције у систему одбране. Значајан допринос по том питању, поред других структура Министарства одбране и Војске Србије, дао је и Инспекторат одбране, који у оквиру инспекцијског надзора материјално-финансијског пословања и грађевинске делатности утврђује евентуално незаконито и ненаменско коришћење буџетских средстава. У том раду Инспекторат одбране остварује сарадњу са другим органима у Министарству одбране и друштву. Наша сазнања говоре да незаконито поступање не представља појаве, већ појединачне случајеве. Откривени те незаконитости, дока-

зати злоупотребу положаја или било коју другу негативну појаву у систему није ни мало лако. Зато извршење инспекцијског надзора подразумева знање, способност, искуство и добру припрему инспектора.

Q *Инспекторати је у организацијском смислу обликован 2011. године. Шта се од тада променило?*

– Време које је за нама показало је да су промене које су учињене на плану организацијског и законског уређења инспекцијских послова у претходном периоду имале позитиван утицај на унапређење стања у систему одбране. Међутим, уочене су и одређене методолошке, организационе и законске потешкоће. У том смислу је Инспекторат одбране током 2014. и 2015. године активно учествовао у изради законских и подзаконских аката којима се уређује систем одбране. Изменама и допунама Закона о одбрани, Закона о Војсци Србије и израдом Правилника о раду Инспектората одбране остварен је значајан напредак у том погледу. У наредном периоду више ћемо се бавити организацијским аспектом, како би смо оптимизирали организацијску структуру Инспектората одбране и тиме допринели оптималном ангажовању људских ресурса и већој ефикасности рада инспекција.

Q *У вашим је рукама и заштити људских права и надзор система. Имаће ли неки занимљив случај?*

– Рекао бих да је заштита свих права у рукама руководиоца и командног кадра, а да Инспекторат одбране има само улогу надзора над применом права по том питању.

Готово свакодневно добијам различите представке појединаца. Ту мислим на мањи број људи из система одбране, али и већи број представки бивших припадника система одбране који обраћањем Инспекторату одбране настоје да остваре неки свој интерес. Најчешће се ради о захтевима у вези са радно-правним статусом, стамбеном проблематиком или остваривањем одређених надлежности.

Понекад су ти захтеви оправдани, те у том смислу у сарадњи са другим организацијским целинама настојимо да, у оквиру закона, те представке позитивно решимо. С друге стране, сусрећемо се и са неоправданим захтевима. Углавном, и у једном и у другом случају сваку представку детаљно проучимо и у

складу са својим надлежностима предузимамо адекватне мере. Као што сам већ истакао, нема ту неких посебних захтева који су интересантни за ширу јавност, углавном се ради о захтевима који се односе на остваривање појединачних интереса.

Q *Како сће задовољни подацима које добијете анонимним анкетирањем зајослених? Какву слику вам они дају о јединици или установи?*

– Подаци које се добијају анкетирањем првенствено су намењени руководиоцима у систему одбране, како би на основу добијених резултата сагледали основне проблеме припадника својих састава у свакодневном животу и раду. Инспекторат одбране може да укаже на одређене појаве и тенденције на основу којих предвиђа могуће понашање или појаве које могу имати негативан утицај на морал људи. Задовољан сам искреношћу припадника при попуњавању упитника и обављању разговора са њима. Из добијених података, путем анкетирања и разговора, може се закључити да у нашем систему нема негативних појава у интерперсоналним односима и да уочени проблеми углавном нису последица тих односа већ опште познатих друштвених или личних проблема. Ови упитници дају реалну слику у једном сегменту стања појединих команди јединица, установа и других организацијских целина, на основу које се могу идентификовати специфични закључци за сваку од тих целина, на основу којих инспекција налаже и мере примерене њиховим функционалним задацима.

Q *Иза Вас и Ваших зајослених је велико искуство. Колико је људски, а колико материјални фактор „кривац“ за пројусце које евидентираше?*

– Разумљиво је да изградњу ефикасног и економски одрживог система одбране, на основу утврђене политике одбране, као једног од стратешких опредељења Републике Србије у процесу њене интеграције у политичке, економске и безбедносне токове Европе и савременог света, понекад прате и одређене потешкоће материјалне и људске природе. Важно је да се у том процесу поштује принцип ефикасности и транспарентности у трошењу финансијских и материјалних средстава и ефикасног ангажовања људских ресурса. Дакле, између ова два чиниоца постоје значајне међузависности и лич-

но не бих фаворизовао ниједан од њих. Место и улога Инспектората одбране у том погледу је веома значајна, јер се утврђивањем и унапређењем стања у свим областима система одбране доприноси остварењу овог стратешког циља.

Q *Каква је процедура у случају установања незаконитог рада појединца? Какав је распон могућих санкција?*

– Већ сам истакао да се инспекције као целине и инспектори као појединци у свом раду првенствено руководе принципом превентивног деловања и пружања помоћи надзираним субјектима. Наравно, то не искључује и предузимање других мера, кривичне, прекршајне и дисциплинске санкције прописане законом. Инспекторат одбране не санкционише евентуалне пропусте у раду и поступању појединаца. О томе одлучују надлежне старешине, истражни и судски органи. На нама је да укажемо и докажемо незаконито поступање и да у складу са нормативно правном регулативом надлежнима доставимо адекватне пријаве за предузимање санкција.

Q *Зашто инспекцијски надзор оперативних способности, у односу на друге, траје дуже?*

– Инспекцијски надзор оперативних способности команди и јединица Војске Србије је веома комплексан, како у погледу припреме, тако и у погледу самог извршења. Његов циљ је да допринесе унапређењу оперативних способности наше војске. Истовремено, он је повезан са реализацијом врло сложених провера и радњи које подразумевају, поред осталог, извршење гађања из различитог наоружања и вежбове активности надзираних субјеката.

Колико смо и ми као инспектори и команде и јединице Војске Србије озбиљни у припремама и извршењу инспекцијских надзора најбоље показује и доказује податак да током инспекцијских надзора оперативних способности, без обзира на њихову сложеност и идентификоване ризике у надзираним субјектима, нисмо имали негативних појава које су за последицу могле имати нарушавање здравља или живота припадника војске или оштећење технике и имовине.

Q *Кажу да сће веома захтевни у погледу особљености и физичке припремености?*

– Нисам ја захтеван по наведеним питањима. Захтевни су критеријуми који су постављени нашим правилима и упутствима. Уосталом, шта професионализам подразумева ако не високу оспособљеност и психофизичку припремљеност.

Q Која је улога Инспектората одбране после усвајања Плана одбране Републике Србије?

– Након усвајања Плана одбране Републике Србије надлежна организацијска јединица Министарства одбране доставила је изводе из Плана државним органима, органима државне управе, органима аутономних покрајина, јединицама локалне самоуправе, посебним правним лицима, привредним друштвима и предузетницима од значаја за одбрану, а посебно великим техничким системима. У току је израда сопствених планова одбране субјеката планирања. У овој фази Инспекторат одбране надзире израду планова субјеката планирања, утврђује њихову усклађеност са прописима, налаже мере за отклањање пропуста и пружа адекватну стручну помоћ. Поред наведеног, надзире рад и поступање територијалних органа МО у вези са обавезама које имају према субјектима планирања припрема за одбрану и реализацији послова и задатака из функције војна, радна и материјална обавеза.

Q Како знате да су откљоњени евидентирани пројекти?

– Надзирани субјекти су у обавези да у утврђеном року поднесу извештај и доказе о реализацији наложених мера.

Врло ретко се деси да добијемо недовољно утемељене извештаје, јер се

то лако може проверити повратним инспекцијским надзорима, који управо и служе за утврђивање степена реализације наложених мера. Са праксом планирања и реализације повратних инспекцијских надзора отпочели смо 2014. године, што има позитиван ефекат на рад надзираних субјеката.

Интересантно је и веома важно истаћи да субјекти одбране које представљају други државни органи и системи од значаја за одбрану Републике Србије показују изузетно висок ниво одговорности по овом питању. Наравно, општа је оцена да команде и јединице Војске Србије предњаче у степену реализације наложених мера.

Иако је изменама и допунама Закона о Војсци из 2015. године регулисано да непоступање по налогу Инспектората одбране представља дисциплински преступ, то није кључни разлог позитивног односа припадника Војске Србије према захтевима и мерама Инспектората одбране. Напротив, убеђен сам да је између надзираних субјеката и инспекција успостављен крајње професионалан однос и да је присутно сазнање да је наш рад усмерен ка заједничком циљу.

Уколико током повратних инспекцијских надзора уочимо проблеме у квалитету реализације наложених мера, о томе извештавамо надлежна лица у систему одбране и захтевамо њихову хитну реализацију. У неоправданим случајевима неизвршења наложених мера захтевамо и адекватно санкционисање одговорних лица.

Q Ко контролише Инспекторат?

– Извештаје о реализацији инспекцијског надзора у различитим области

ма одбране Инспекторат одбране подноси председнику Републике Србије и министру одбране. Ти извештаји се достављају месечно и годишње, у зависности од врсте и броја реализованих инспекцијских надзора. Према томе, највиши органи командовања и руковођења системом одбране процењују и рад Инспектората одбране.

Q Да ли сте икада притиснути истраживачима? Јесте ли успели да сачувате независност у раду?

– Од првог дана ступања на ову дужност имао сам максималну и законом утврђену самосталност у раду и подршку најодговорнијих лица у систему одбране.

Никада, ни на мене као директора, нити на инспекторе из састава Инспектората одбране, нико није вршио било какав утицај на извођење закључака о затеченом стању током инспекцијских надзора.

У овом послу смо и међусобно независни и свако има право да изнесе свој став из делокруга његових надлежности и овлашћења. Управо зато је могуће да инспектор, као појединац, уколико се не слаже са осталим члановима инспекције, издвоји своје мишљење. На срећу, што показује висок ниво сагласности око кључних питања утврђеног стања и израде записника, на месту директора Инспектората одбране ја нисам имао такав случај. Наравно, било је парцијалних покушаја да се одређене уочене слабости оправдају, а у малом броју случајева и оспори наш налаз. О томе колико професионално обављамо посао најбоље говори податак да смо имали занемарљиво мали број притужби на записнике, а ниједну на рад и понашање инспектора током инспекцијског надзора.

Q Господине генерале, дозволиће на крају једно лично питање. Да ли ћете учествовати и ове године на Београдском полумаратону?

– Свакако! Интезивно тренирам и припремам се за учешће на полумаратонској трци. Ове године ми је циљ да поправим прошлгодишњи резултат, са којим сам иначе био презадовољан. Надам се да ћу и ове године трчати у друштву државног секретара Зорана Ђорђевића. Дакле, важно је учествовати, јер здраво тело даје здрав дух. Видимо се на стази! ■

Мирјана КРСТОВИЋ
Сниммо Јово МАМУЛА

ПОСАДИ ХЕЛИКОПТЕРА ПОСТХУМНО ЗЛАТНА ПЛАКЕТА
ЗА „НАЈПЛЕМЕНИТИЈИ ПОДВИГ ГОДИНЕ”

ХЕРОЈИМА ЗА НЕЗА

У Скупштини Београда уручена су признања поводом 53. по реду акције „Вечерњих новости” „Најплеменитији подвиг године”, у којој се, већ традиционално, бирају најбољи међу хуманим и несебичним људима који су обележили годину за нама.

Златна плакета за подвиг који се додељује постхумно припала је четворочлавној посади хеликоптера Војске Србије, коју су чинили мајор Омер Мехић, капетан Милован Ђукарић, заставници Небојша Драјић и Иван Миладиновић и двојици медицинара из Новог Пазара Џеваду Љајићу и Мирославу Веселиновићу, који су страдали у паду летелице у Сурчину у покушају да спасу тек рођену бебу. Сви су се и раније истицали својом племенитошћу, а Иван Миладиновић је за живота, пре годину дана, добио плакету за најплеменитији подвиг. Пла-

кета је уручена члановима породица настрадалих хероја.

Свечаности су присуствовали председник Републике Србије Томислав Николић, државни секретар у Министарству одбране Зоран Ђорђевић, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, као и командант РВ и ПВО генерал-мајор Ранко Живак.

Жртвовали себе ради других

Према речима академика Матије Бећковића, који је председавао жиријем за доделу плакета, јавности су представљени најплеменитији јунаци који су претходне године учинили најплеменитија дела.

– Што су године горе и људи бездушнији, племенити подвизи су насušнији, што се јаче распаљују мржње

и умножавају увеле душе, то су подвизи драгоценији – поручио је академик Бећковић.

Врхунац храбрости је, како је истакао генерални директор компаније „Новости” Ратко Дмитриновић, када човек ризикује или свесно жртвује свој живот да би некоме помогао.

– То је врх човечности, то је најтежи испит на који можемо да изађемо – нагласио је Дмитриновић обраћајући се окупљенима, додајући да је време у коме живимо време срушених вредности и обесмишљавања свега, а да одликовани појединци који су поднели велику жртву „враћају наду да није све изгубљено”.

– Наши свеци, које „Вечерње новости” по 53. пут отимају од заборава, жртвовали су себе ради других – закључио је генерални директор компаније „Новости”.

БОРАВ

Снимео Жарко СКОКО

Већ више од пола века „Вечерње новости” награђују јунаке туђих живота, промовишући приче о људима који су жртвовали себе за другог, показујући да у животу увек има места за подвиг

Златну плакету за дечји подвиг примио је једанаестогодишњи Никола Влајковић из Краљева, који је, после тешког саобраћајног удеса у Грчкој, из запаљеног аутомобила извукао једногодишњу сестру, док су мајка и отац, заглављени у олупини, ипак успели да се спасу само неколико секунди пре него што је експлодирала боца за плин.

Златна плакета за колективни најплеменитији подвиг додељена је житељима насеља Степановићево, који су покренули акцију и омогућили да тешко оболели супружници Славиша (44) и Драгана (40) Гордић отплате кредите, и на тај начин помогли да макар не морају да брину о будућности своје четворо деце.

Хуманост на делу

Специјалну плакету добила је и Слободанка Лекић, пензионерка из села код Зубиног Потока, која је од своје скромне пензије одвајала новац како би

помагала болеснима и сиромашнима. Међу награђенима је и Ирац Марк Китинг, који је са својим псом пешачио до Крфа и назад, како би сакупио новац за децу оболелу од рака. Признање ће добити и Мустафа Коленовић, који је заслужан што су сачувани животи петоро Ужичана који су се давили у Златарском језеру.

Признање за хуманост добио је и Јован Симић, који је организовао једну од најуспешнијих хуманитарних акција, аукцију дресова које је продао да би помогао малој Нађи Новаковић. Постхумно је награђен и Славиша Кадић из Лешка, који је настрадао у Сибиру спасавајући колеге из пожара који је захватио радничке бараке. Специјална плакета уручена је и Живораду Ђурићу, познатом по хуманитарним акцијама у којима годинама помаже избегличким породицама, сиромашним ђацима, младим спортистима.

По избору жирија, златна плакета за појединачни најплеменитији подвиг припала је Марку Јакшићу, храбром момку из Вишеграда који је из запаљене зграде у Београду са медицинским сестрама и особљем спасао шесторо немоћних штићеника те установе.

НАЈПЛЕМЕНИТИЈИ ИЗАБРАНИ ЈЕДНОГЛАСНО

Уз академика Матију Бећковића, жири „Најплеменитијег подвига” чинили су и академик Душан Ковачевић, глумице Тања Бошковић и Рада Ђуричин, спортисти Дејан Бодирога и Александар Шапић, заменик начелника ВМА пуковник др Драган Динчић, директор „Комтрејда” Веселин Јевросимовић и генерални директор и главни уредник Компаније „Новости” Ратко Дмитровић. На иницијативу Матије Бећковића, посебна плакета додељена је Српком националном савету Црне Горе, која је обновила спомен-обележје на Бојној њиви, месту најжешћих окршаја чувене Мојковачке битке.

Такође, награђен је подвиг радника ЈП „Железнице Србије” Зорана Симића, који је висећи над провалијом ручно укочио воз и тако спасао више од 50 путника у помахниталом возу који је саобраћао на линији Ниш–Сврљиг.

Акција „Најплеменитији подвиг године” установљена је након земљотреса у Скопљу 1963. године, а дневни лист „Вечерње новости” 53. годину заредом одаје признање деци, појединцима и групама који су се у претходној години истакли својом хуманошћу, храброшћу и добротом. ■

Биљана МИЉИЋ

ОТКУД ВЕХАБИЗАМ НА БАЛКАНУ

ДИНАМИТ У

„БОСАНСКОМ ЛОНЦУ”

ПИШЕ Предраг КАРАѢИЋ

Тешко да се на ово питање може дати позитиван одговор. Армији БиХ нису недостајали људи него оружје, тако је бар сведочио њихов истакнути генерал из тог периода, на чије име не треба трошити оскудан медијски простор. Исти став према доласку муџахедина имао је и Мухамед Филиповић, у то време члан ратног Председништва БиХ, касније амбасадор у Швајцарској и Великој Британији, а данас у бошњачким круговима признати интелектуалац и академик. Али су их ипак, вољно или невољно, прихватили. Двадесет година после рата, показаће се да је то била погрешна одлука, са далекосежним последицама најпре у балканском региону,

али и западној Европи, која је томе и сама у великој мери допринела.

Погрешна ратна логика

Онај исти генерал Армије БиХ једном приликом јавно је описао како су муџахедини долазили у БиХ. Дакле, копном, морем и ваздухом до Загреба, где су добијали хрватске пасоше ради несметаног путовања до границе са БиХ, прихватили су их у Зеници и другде, где су враћали пасоше, а добијали босанска документа. Муџахедини су одмах по доласку формирали своје јединице, самостално су деловали, истицали се зверствима над

војницима и цивилима, и тек уз велике напоре, колико-толико стављени су под контролу Армије БиХ. То не значи да су престали са злоделима попут ритуалног одсецања глава српских војника. Напротив, уласком у формацијске саставе Армије БиХ злодела су само институционализована, али недовољно очигледно за стандарде Хашког трибунала који је горепоменутог генерала ослободио командне одговорности, због које су командантима Војске Републике Српске изрицане деценијске казне, па и доживотне робије.

Када је, такође према сведочењу једног бошњачког генерала, Алија Изетбеговић био упозорен на проблеме са муџахединима, он је одговорио да се рат не може добити без оружја, оружје беза пара, а пара неће бити ако не прихвати долазак муџахедина. Ако се зна да су паре долазиле из исламских земаља, а оружје више са запада него са истока, постаје јасно да је БиХ и тада била, као што је и сада, место испреплетаних интереса запада и исламског света.

Овакав одговор генералу не амнестира Изетбеговића од одговорности за одлуку коју је донео јер су последице вишеструко и дугорочно штетне и болне. Али, уколико у њему има бар зрнце истине, онда је јасно да су Бошњаци били инструментализовани и да нису водили само свој рат.

И само именовање Абу Абдел Азиза, званог Барбароса, сарадника Осаме бин Ладена, за првог команданта злогласног одреда „Ел муџахид“ био је спој наизглед неспојивог. Добро је познато ко је Барбаросу обучавао за борбу против Совјета у Авганистану и без њиховог знања, Барбароса се није могао појавити у БиХ у августу 1992. године. Дочекао га је на највишем нивоу управо Изетбеговић и одмах су заједно обишли цело босанско-херцеговачко ратиште. Кратко се задржао у БиХ, а већ 1993. године отишао је на КиМ и иза себе оставио свог млађег саборца из Авганистана, сад већ чувеног Абу Малија.

Увоз терориста

Говорећи о овој теми у једном интервјуу, Мухамед Филиповић изнео је своја сазнања о томе да су долазак муџахедина контролисале неке западне обавештајне агенције. Њихов интерес био је да се у БиХ инсталира дугорочни фактор неста-

Долазак муџахедина из исламских земаља током рата у Босни и Херцеговини, у великој мери одредио је будућност те земље у политичком, религијском, културолошком, па и у демографском смислу. Да ли су тадашњем бошњачком руководству били потребни муџахедини да би остварили своје ратне циљеве, односно да ли је тих неколико хиљада бораца из арапских земаља донело превагу на војном плану Армији БиХ?

цију напада 11. септембра 2001. на Њујорк, Халид Шејк Мухамед, ветеран је рата у БиХ и њихов држављанин, наравно, не по рођењу већ по заслугама. У Босну је дошао са кувајтским пасошем под именом Ел Халид Мухамед. Осим тога, на списковима оптужених за све велике терористичке акције у Европи и САД у последњих 15 година, између осталих, налазе се и имена натурализованих држављана БиХ.

Оно што су муџахедини започели на војном плану настављено је, уз исте актере, на мисионарском путу увођења новог, другачијег и Бошњацима несвојственог ислама. Последице

уплива огромног саудијског, кувајтског и не само њиховог капитала у Босну су видљиве, а оне коју су очигледне и егзактно мерљиве могу се изразити бројевима: према подацима извора блиских обавештајно-безбедносним структурама у БиХ, више од 10.000 муслимана из афроазијских земаља добило је босанско држављанство; више од 30.000 борави у БиХ без држављанства; више од шест одсто муслиманске популације (преко 100.000 људи) прихвата или подржава вехабијско поимање ислама; БиХ је земља, гледано у односу на број становника, са процентуално највећим учешћем својих држављана у ратовима у Сирији и Ираку.

На ове податке надовезују се и нова сазнања о плановима за насељавање неколико стотина хиљада Арапа, на шта је више пута упозоравао председник Републике Српске. Чак је и министар унутрашњих послова БиХ потврдио да 7.500 Кувајћана живи у БиХ, где су дошли захваљујући погодностима безвизног режима. Скривени проблем лежи у индицијама да Кувајт финансијски помаже исељавање лица која би њима могла да буду потенцијални терет, а то су екстремисти, терористи и досељеници са других кризних подручја. Неки подаци указују да је Кувајт платио изградњу 30.000 станова за своје грађане и фирме. И далеко од тога да су у игри само богати Кувајћани. Какве последице могу да проистекну из овога на религијском и демографском плану у и даље већински хришћанској БиХ, потпуно је јасно. Осим тога, само наивни или недобронамерни могу ове податке да посматрају одвојено од актуелног проблема мигрантске кризе са којим се суочава читава Европа.

Хуманитарни екстремизам

Прича о муџахединима и редефинисању исламског простора у БиХ не би била целовита без још једног осврта на тај огроман саудијски капитал, и не само њихов. Рат у Босни отворио је врата деловању многобројним добротворним и такозваним хуманитарним и невладиним организацијама. Оне су се у пракси показале као најважније средство исламистичких утицаја, без обзира на то да ли долазе из сунитских или шиитских кругова.

Имена тих организација и одакле долазе углавном су позната, поготово стручној јавности. Перјаница у тој причи је свакако Саудијска Арабија, која је у последњих тридесетак година на ширење вехабијске религије потрошила више од 100 милијарди долара. Огроман део тог новца пласиран је, не само у БиХ, управо преко тих такозваних хуманитарних и невладиних организација.

Високи саудијски комитет за помоћ Босни и Херцеговини само је једна од кључних организација које су знатно допринеле ширењу вехабизма на том подручју. Она има кан-

целарије у културном центру „Краљ Фахд“ у Сарајеву и у непосредној је близини истоимене џамије, која је била место окупљања радикалних исламиста. Игром случаја или не, у близини те џамије је насеље у коме живи и један број натурализованих муџахедина. Трагикомично је да је један домишљати Сарајлија, самозвани туристички водич, искористио ову околност, па је зарађивао тако што је за америчке туристе у Сарајеву организовао сусрете са тим муџахединима у оквиру свог пројекта „Ратни туризам“.

Донације Високог саудијског комитета Босни и Херцеговини тешко је сабрати јер се та организација одликује високом нетранспарентношћу, али далеко премашују износ од 700 милиона долара. Више од 100 милиона тог новца је приватна донација сада покојног краља Фахда. Друга њена врло значајна улога огледа се у томе што је снажно потпомогла рад „домаће“ исламистичке организације „Активна исламска омладина“, основане 1995. године, која је имала испоставе у свим већим градовима у БиХ. Објективности ради, њихову делатност нај-

боље описује извод из програмских принципа: „наш циљ је успостављање исламске државе у Босни и Херцеговини, која ће бити изграђена на шеријату, а најпогоднији нам је узор Саудијска Арабија. Да бисмо остварили овај циљ, мора бити промењен, између осталог, школски систем у Босни и Херцеговини“.

Према томе, за ову организацију Република Српска и хрватски ентитет са својим хришћанским обележјима не треба да постоје. Да су институције БиХ и високи представник функционисали, одмах по објављивању програмских начела била би угашена. Један од скривених циљева те организације, осим верске радикалне индоктринације, био је и куповина српских кућа и имања са намером да се увећа муслиманска територија и очисти од немуслимана. И опет игром случаја

ката, школа, болница, спортских терена и сл. Упоредо са тим, креће се са поправком и изградњом џамија, медреса и других објеката из којих ће се испољавати религијски утицаји. Примера ради, у БиХ је након рата обновљено више од 1.300 џамија и изграђено 1.000 нових. Да је само половина тог новца утрошена у привредна улагања, БиХ би данас имала много нижу стопу незапослености.

У трећој фази, након изградње образовних, верских и других објеката, креће се са отвореним испољаванњем верског утицаја на млађу популацију организовањем различитих привлачних активности као што су курсеви језика, спортске активности, излети и други видови рекреације, где су вероучитељи ангажовани на класичној верској пропаганди. Уједно, из групе

или не: на челу те организације био је Аднан Пезо, ветеран бригаде „Ел муџахид“, а Мохамед Ата, један од pilota – самоубица у нападу на Њујорк био је повезан са њом.

Срећом, организација је, не својом вољом, угашена пре неколико година, али је оставила дубоке корене којих има и у Рашкој области и на Косову и Метохији. Клубови „Активне исламске омладине“ формално више не постоје, али су се њени активисти, чији је број прелазео 35.000 лица, организовали на друге начине и у оквиру других организација и клубова са сличним циљевима, па неки подаци сведоче да их сада има више од 100.000.

Методологија

За безбедносне структуре које се, уз остале чиниоце друштва (не само у БиХ), боре против уплива и субверзивног деловања таквих организација, први изазов је суочавање са методологијом њиховог рада. Анализа начина на који наступају на некој територији показује да поједине фазе деловања имају карактер обавештајног наступа и да, сходно таквом закључку, морају наспрам себе да имају достојног противника у безбедносним структурама.

Дакле, у првој фази свог рада те организације појављују се као чисто хуманитарне и добротворне, ангажују се на пружању помоћи сиромашним породицама у храни, новцу и ублажавају свакодневне недаће обичних људи у сиромашном друштву. Ово је фаза у којој се стиче поверење локалног становништва, а у суштини је повезана са институтом зеката, који представља један од пет стубова ислама. По зекату, муслимани су у обавези да одвоје 2,5 одсто својих годишњих прихода за помагање сиромашним и немоћним сународницима. Нажалост, овај добар обичај из исламске праксе често се злоупотребљава.

У другој фази следе инвестиције од општедруштвеног значаја, помешане са религијским циљевима. На угроженим подручјима решавају се инфраструктурна питања, попут градње локалних путева, поправке или изградње стамбених објеката,

са којом раде издвајају посебно талентоване или оне који су подложни њиховом утицају. Та фаза би се обавештајним речником могла назвати и фазом типовања.

Четврта фаза је период класичног врбовања. Из циљних група у претходној фази бирају се појединци којима се отворено нуди школовање и стипендирање у иностранству, могућност запослења након повратка, помоћ породици у њиховом одсуству, што увек знатно олакшава дилему да ли прихватити понуду или не. Одласком на школовање у исламске земље, а нарочито у Саудијску Арабију, где је веџабизам владајућа религија, стварају се повољни услови за трајну индоктринацију младих верских кадрова. Уколико и не прихвате другачије поимање ислама од оног који се практикује у БиХ, млади имами према њему развијају висок степен толеранције, због чега данас око 120.000 муслимана из те земље подржава веџабизам.

Пета, завршна фаза је повратак са школовања и ширење новоусвојених религијских схватања. Због тога, и овом приликом треба напоменути да је Аустрија почетком прошле године усвојила *Закон о исламу*, који између осталог забрањује рад имамима који су школовани у иностранству, а задатак наших институција је да проуче њихова искуства. Истини за вољу, можда су Аустријанци учили од нас, јер је својевремено сепаратистички покрет на Косову и Метохији нагло ојачао након што су генерације Албанаца у средњим школама и на факултетима слушали предавања наставног кадра који је „уведен“ из Албаније.

Прича о нарастању веџабизма у нашем региону није целовита уколико се не сагледа улога исламских верских заједница на овом простору, али то захтева целовиту анализу и много простора. Можда је довољно рећи да се ниједна од исламских заједница није отворено залагала за прихватање веџабизма, али су се и речи осуде могле ретко чути, и то само на нижим нивоима. Одговор на ово питање треба тражити у политизацији и инструментализацији религије, како у БиХ, тако и у Рашкој области, а можда понајвише у саудијском новцу. ■

Аутор је бивши аналитичар Војно-безбедносне агенције

ЈУНАЦИ СВАКОДНЕВИЦЕ – ВОДНИК АЛЕКСАНДАР ВУЛИЋ

ТО ЈЕСТЕ МОЈА СТВАР!

Није уреду рећи: „Није то мој посао, нити моја ствар”, или „не тиче ме се”, онда кад треба помоћи човеку. То је света дужност сваког грађанина, носио униформу или не, каже припадник Војне полиције, саобраћајац, који је низ својих „малих херојстава” наставио и крајем јануара у Панчеву, када је, приликом обављања задатка регулисања саобраћаја за Дан Специјалне бригаде, лишио слободе обичаја аутомобила и предао га Полицији.

Испред Дома Војске у Панчеву, за Дан Специјалне бригаде, на Светог Саву, дошло је много људи, па сам, с колегама, регулисао саобраћај у тој и околним улицама. У једном тренутку створена је гужва на паркингу између војног објекта и хотела Тамиш, где су се гости паркирали. Возач аутобуса ми је скренуо пажњу да је тамо приметно сумњивог млађег човека с капуљачом на глави. Паркинг није био у мојој надлежности, али с обзиром да сам овлашћено службено лице Војне полиције закон ми даје право, а и као грађанин дужан сам да реагујем, одлучио сам да проверим о чему је реч.

Потера

Вулић је погледао у правцу из ког је према згради Дома Војске, пошто су се паркирали, ишло много униформисаних лица, и упитао колегу с црном беретком има ли испред хотела неко сумњив, с капуљачом. Одговорио му је да има.

– Тамо се неко мува, изгледа да краде – одговорио ми је.

– Направио сам неколико корака у том правцу и видео како се једно лице журним кораком удаљава према пролазу и носи две велике торбе. Истог тренутка сам схватио да постоји основана сумња да је тај човек почи-

нио кривично дело и почео сам да трчим према њему. На паркингу, са леве стране, видео сам отворен гепек „југа”. Он је, касније се испоставило, одатле извадио две велике торбе – и кренуо да бежи, прича Вулић.

Водник каже да је, као припадник Војне полиције, свестан обавезе поштовања законске регулативе кад је реч о поступању према цивилима, кренуо у пуном трку за њим, и да је, чим је замакао иза угла, видео човека како стоји поред жице и пребира торбе које је отуђио.

– Обратио сам му се. Питао сам га шта то ради, и прилазио му пажљиво. У том тренутку драма. Из жбуња је

истрчао пас, црни „питбул“, с великом главом, и кренуо ка мени. Све се толико брзо дешавало да не бих успео, и да сам хтео, да потегнем пиштољ како бих се одбранио. Устремлио се на мене и непрестано лајао.

Вулића је на дужности већ једном ујео пас, али каже да их се не плаши, па је грозничаво размишљао шта да уради пред два потенцијална непријатеља.

– Дигао сам ногу у правцу пса с намером да га шутнем и терао га узвицима, како бих „купио“ мало времена, и извадио палицу, па сам почео да замажујем у његовом правцу: „Шибе, шибе“!

Све то време, нисам губио из вида починиоца. После моје драматичне реакције пас се мало примирио, па сам наредио НН лицу да извади руке из џепова. Да бих могао да га контролишем, рекао сам му да подигне руке у вис и да се окрене. У том тренутку процењивао сам да ми и даље већа опасност прети од пса, па сам „питбула“ држао на оку, док сам човеку пришао на отприлике два метра, што је за мене била безбедна удаљеност, али ми је омогућавала да по потреби интервенишем – описује водник Вулић драматичну сцену.

Стара муштерија

Када се човек с капуљачом окренуо, војни полицајац му је пришао савим близу и рекао му да руке стави на жицу испред себе, притиснуо га у леђа и раскорачио га, па је починилац практично био савладан, без могућности да реагује.

– Било је јасно и мени и њему да сам га савладао. Ипак, приметно сам да у џепу има импровизовани алат за обијање, прилагођене старе велике челичне маказе, које би могле послужити и као оружје, па сам му их одузео и бацио са стране. Гледај право, руке држи горе, на жици! Извадио сам телефон и позвао панчевачки МУП, али нико се није јављао, па сам „окренуо“ колегу, цивилног полицајца, ангажованог на истом задатку регулисања саобраћаја, с којим сам разменио број телефона. „На паркингу сам, код хотела Тамиш, ухапсио сам лопова, не могу да добијем твоје, дођи на паркинг!“, известио га је.

– Браво! Одмах ћу службеном линијом позвати патролу – одговорио му је колега.

– Тада сам позвао и свог командира да га известим, док се осумњичени окретао ка мени и покушавао да започне разговор – каже водник Војне полиције.

Рекао му је да је обућу „украо од Кинеза“, и да му „дозвољавају да од њих краде“, „увек то ради“. Ауторитативним гласом Вулић му је наредио да се окрене и гледа право. Човек је више пута покушавао да се „објасни“: „Рекли су ми да од Кинеза крадем слободно, да они немају конкуренцију“!

– Питаћемо инспекторе кад дођу, одговорио сам му, а сад се окрени ка огради! Пошто није слушао и стално се окретао и започињао разговор, ставио сам му „лисице“. Е, сад се окрени да причамо. Чекали смо патролу, пас није мрдао, само ме је гледао, а када су стигли, инспектори су га назвали по имену, што је значило да им је „стална муштерија“. Касније сам сазнао и да га називају „независним панчевачким дистрибутером хитне помоћи“, да не знају шта да раде с њим јер „за секунд“ отвара кола, вешт је, прелази напред, узима, односи. Има 21 или 22 године, а већ више од сто кривичних дела. Некада сам и ја имао југа, који је опљачкан више пута, украли су ми акумулатор, радио... па ми је било још драже што сам макар

ВОЈСКА И БОКС

Водник Александар Вулић већ седму годину ради у Војсци Србије. Рођен је у Београду, где још од основне школе тренира у Боксерском клубу Чукарички, и с колегама се ових дана спрема за државно првенство 3. марта. Војни рок је служио у Краљеву, као саобраћајац, где се истакао, упутили су га на курс за командира одељења, па је Војску завршио као млађи водник. У Војсци Србије као саобраћајац почео је да ради 2009. године. У претходних седам година награђиван је исто толико пута, због достигнућа у служби или физичке спреме. У јединици су увек ценили његов рад, па је упућен на курс за подофицира 2013. године, који је завршио са одличним успехом, баш као и курс за војног полицајца, где је био и први у класи.

једног крадљивца онемогућио – шали се Александар.

Кад је стигла полицијска патрола заменили су „лисице“ и ставили починиоца на задње седиште аутомобила. Пас је све време стајао код задњих врата полицијског аутомобила и не тремиче гледао у газду. Након увиђања, који је трајао читавих сат времена, стигао је власник југа, препознао своје ствари и срдачно се захвалио полицајцима и Вулићу.

– Колеге из МУП-а коректно су признале да је хапшење заслуга људи из Војне полиције.

На страни правде и закона

Старешине су биле задовољне, потврђује војни саобраћајац, али нису биле изненађене, јер су навикли да Вулић, и раније, у „цивилству“, као професионални војник, изводи овакве „акције спасавања“. На паркингу у Железнику 2010. године спасао је старију жену од напасника који јој је прилазио спуштених панталона. Онеспособио га је и легитимисао, док се није појавио полицајац. Испало је да је реч о ташти бившег колеге, па је она преко свог зета ступила у контакт с командом јединице како би похвалила свог спасиоца, „неког Вулића из Војне полиције“.

– Нисам ја посебан, свако то треба да ради. Не може да се „гледа свој посао“ у ситуацији кад неком треба помоћ. Био сам у лето 2013. у градском аутобусу 52, код пијаци у Пожешкој улици, када је момак почео да туче контролорку и готово нико није реаговао. Устали смо један старији човек и ја. А аутобус пун, сви гледају. Пришао сам му с леђа и гурнуо га, па га притегао уз седиште! Њен колега, контролор, рекао је да нема права да учествује, на шта сам му одбрусио да сам ја само грађанин, а да свако мора да реагује, а ако неће да је брани нека стане испред ње па нека тај момак њега изударе! Новине „24 часа“ писале су о том случају, наравно, без навођења мог имена, а и зашто би. Име није важно, то је неко од нас људи. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

ШЕЗДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА ИЗДАВАЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ ВОЈНОТЕХНИЧКОГ ИНСТИТУТА

ДРАГОЦЕНО НАУЧНО ШТИВО

Војнотехнички институт је установа у којој се од 1948. године развијају средства НВО, али је, истовремено, то и кућа наудотехничких информација, у којој се већ 65 година, у континуитету, негује и развија наудотехничко издаваштво. Редовна издавачко-публицистичка делатност односи се на штампање часописа „Scientific Technical Review“, монографије „Наудотехничке информације“ и фактографске монографије „Подаци о наоружању“.

Све три публикације Института препознатљиве су у светској техничкој наудотехничкој јавности, мултидисциплинарног су карактера и у њима се првенствено објављују научни и стручни радови из области војнотехничких наука. Поред тих серијских публикација, издавачка делатност

Часопис Војнотехничког института „Scientific Technical Review“ обележава шездесет пет година непрекидног излагања. На више од 26.500 страница сачуван је драгоцен допринос генерација истраживача које су учествовале у развоју средстава НВО и многих цивилних пројеката. До сада је око 4.300 стручњака из војних и цивилних научних установа, из земље и иностранства, у њему објавило више од 3.700 прилога. Часопис се дистрибуира у двадесетак земаља.

ВТИ обухвата и периодичне попут књига, зборника радова, таблица гађања, библиографија, билтена, упутстава и сл.

Јубиларна годишњица издавачке делатности Института прилика је да се о тим публикацијама нешто више каже, а наш саговорник је њихов стручни уредник Мирослав Јандрић, дипломирани инжењер, који их уређује више од једне деценије.

Најстарији часопис

У овој години часопис „Scientific Technical Review“ (Наудотехнички преглед) обележава 65 година непрекидног излагања. Покренут је средином 20. века како би се информисао инжењерски и научни кадар ВТИ-а и предузећа војне индустрије о најновијим достигнућима у областима војне технике. Током протеклих година израстао је у водећи национални наудотехнички часопис мултидисциплинарног карактера у којем се објављују оригинални научни радови са резултатима изворних примењених истраживања, а у функцији развоја савремених средстава наоружања и војне опреме (НВО).

Наредба за покретање те стручне публикације потписана је 22. децембра 1950, а први број изашао је из штампе фебруара 1951. године.

Према речима Мирослава Јандрића, не само да је један од најстаријих техничких научностручних часописа у Србији, већ је и један од ретких часописа те врсте у Европи са тако дугом и богатом публицистичко-научнотехничком традицијом. Јандрић је трагајући за коренима открио да је од „Scientific Technical Review“ у Србији старији само часопис „Техника“, и то део који се бави грађевинарством.

Прве године објављена су четири броја, а како је Институт растао тако је и издавачка делатност добијала на замаху, па је дуго излазило 12 бројева у години. Онда је смањено на шест, а у последњих дванаестак година излази квартално, као што је било на почетку.

За ових 65 година постојања, часопис је више пута мењао свој визуелни изглед. Коначни изглед, у чијој основи је мозаик Архимеда, добио је 2007. године. Поред изгледа мењао се и назив, а сходном томе, тематски је обогачиван. Први број часописа штампан је под називом „Преглед техничких новости из војне литературе“ крајем 1950. године. У њему су објављене информације о најинтересантнијим достигнућима у областима војнотехничких наука. Од 1959. до 1962. године публикован је под нешто измењеним насловом „Преглед војнотехничких достигнућа“, и у њему се објављују преводи одабраних

Део уређивачког одбора часописа „Scientific Technical Review“ (без страница) за 2015. годину (слева на десно): Иван Покрајац, Горан Дикић, Марија Самарџић, Сњевица Граовац, Бранко Ливага, Александар Родућ, Мирослав Јандрић, Драгољуб Вујић, Катџица Сњевановић Хегрих, Зијан Бурзић, Славица Ристић, Слободан Јарамаз, Никола Глигоријевић и Венцислав Грабулов

чланака из иностране војне периодике, који су били од непосредног интереса за истраживачки кадар у процесу развоја и освајања производње средстава НВО.

До 1962. године, у више од 5.000 публикованих вести из стране периодике обухваћен је велики број прилога у којима су обрађена најновија достигнућа из домена војнотехничке проблематике и резултати научних истраживања из широког спектра војностручних дисциплина као што су: спољна и унутрашња балистика, артиљеријско и пешадијско наоружање, тенкови и оклопна возила, ваздухопловна техника, инжењерија, поморска техника, средства за везу и радарска техника, ракетно наоружање и ракетна горива, експлозиви и барути, хемијска средства и опрема, атомско наоружање, специјална опрема, позадинско обезбеђење, транспорт, металургија, маскарна средства...

Часопис 1962. године поново мења назив у „Научнотехнички информативни преглед“, а од 1965. почиње да излази као „Научнотехнички преглед“ – скраћено НТП, како је дуго година био познат у струч-

ним круговима. Промене назива одразила се и на измену карактера и профила часописа – оријентисан је првенствено на публикување оригиналних научних и стручних радова из разних области војнотехничких наука. Остало забележено да су први оригинални научни и стручни радови објављени 1963. године у броју 9 и односе се на истраживање утицаја сеизмичких потреса на грађевинске објекте специјалне намене, спољну балистику и карактеристике материјала употребљених у инфрацрвеној техници.

Поводом двадесетогодишњице излагања, часопис је 1970. године одликован указом председника СФРЈ Орденом за војне заслуге са великом звездом за развој у области техничких наука и за рад на информисању о савременим техничким достигнућима. Пет година касније, додељена му је и Велика плакета ЈНА за допринос у управљењу научноистраживачког рада. Такође, у протеклом периоду, уредништву часописа редакције великог броја домаћих и страних часописа доделе су захвалнице за остварену успешну сарадњу.

Још једна промена у називу догодила се 2002. године. Од тада излази на енглеском језику под садашњим насловом „Scientific Technical Review“ са изводима на српском, руском и француском језику. Поред штамpane,

часопис има и своју електронску верзију и интернет презентацију на четири језика (www.vti.mod.gov.rs/ntp или www.vti.mod.gov.rs).

Његов садржај обогаћен је 2006. године уводником, који је посвећен некој од знаменитих светских личности, а чија се годишњица у току године поклопи са динамиком излагања „Scientific Tehnical Review“. До сада су у уводним текстовима описана научна стваралаштва Николе Тесле, Александра Михаиловича Љапунова, Леонарда Ојлера, Милутина Миланковића, Руђера Бошковића, Густава Ајфела и Михајла Пупина. Једино су 2013. направили паузу и бројеве посветили ВТИ и РВ, јер је тад обележавано 65 година Института и 100 година Ратног ваздухопловства.

Из године у годину квалитет часописа растао је и стицао углед у стручној јавности. На више од 26.500 страница сачуван је драгоцен допринос генерација истраживача, које су учествовале у развоју савремених средстава НВО и многих цивилних пројеката. Око 4.300 стручњака из војних и цивилних научних установа, из земље и иностранства, од којих је већина имала највиша академска звања, објавило је до сада више од 3.700 прилога са научним или стручним доприносом у областима техничких наука.

Тај мултидисциплинарни часопис излази редовно, четири пута годишње, у тиражу од 250 примерака по броју и има међународни стандардни број за серијске публикације ISSN 1820-0206 (International Serial Standard Number). Штампана се у боји и у просеку сваки број има око 65 страна. Уређује га међународни уређивачки одбор.

– У часопису објављујемо оригиналне, двоструко рецензиране, научне радове са резултатима истраживања из области природних и примењених наука. Категорисан је као научни часопис од националног значаја. Од 2000. године часопис издајемо и у електронском облику, које представља његово дигитализовано класично издање. Истовремено, формирана је база података „Scientific Technical Review“, а у оквиру информационог система ВАНТИС (Војни Аутоматизовани Научно Технички Информациони Систем), која садржи изводе свих до

ДИСТРИБУЦИЈА

Часопис „Scientific Technical Review“ редовно се дистрибуира на више домаћих адреса и у двадесетак држава на свим континентима. Такође, часопис се путем размене по принципу један на један доставља и редакцијама других домаћих и иностраних научнотехничких часописа (The British Library, Ветерби – Енглеска, Chemical Abstract Service, Колумбус – САД, Thomson Scientific Regional Head Offices, Филаделфија – САД, Russian National Public Library, Москва – Русија, Universitaets Bibliothek, Хановер – Немачка, Harkievska Deržavna Naukova Bibliothek, Харкив – Украјина, Forsvarets Forskiningsinsittutt, Осло – Норвешка, Polytechnical Academy Bordej-El-Bahri, Алжир – Алжир, Institutul de Mecanica Solidelor, Букурешт – Румунија, Roketsan Missile Industries, Анкара – Турска, University of Zenica, Зеница – Босна и Херцеговина итд.).

сада објављених чланака са именима аутора. Према категоризацији UNESCO, у „Scientific Technical Review“ се као у примарном часопису из области техничких наука објављују оригинални научни чланци, претходна саопштења, прегледни чланци, стручни чланци и саопштења са научних скупова – објашњава инжењер Јандрић.

Он истиче да се поред истакнутих сарадника из Института, у том часопису објављују радови и спољних сарадника из еминентних института и високошколских установа у земљи и

свету, чиме је обезбеђен врло високи научни ниво часописа. Око 20 одсто радова у часопису објављују инострани аутори.

– Морам да кажем да се наш часопис по принципу 1:1 размењује са двадесетак најзначајнијих научнотехничких часописа. Достављамо га и неким институцијама као што су академије наука, универзитети, институти, министарства, а добијају га и појединци који са нама сарађују из разних земаља. Електронску верзију часописа до сада су користили научни радници из 75 земаља. Практично, покривени су сви континенти – истиче инжењер Јандрић.

Научнотехничке информације

Квартално излази још једна публикација Војнотехничког института – „Научнотехничке информације“. Оне су нешто млађег датума и штампале се од 1963. године. Према каталогизацији Народне библиотеке Србије (НБС) имају статус монографске серије, при чему свака публикација понаособ има свој ISBN број (International Standard Book Number). Публикација има и међународни стандардни број за серијске публикације ISSN: 1820-3418 (International Serial Standard Number). На основу тих међународних бројева, а преко НБС, ова монографска серија уврштена је у регистар светске централне базе података монографских публикација у Лондону и светске централне базе података.

– Сваки број ове троструко рецензиране публикације монографског типа пружа значајне и оригиналне информације, најчешће са резултатима истраживања, о новим техникама, технологијама и технолошким поступцима, који су нашли и налазе примену у војним и цивилним производним и организационим програмима. То је најсложенији облик писања научних радова и изузетно је тешко одржати такву серију, а ми смо успели и годинама већ имамо по четири броја – истиче инжењер Јандрић.

Према Правилнику о поступку и начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких ре-

зултата, који је донео Национални савет за научни и технолошки развој (21. марта 2008), радови објављени у монографској серији „Научнотехничке информације” могу се категорисати као монографије од националног значаја са коефицијентом M42 или монографске студије са коефицијентом M44.

„Научнотехничке информације” излазе четири пута годишње у тиражу од 100 комада по броју, а штампају се на српском са изводима на енглеском, француском и руском језику. Поред штампе, имају и електронску верзију на интернету (www.vti.mod.gov.rs/nti). Та публикација се дистрибуира у земљи на скоро исте домаће адресе као и часопис „Scientific Technical Review”, а шаље се и на мањи број иностраних адреса попут The British Library у Енглеској, Chemical Abstracts Service у САД и Russian National Public Library у Русији.

Подаци о наоружању – фактографске свеске

Трећа публикација – „Подаци о наоружању – фактографске свеске” редовно излази од 1977. године и према каталогизацији Народна библиоте-

ка Србије има статус специјалне монографске серије, фактографског типа, при чему свака публикација понаособ има свој ISBN број. Како је реч о серијској публикацији, има и међународни стандардни број за серијске публикације ISSN: 1820-3426.

– Публикација садржи фактографске податке о тактичко-техничким карактеристикама појединих средстава наоружања и војне опреме. Често се обради и више од 50 средстава ратне технике исте врсте. До сада смо објавили 156 публикација у којима је обрађено око 8.338 средстава – с поносом истиче стручни уредник тих публикација.

Он каже да „Фактографске свеске” излазе сада максимално два пута годишње, како би се одржао континуитет, јер је, како истиче, врло тешко урадити такву фактографску монографију и мало ко то може.

– Не сећам се да је неко ван Института успео тако нешто да уради јер се код нас по природи посла прате те ствари и потребно је имати упоредне податке о неким групама средстава НВО да би се урадиле претходне анализе. Ми смо се специјализовали за то и до сада је урађено 156 свезака, а 157 и 158 радимо ове године. Оне су посвећене вишенамен-

ској борбеној авијацији и упаљачима за артиљеријске и ракетне пројектиле – објашњава Јандрић.

Фактографска свеска има просечно око 60 страна, са тиражом од 100 примерака по броју. Поред штампе, имају и своју електронску верзију на интернету (www.vti.mod.gov.rs/fs). Штампају се на српском и дистрибуирају само у земљи и то претежно на војне адресе.

Према претходно наведеном правилнику, радови објављени у монографској серији „Подаци о наоружању – фактографске свеске” могу се категорисати као монографска библиографска публикација са коефицијентом M43.

Часопис „Scientific Technical Review” може се преузети преко интернета у пуном тексту, а остале две публикације су на нивоу наслова, извода и кључних речи. На тај начин Институт штити своју интелектуалну својину.

– Нама је битно да нас читају у што више земаља света, али не због часописа већ због наше наменске индустрије, института, нашег министарства и превасходно ради популаризације научне мисли наше земље – закључује наш саговорник Мирослав Јандрић. ■

Мира ШВЕДИЋ

ТЕХНИЧКЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

Инжењер Мирослав Јандрић открива нам неке техничке занимљивости о познатим Србима који су допринели војнотехничкој науци. Часопис „Scientific Technical Review” први је објавио у свету да се наш научник Милутин Миланковић бавио и облашћу наоружања – ракетном техником. У часопису је објављен текст о томе када је из архива САНУ стигла пријава Миланковићевог патента. Била је то хит тема и на полузатвореном симпозијуму о Миланковићу на који је позвано 50 научника из света, који се баве климом и климатологијом, а који су одлично познавали Миланковићева дела. На том скупу инжењер Јандрић предочио је текст објављен у часопису и захваљујући томе Миланковићева пријава

патента и „Scientific Technical Review” доспели су на 50 адреса у свету.

Јасмина Вујић, професор на Универзитету Беркли, прва жена декан Факултета за нуклеарне науке на том универзитету и један од најбољих познавалаца Теслиног рада, такође је написала текст за часопис о Теслином патенту из 1928. године – о првом авиону-хеликоптеру, конвертоплану, који има вертикално дизање, а даље лети као авион. Американци су искористили основе тог патента и крајем двадесетог века конструисали и увели у наоружање авион V-22 Osprey. Професорка Вујић је шест година после тог чланка постала члан уређивачког одбора часописа.

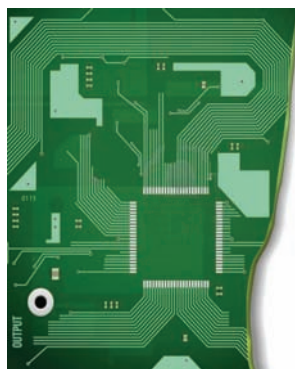
У „Scientific Technical Review” писано је и о томе како је Михајло Пупин први који је успоставио подморничарску и авионску радио-везу

у Првом светском рату. Тај научник српског порекла био је један од оснивача аеронаутичког друштва које је основао Вилсон, председник САД, а које је касније прерасло у НАСА-у.

У плејади наших научника истиче се и Михајло Петровић – Мика Алас. Он је, заједно са врсним геодетом ген. Терзићем, израдио артиљеријски даљиномер, који је ушао у званично наоружање српске војске и Царске руске војске. Захваљујући том решењу српска војска је далеко пре успевала да из прве погоди циљ него што су са својим даљинотројом то радиле артиљеријске јединице аустроугарске војске. Мика је урадио и шифарник – *џри карџона* – за тајно шифрирање докумената, који све до 1941. године није био проваљен. Користила га је наша војска и дипломатија за шифровање документа.

ПРЕЛАЗ
ИНДУСТРИЈСКЕ
У ТЕХНОЛОШКУ
ЕРУ

ЧИП КАО ДУША ДИГИТАЛНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

ПИШЕ ДР ТОДОР МИРКОВИЋ

Док је у доба индустријске револуције мотор био њено срце, дотле је у добу технолошко-дигиталне револуције чип њена душа. Транзистор и чип, наиме, мењају не само производњу и промет, они мењају и човека – његово понашање и поглед на свет. Управо та чињеница неизвесност у будућност чини већом. Можда ће, ипак, нове, дигиталне генерације бити склоније миру, међусобном разумевању и сарадњи него ратним страдањима.

Савремени свет суочава се с крупним, може се рећи револуционарним променама, које настају под утицајем нових научних достигнућа и њиховом применом у привреди и друштву. Промене нису нове, оне су стални пратилац развоја људског друштва. Међутим, посебно су забележене и систематски праћене појавом такозване индустријске револуције.

Појам „индустријска револуција“ не односи се само на један догађај, настао у једном времену. Реч је, у ствари, о вишедеценијском периоду који карактерише масовна производња и дистрибуција роба, оствариваних средствима и методама другачијим од оних у претходном периоду.

Индустријска револуција, као концептуални појам, уведена је у економску и другу научну и стручну теорију, с појавом великог, револуционарног открића – парне машине. Током њеног развоја остварена су бројна научна открића – мотор с унутрашњим сагоревањем, телефон, телеграф, електрична струја и остало – која су појавом и широком применом обележавала нове, прелазне етапе: другу индустријску револуцију, постиндустријско доба, трећу индустријску револуцију и слично.

У другој половини прошлог века, међутим, „захваљујући“ успесима у области војних технологија, долази до новог, великог скока у производњи и другим друштвено-привредним делатностима. Електроника, оптоелектроника и нуклеарна технологија, све више се налазе у производњи и услужним делатностима, доводећи до нових, револуционарних промена и до нових појмова – информатичка револуција, технолошка револуција или дигитална револуција.

Мада поменути појмови нису довољно јасно дефинисани, они својим деловањем потврђују велик утицај на при-

вреду и друштво не само у локалним и регионалним него и у глобалним размерама. Управо та чињеница указује на потребу сагледавања не само разлика између индустријске и технолошке/технолошко-дигиталне револуције, него и на текуће и будуће последице које та промена собом носи.

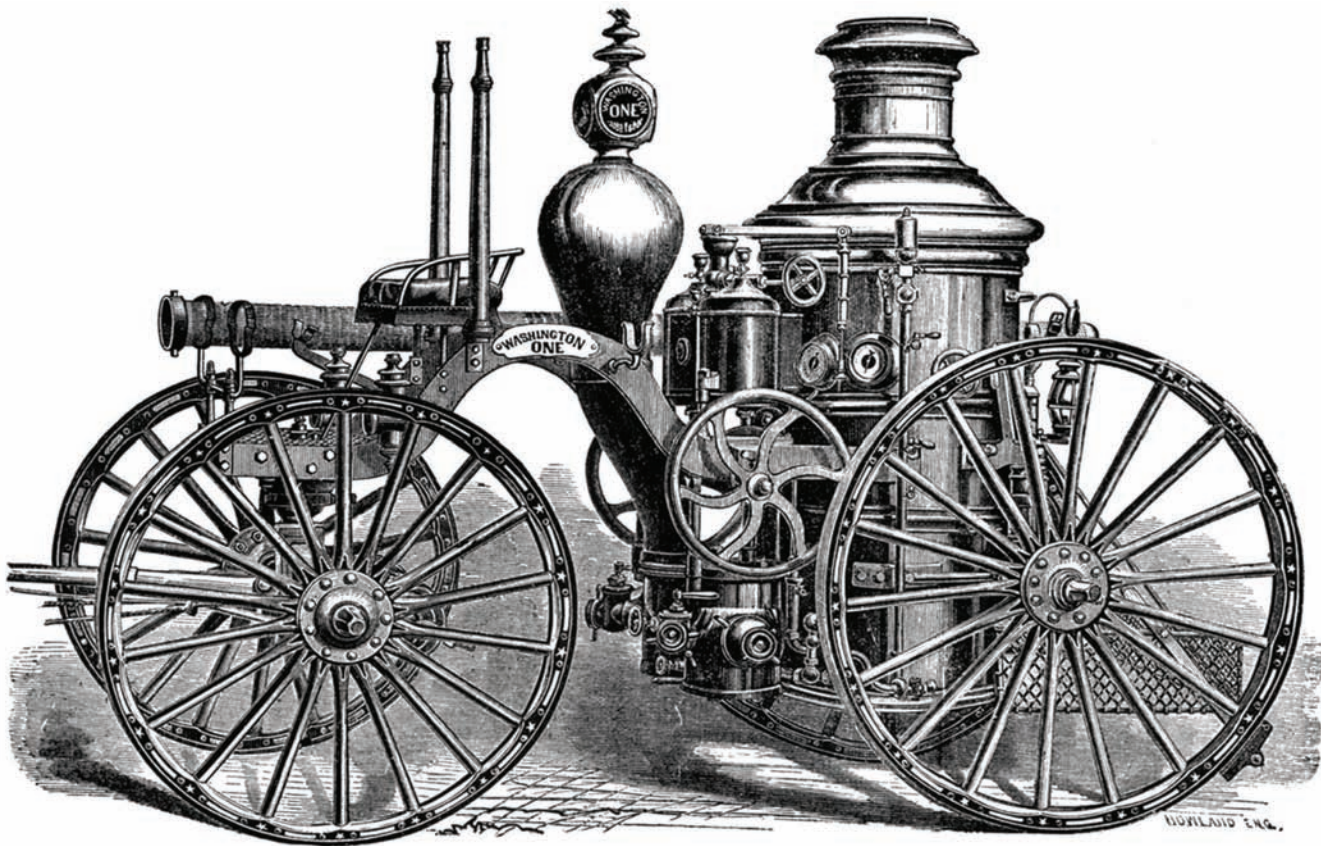
На бази великих научних открића

Индустријска и технолошко-дигитална револуција настале су и промовисане на бази великих научних открића и њиховој примени пре свега у производњи, а онда и у осталим областима друштвених делатности, укључујући ратоводство.

Научнотехничка открића у време индустријске револуције остваривана су и налазила примену у релативно малим овоземаљским просторима. Отпочета су у Великој Британији и одатле су ширена ка Западној Европи и Северној Америци (САД). Та подручја релативно брзо су постала велики произвођачи робе високог степена обраде, која је пласирана не само у оквирима свог настајања, него и широм планете.

Динамичан раст индустријске производње, међутим, захтевао је додатне количине репроматеријала и енергије која је долазила из земаља и региона који нису били обухваћени индустријском револуцијом. Тако су огромни простори Азије, Африке и Латинске Америке постали „тржиште пријема“ готових производа, истовремено и „тржиште давања“ материјала и стратегијских сировина.

Битна карактеристика индустријске револуције била је масовна производња робе и услуга у релативном малом делу (мање од једне петине) планете, у њеном северозападу, који је с временом добио статус високоразвијеног подручја. У остале делове земље достигнућа индустријске револуције

нису су се (или веома споро) пробијала. Све до појаве нове, технолошке револуције, више од четири петине земље остао је неразвијен и подложен разним изазовима.

Прекретница Други светски рат

Други светски рат био је зачетник великих промена у области техничко-технолошког и привредног развоја. Сједињене Америчке Државе поднеле су огроман терет у том рату, али њихова територија није била непосредно угрожена па су, користећи те услове и улажући додатне напоре, оствариле нова техничко-технолошка и привредна достигнућа. После рата, оне су постале извор и расадник нових технологија и модерног начина руковођења (менаџмента).

Технолошка достигнућа САД брзо су се ширила према Западној Европи. Међутим, она су истовремено пробијала границе развијеног Запада према Далеком истоку. Већ почетком шездесетих година Јапан постаје корисник америчких метода и средстава у производњи и велики произвођач роба и услуга. Њега следе мали „азијски тигрови“ да би им се доста касније придружили и велики „азијски тигрови“ – Кина, Индија, Индонезија, Вијетнам.

Велика техничко-економска игра

Укључивањем Кине и Индије у велику технолошко-економску игру дошло је до споја моћне америчке технологије и још моћнијег мноштва спретних и вредних руку. Уместо релативно малог броја мозгова и мишића светског северозапада, у масовну производњу укључује се огроман број интелектуалне и радне снаге глобалног југоистока. Непо-

средни резултат тога је постепено, али сигурно, преношење центра економске, а тиме и политичке и војне моћи са Запада на Исток.

Масовна производња Јапана нашла је тржиште у САД. То се, у основи, понавља и с масовном производњом Кине. Кинеско-америчка привредна коегзистенција, за сада, прилично добро напредује. Реч је о две најјаче економије и два, у одређеној мери, међузависна тржишта света. Кина је и даље потребна америчка технологија, а Америци кинеска прилично јефтина роба. Савремени трендови на међународном тржишту, међутим, не иду у прилог томе. Кина и остали велики „азијски тигрови“ све више успевају не само да примене него и да освајају нова технолошка решења. С друге стране, привреде светског северозапада, нарочито Европске уније, све више посустају. Сукоб интереса на међународном тржишту постепено се заоштрава. Можда није пресмело рећи да ће се свет у релативно скорој будућности суочити с озбиљним тешкоћама на релацији Исток–Запад и то у борби за међународно тржиште.

Транзиција

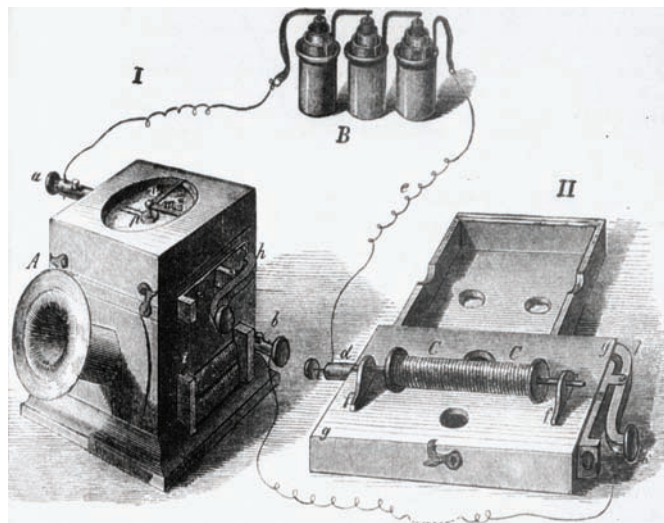
Данас се све чешће сусрећемо с појмом „транзиција“ – прелазак савременог света из индустријског у технолошко или дигитално доба или, евентуално, класичног капитализма/империјализма у неки његов нови, виши, савршенији и хуманији стадиј. Међутим, без обзира на недоумице, транзиција, не само у смислу преноса економске моћи са Запада на Исток, него и друштвено-економска у току је. Само онај ко неће да види, не може а да не запази да је данас готово све другачије него што је

готово јуче било. Нове генерације другачије ходају и причају, на другачији начин ступају у контакте, успостављају и одржавају везе.

Технолошко-дигитална револуција знатно је убрзала процесе многих друштвених активности и проширила подручја њихових делатности. У сагледавању тих процеса често се не види или се запоставља значај промена на пољу демографских кретања како у вертикалном (бројчаном) тако и у хоризонталном/просторном смислу. Довољно је истаћи, на пример, да је број светског становништва у периоду мањем од сто година готово учетворостручен (од око две милијарде у 1927. повећан је на близу седам милијарди у 2010. години). Највећи пораст светског становништва остварен је у време хладног рата и у послехладноратовском периоду – од 2.516 милиона у 1950. години, број светског становништва порастао је на 6.896 у 2010. години.

За разлику од времена из доба индустријске револуције, када је нагло повећаван број становника Европе и Америке (пре свега имиграцијом), у доба технолошке револуције много брже је растао број становника у такозваном трећем свету, односно у земљама у развоју. У Африци, на пример, број становника од 224 милиона у 1950. повећан је на 1.022 милиона у 2010. години, док је у Европи (без СССР-а) у истом периоду број становника повећан свега за 200 милиона – од 393 милиона у 1950. године на 597 милиона

у 2010. години, укључујући ту и досељенике из мање развијених подручја.

Јаз између развијених и неразвијених

Упоредо с несразмерним повећањем броја становника између високоразвијених и неразвијених земаља и региона, продубљиван је јаз између развијених и неразвијених, као и између богатих и сиромашних. Развијени и богати постајали су развијенији и богатији, а неразвијени и сиромашни, релативно, сиромашнији. То је, као и стицање сазнања о тим диспропорцијама довело до убрзаног кретања становника из неразвијених у развијене земље.

Економски бум земаља Западне Европе шездесетих година прошлог века снажно је привукао радну снагу с Балкана и Северне Африке, да би последњих година таласи миграната с Блиског и Средњег истока и из Југозападне Азије (Авганистан, на пример) почели да заплускују Европу.

Демографска кретања нису посебна новина. Она су пратила развој људског друштва. Међутим, извесно је да у садашњем обиму и интензитету она никада нису била таква. Она мењају националну и конфесионалну слику Европе, што може да има вишеструке и далекосежне последице, не само економске него и безбедносне.

Индустријска револуција имала је снажан утицај на развој савремене цивилизације. Иницирала је и подстакла техничко-технолошки прогрес и економски развој, пре свега у релативно малом делу наше планете с извесним доприносом и њеном остатку. Њено основно обележје била је индустријализација, чија је главна покретачка снага био мотор – срце индустријализације.

Током настајања и трајања индустријализације, међутим, настајали су и крупни друштвено-економски проблеми: незапосленост, штрајкови, кризе репродукције, револуције и оружани сукоби, који су окончавани претежно негативном конотацијом, укључујући два велика рата.

Прелаз индустријске у технолошко-дигиталну револуцију/еру праћено је великим очекивањима и још већим надањима. Ту су, међутим, и велике неизвесности – у погледу континуитета економске коегзистенције између великих сила, у могућности наше планете да прими нове становнике и да им обезбеди хармоничан и безбедан живот.

Док је у доба индустријске револуције мотор био њено срце, дотле је у добу технолошко-дигиталне револуције чип њена душа. Транзистор и чип, наиме, мењају не само производњу и промет, они мењају и човека – његово понашање и поглед на свет. Управо та чињеница неизвесност у будућност чини већом. Можда ће, ипак, нове, дигиталне генерације бити склоније миру, међусобном разумевању и сарадњи него ратним страдањима. ■

ПЕРСПЕКТИВА

ПИШЕ
Душан Глишић

По броју магистара и доктора наука у својим редовима, Војска се може убројити међу најобразованије институције у Србији

Својевремено је Момо Капор, водећи југословенски писац лаког штива и најпродаванијих српских романа (бестселера), објашњавајући будућим новинарима тајне свог заната, показивао (и доказивао) како се ни од чега може створити нешто, тако што је наводио пример једне од својих многобројних репортажа, иначе редовно објављиваних не само у београдским недељницима. У њој је, наиме, описујући предивну женску ногу у најлон чарапи с линијом која је неупућене водила ка жељеном месту, писао заправо о незавидном животу свилене бубе и њеној значајној улози у развоју кинеске привреде.

И данас верујем да то није (увек и свима) могуће. Јер да је другачије зар не бисмо онда могли својевремено чувену аферу продаје донираног шећера, препакованог за време санкција из цакова с хуманитарном помоћи у „оригинална“ паковања једног нашег познатог произвођача, као да је тек произведен у некој од у међувремену уништених шећерана, искористити за описивање академског пута многих наших магистара и доктора наука који су до својих титула дошли убрзано, „препакивањем“ туђих дела?!

Ипак, није то баш тако. Док шећер, без проблема, могу да препакују и на брзину ангажовани помоћни радници, дотле магистарске радове и докторске дисертације не могу да напишу дактилографије, упркос свом малом образовању и вештини. Сложићемо се да неко треба да им покаже коју страницу из већ објављеног дела треба прекуцати и у којој мери, где ставити одређени пасус, како пресложити читаве странице текста, а да се не окрњи „нови научни допринос“. Такав напор се, на крају, мора и наградити одговарајућим звањима и титулама, мада је, од проналаска рачунара и интернета, знатно олакшан. Зато, није свеједно, није то обично препакивање.

Али, како је онда могуће да је у Србији за 15 година број магистара и доктора наука повећан за 126 одсто, чиме се и наша земља сврстала у ред оних које с пуним правом могу да тврде да припадају технолошки најразвијенијем веку од постанка човечанства. Тим невероватним подацима ипак се не треба чудити, рећи ће оптимисти. Пошто су резултати пописа из 2012. године показали да је број неписмених људи у Србији преполовљен у односу на

попис из 2002. године, јасно је и да су редови оних из којих израстају будући академски грађани, а тиме и они најобразованији, којима се справом поносимо, знатно увећани. Ипак, још не можемо бити задовољни јер је број неписмених и даље висок, чак 850.000 наших грађана (или 14 одсто) нема ни дана школе и осим палца и кажипрста за потписивање не користе друго средство. Непотпуну основну школу има још око 700.000 грађана или 11 одсто укупне популације. Ех, кад би сви они били бар функционално писмени, где би нам крај био. За колико би онда порастао број магистара и доктора наука?!

Подаци о томе да је број високообразованих у Србији за десет година дуплиран, али и даље низак, тек око 11 одсто укупне популације, не охрабрује и овде га доносимо тек зарад илустрације још једног од наших екстрема. Иако још имамо више неписмених него високообразованих, број магистара и доктора наука се драстичну повећао. Податак, понављамо, није за чуђење јер тако су потребе налагале. Потребне и захтеви времена. Србија не сме да каска за развијеном Европом. У Војсци, на пример, да би перспективни и доказани официр постао пуковник мора да поседује диплому или доктора наука, или Генералштабног усавршавања. А пошто, ипак, не могу сви на усавршавање у Школу националне одбране, амбициозни официри се одлучују за „други пут“. Тако је Војска постала једна од институција са процентуално највећим бројем доктора наука и магистара у Србији. Овде се, наравно, не рачунају Српска академија наука и универзитети и факултети, који, с обзиром на њихову мисију, визију и намену, природно спадају у категорију с високим бројем најобразованијих.

Ишта сад? Тражили сте, гледајте! Војска је специфичан организам, нису јој потребни толики доктори у области међународних односа, права, медија и пропаганде, хортикултуре, историје уметности, књижевности... Пошто за све докторе и магистре у униформи нема довољно одговарајућих места у војним научним и образовним установама, многи су „скривени“ и заборављени на местима која им ни по степену образовања, ни по професионалној стручности не одговарају. Додуше, одговарају по чину и формацијској групи. А и то је нешто, зар не? ■

ЕКСПАНЗИЈА КИНЕСКЕ ХЕЛИКОПТЕРСКЕ ИНДУСТРИЈЕ

БЕЗ ПРЕСЕДАНА У СВЕТУ

Верзија Z-10

Кина као велика земља, а од пре деценију и велика сила, потпуно је занемарила концепт хеликоптерских јединица. Чак је и после 1999. године, као преломне у војној индустрији те земље, када крећу масовни програми пренаоружавања на савремене авионе, подморнице и бродове, хеликоптерска компонента била сасвим занемарена. Једноставно, Кинези нису знали шта да раде са хеликоптерима, јер у њиховој стратегији одбране, они нису имали места – противоклопна борба била је препуштена тенковима и пешадији, а транспортна компонента била је поверена транспортној авијацији (која је, такође, била веома запостављена). Уопште, концепт ваздушног транспорта у Кини готово да није

Упоредни развој чак два борбена хеликоптера невиђен је у свету, јер то готово ниједна земља не може да приушти – чак је и Русија полако развијала свој „камов” Ка-52, док су САД једноставно одустајале од развоја нових борбених хеликоптера. Такав позитиван однос према авијацији какав имају Кинези, без преседа на је и требало би очекивати нове конструкције.

постојао. Максимално се ослањало на копнени транспорт и дотур оружја, људства и муниције.

Кинеске армије и дивизије биле су практично засебне и самодовољне војске, ослањајући се на локалне ресурсе у покрајини у којој се налазе и складишта из ње. Оружја и муниције било је на претек, а систем сличан општенародној одбрани требало је да гарантује попуну и испомоћ јединицама. Била је то идеја и логика у време хладног рата, када се претпостављало да ће непријатељ нуклеарним ударом или масовним стратешким бомбардовањем да спречи и пресече дуге линије снабдевања. Стога је транспорт наоружања и опреме ваздушним путем с једног краја Кине на други био мисаона именица и нешто непознато.

Кинези су, истина, имали транспортне авионе, али њихова улога није била велика. Када је реч о хеликоптерима, они су понајвише страдали у „Културној револуцији“, која је напречац прекинула развој савремене војне опреме, можда најсличније Стаљиновој чистки крајем тридесетих година 20. века, када је прекинут развој савремене технике.

Домаће верзије француских хеликоптера

До културне револуције Кинези су у свом наоружању имали хеликоптере Ми-2 и Ми-4. Њих су масовно производили, а и погодовали су својом једноставношћу робусној кинеској индустрији, па су тако кинеске верзије Ми-4 под називом Z-5 дошле и до Албаније.

Након тог хеликоптера, све до седамдесетих година ништа се није помало на пољу развоја тих летелица, а војна индустрија након културне револуције имала је пуне руке посла са другим системима. Тако су Кинези увезли неколико типова савремених западних хеликоптера заслугом Никсоновог отварања Кине западном свету. То су били француски SA-321 „супер фрелон“, AS-365 „делфин“ и AS-350 „екиреј“, али и амерички S-60 „црни јастреб“ (Black Hawk), који су набављени у количинама максимално од двадесетак примерака.

Кинези су их пажљиво проучавали, али деценију и кусур нису изражавали неко веће занимање за њихову производњу. Када су ресурси старих Z-5 хеликоптера прешли границу, било је јасно да су им потребни нови. Тако Кинези готово бојажљиво крећу у производњу својих верзија поменутих француских хеликоптера. „Супер фрелон“, велики амфибијски морнарички хеликоптер сличан по конструкцији совјетском Ми-14, постаје „чагнхе“ Z-8, средњи хеликоптер „делфин“ постаје Z-9, а мали „екиреј“ Z-11. Производња креће почетком деведесетих година и то у умереним, готово малим количинама.

Прошлог Z-18 на Тибетском платоу приликом постављања рекорда

У почетку су имали доста проблема. Рад је ограничавала нова технологија, недостатак искустава, а понајвише мањак квалитетних и довољно јаких мотора. Тако је амфибијски морнарички хеликоптер Z-8, који је требало да замени Z-4, имао великих проблема – његова погонска група од чак три кинеска мотора била је недовољне снаге. „Боловао“ је од неквалитетне израде, честих

служи и као школски и као извиђачки. Међутим, Кинези и даље нису знали шта да раде са хеликоптерима и практично траже разлог да престану да се њима баве, али су их крајем прве деценије новог миленијума природне непогоде, посебно велики земљотрес 2008. године у Сечуану, натерале да из корена промене своје мишљење.

Нужда праксу мења

Иако су у међувремену схватили значај ваздушног транспорта и сада већ имају веома модерну и јаку војску, она једноставно не може да допре до поплавама и земљотресима погођеног подручја. Тада су увидели значај хеликоптерских јединица и хеликоптера у опште. Уз то, нагли развој ратне морнарице у другу силу на Пацифику, одмах после САД – чак је јача од руске Пацифичке флоте (осим у погледу подморничке компоненте) – изискује већи број савремених хеликоптера за потребе морнарице.

Кинези тада извлаче већ постојеће пројекте Z-8, 9 и 11. Како су постали технолошка и економска сила, која сарађује са целим светом, сада уопште немају проблема у погледу грађење и опремања хеликоптера. Окрећу се одмах хеликоптеру Z-8, исправљају све недостатке – узимају нове моторе, уграђују стаклене кокпите и савремену електронску опрему. Такви хеликоптери, под називом Z-8В, и сада добијају универзалну намену – као

РЕКОРА

Приликом тестирања на Тибету прототип Z-18 поставио је рекорд лета подигавши се изнад 9.000 m и прелетевши Монт Еверест, а поставио је и брзински рекорд од 336 km/h. Оба су завидна за тако велике хеликоптере.

кварова и свеукупно био је лошег квалитета, па је његова производња готово стала. Како би попунили велики недостатак средњих хеликоптера, Кинези купују руске савремене Ми-17 и 171, заједно са лиценцом за њихову производњу, тако да до данас Ми-17 чини велики део хеликоптерских снага Кине.

Више среће имали су Кинези са Z-9, који се доста добро показао. Био је лаган и није имао проблема са моторима, па је израђен у нешто већем броју, а користе га и као извиђач и као противоклопни хеликоптер. Хеликоптер Z-11 им је занимљив јер

транспортни хеликоптер за све видове и родове војске. Неким верзијама скидају се помоћни пловци – јер је „супер фрелон” првенствено морнарички хеликоптер – како би се смањила маса, те редизајнирају стајни трап. Велика теретна рампа на задњем делу и смештајни простор у комбинацији са могућности спуштања на воду, чине тај дизајн веома применљивим и данас – поготово што је скоро сваки опремљен и дизалицом са чекрком и може да послужи као спасилачки хеликоптер.

Морнаричке верзије добиле су радаре, а потом Кинези праве и савсим редизајнирану верзију, Z-18. Ојачана структура, савремена опрема, FLIR уређаји, западни мотори, чине хеликоптер сигурнијим и стабилнијим.

Прва, морнаричка верзија Z-18F јесте борбена верзија са могућношћу ношења противбродских ракета, а Z-18J је морнарички хеликоптер за осматрање, опремљен увлачивим AESA радаром. Армијска верзија – Z-18A редизајнирана је тако да задовољи потребе војске, посебно на великим висинама и у планинским крајевима, попут Тибета. Има редизајнирани носни део и савремену војну опрему, укључујући радар за праћење терена. У фази је испитивања од почетка 2015. године.

Хеликоптер Z-18 је довољно велики да понесе 27 потпуно опремљених војника или 14 рањеника на носилима, као и терет од 4.000 kg унутра теретног простора или 5.000 kg на спољним носачима. Извори спекулишу да је грађен тако да на спољњем подtrupном носачу може да понесе нову тешку кинеску хаубицу „Noginco” AH4 155 милиметара.

Прототип Z-18 је приликом тестирања на Тибету поставио рекорд лета подигавши се изнад 9.000 m и прелетевши Монт Еверест, а поставио је и брзински рекорд од 336 km/h. Оба рекорда завидна су за тако велике хеликоптере.

Ротор је од композитног материјала, а носни део хеликоптера измењен је тако да прими радаре. На

Велики амфибијски морнарички хеликоптер Z-8Y

Хеликоптер Z-18

Морнаричка верзија Z-18F јесте борбена верзија са могућношћу ношења противбродских ракета

армијској верзији Z-18A модификацијама је постигнуто да посада има бољу видљивост, а непосредно испод носа налази се радар за праћење терена. Има три „Прет и Витни” мотора снаге 1.752 КС сваки и радијус лета од 900 km, док је максимални домет 1.600 километара.

Њихове карактеристике дели и Avicopter AC-313, цивилна верзија Z-18, која одговара савременим светским стандардима цивилне авијације, а Кинези се надају и успеху на међународном тржишту.

Лаки транспортни хеликоптер Z-9 добио је и борбену варијанту и

„МУЊА”

Наоружање Z-10 чине нове кинеске ракете HJ-8 и модерније HJ-10, копије америчке AGM-114 „хелфајер”, а у носу има покретни топ 23 милиметра. Од опреме поседује FLIR уређај, ТВ камеру, систем јављања радарског озрачења. Има стаклени кокпит и контејнере са системима за електронско ометање. На четири подвесне тачке носи наоружање, контејнере са опремом или горивом.

испуњава дужности ловца на тенкове и подршке пешадији, док се не почне масовнија производња чисто борбених хеликоптера. Верзија Z-9WZ носи осам противоклопних ракета на жичано или ласерско вођење.

Уз сав упоредни развој толиког броја хеликоптера, Кина је изградила не један борбени хеликоптер него чак два посебна типа – Z-10 „муња”, као тешки борбени хеликоптер налик „апачу” или Roivalk-у и Z-19, средњи борбени хеликоптер налик европском „тигру”.

Развој „муње” или Z-10 планиран од 1998. године, да би почетком миленијума ушао у озбиљнију фазу разраде. До његове шокантне појаве 2010. године сматрало се да Кине ни издалека није у стању да направи чисто борбени хеликоптер, посебно имајући у виду каскања са стандардним летелицама. Међутим, био је проблем само у уклапању већ постојећих савремених технологија, које је она тада поседовала. Постоје гласине да је рађен уз подршку конструкторског бироа „Камов”, али то није доказано.

Наоружање чине нове кинеске ракете HJ-8 и модерније HJ-10, копије америчке AGM-114 „хелфајер”, а у носу има покретни топ 23 милиметра. Од опреме поседује FLIR уређај, ТВ камеру, систем јављања радарског озрачења. Има стаклени кокпит и контејнере са системима за електронско ометање. На четири подвесне тачке носи наоружање, контејнере са опремом или горивом.

Пакистан жели да тим хеликоптером замени застареле „хјуи кобре”. Хеликоптер има долет 800 km, максималну брзину 300 km/h и погоне га два „Прет и Витни” мотора снаге 1.530 КС сваки. Сада је Z-10 главни борбени хеликоптер кинеских оружаних снага и до сада је израђено чак 90 комада, а наручено још 30.

Средњи борбени хеликоптер

Још веће изненађење представљао је средњи борбени хеликоптер Z-19, он је ускотрупни хеликоптер

У ФАЗИ ИСПИТИВАЊА

Кинеска копија америчког хеликоптера – Z-20 – полетела је 2013. године, а испитивања су још у току. Хеликоптер носи 15–20 потпуно опремљених војника и максималну масу 5.000–1.000 kg унутра и 4.000 на спољашњим подвесним тачкама. За разлику од оригинала, има петокраки ротор уместо четворокраког, а судећи по ретким фотографијама, користи неке заједничке компоненте са борбеним хеликоптером Z-10.

сличан „тигру” или „хјуи кобри”. Максимална маса му је 4.500 kg, маса празног 2.500 kg, крстарећа брзина 245 km/h, а долет 700 километара. Он је једноставнија и јевтинија алтернатива Z-10. Првенствено служи за осматрање и истурено извиђање. Постављањем оптоелектронске опреме на труп и изнад ротора указује на то да је хеликоптер способан за нападе на земаљске циљеве у свим временским приликама и ноћу.

Носи и старије противоклопне ракете HJ-8, али и већ поменуто KD-10, које ће постати стандард за савремен кинеске ПО ракете, као и KD-9, сличне поменутима. Уз њих носи и ракете ваздух–ваздух PL-90, те митраљезе 12,7 mm и топове 23 mm у контејнерима на носачима са стране трупа. Тај хеликоптер настао је на бази Z-9, то јест француског

„делфина”, са којим дели задњи део трупа, моторе, роторе и трансмисију. Први прототип полетео је 2010. године и полако данас улази у наоружање кинеске војске.

На крају, то није последњи хеликоптер којег Кинези развијају. Један сасвим нови транспортни хеликоптер је у фази испитивања прототипа – Z-20. То је кинеска копија америчког Sikorsky UH-60 „црни јастреб” – завршни члан чувене четворке западних хеликоптера које су Кинези увезли, заједно са „супер фрелоном”, „делфином” и „екирејом”. Развој Z-20 поверен је фабрици у Харбину и био је одложен због израде поменутог борбеног хеликоптера Z-10.

Кинеска копија америчког хеликоптера полетела је 2013. године, а испитивања су још у току. Хеликоптер Z-20 носи 15–20 потпуно опремљених војника и максималну масу 5.000–1.000 kg унутра и 4.000 на спољашњим подвесним тачкама. За разлику од оригинала, Z-20 има петокраки ротор уместо четворокраког, а судећи по ретким фотографијама, користи неке заједничке компоненте са борбеним хеликоптером Z-10. Уколико у скоријој будућности буде усвојен у наоружање, вероватно ће постати основни хеликоптер кинеских оружаних снага.

Нагли развој већ постојећих конструкција хеликоптера у Кини показао је да су у данашње време они постали незаменљиви део савремених оружаних снага, и у рату и у миру. Показало се и то да су незаменљиви у спасавању и трагању, те да је њихов развој природна последица технолошког развоја једне земље. Упоредни развој чак два борбена хеликоптера невиђен је у свету, јер то готово ниједна земља не може да приушти – чак је и Русија полако развијала свој „камов” Ka-52, док су САД једноставно одустајале од развоја нових борбених хеликоптера. Такав позитиван однос према авијацији, какав имају Кинези, без преседана је и требало би очекивати нове конструкције. ■

Александар КИШ

 СЛАВИМИР НИКОЛИЋ, ПОЛИТИЧКИ ОФИЦИР УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

ПРОФЕСИЈА ПОСВЕЋЕНА МИРУ

Када се говори о миру у свету, прва асоцијација за многе од нас јесте плави знак Организације уједињених нација. Припадници те организације више од седам деценија ангажовани су у ратним зонама широм света, у племенитој мисији спровођења мира и остварења људских права. Један од њих је и Славимир Николић, политички официр организације УН, заменик начелника Joint Mission Analysis Centre (JMAC) – аналитичке и обавештајне службе – у мировној мисији MINUSTAH на Хаитију и виши инструктор светске организације за JMAC ентитете, који је искуства и знања официра РВ и ПВО Војске Србије одлучио да стави у службу светског мира.

Говорећи за магазин „Одбрана“ о својој професији у УН, после дугогодишњег интернационалног искуства, каже да је тај посао „частан хлеб са седамдесет седам кора“. А све је почело када је још као дечак одлучио да војни позив буде његов животни избор, а како истиче, као и на многе дечаке његовог узраста тада, велики утицај на ту одлуку имала је комбинација историјског наслеђа, породичне традиције, али и популаризација тог племенитог занимања у медијима.

– Још од малена посматрао сам очеве слике у униформи док је служио војни рок на аеродромима по тадашњој Југославији, а веома битна одредница мог будућег позива био је одлазак једног брата у средњу медицинску војну

Жртвовања које професионални припадници Уједињених нација лично подносе, заједно са својим породицама, ради обављање ове часне, високо одговорне и неретко веома опасне дужности, мало ко може да разуме. Тај рад захтева не само знање и професионално искуство, већ и неизрецив ентузијазам, личну стабилност и сталоженост, велики капацитет за борбу са стресом, усредсређеност, пажњу, разумевање, отвореност и храброст.

школу, догађај чију вредност је додатно појачало одлазак и другог у школу за официре унутрашње пловидбе. Обојицу је „следовала” униформа и интересантно занимање, што је за једног дечака, који се угледа на вредне породичне примере, постао сан који ће сањати годинама. Неизоставно је рећи да сам од тада чекао сваку недељу и термин емисије „Дозволите да се обратимо”, која ме очаравала садржајем, посебно војном или ратном тематиком. Уједно, на тај начин успевао сам да, само мени знано како, будем ближе својој браћи, који су управо због одабраних професија веома рано отишли од породичног дома.

Додате ли на све то једном тинејџеру, те 1982. године, и филм „Официр с ружом”, јасно је како се у уму дечака створила таква хемијска реакција да ниједна препрека на путу ка официрској униформи није била непремостива. Тај сан почео је да се остварује 1991. године, додуше у веома турбулентно доба на нашим просторима, уписом 48. класе Војне академије у Београду, а у потпуности је испуњен 1995. године, добијањем првог официрског чина, у роду ЕИ и ПЕД. Врхунски добитак за мене био је и тај што су наши родитељи тада имали три униформисана сина у три различите боје – један брат у сивомаслиној, други у белој, а ја у плавој униформи.

О Као официр Војске Србије, учествовали сте у мултинационалној операцији UNMISSET у Источном Тимору, што је прво ангажовање припадника наше војске у мултинационалним операцијама УН, после поновног пријема земље у светску организацију. Какво је то искуство било за Вас?

– Савезна Република Југославија примљена је поново у чланство Генералне скупштине УН, као нова држава, 2000. године, а по суспензији чланства у тој међународној организацији 1992. године. Крајем 2001. године одржано је прво национално тестирање и регрутовање официра Војске за учешће у мировним операцијама УН, а неопходне услове задовољило је само пет наших официра, укључујући и мене, најмлађег у тој групи. Сумирајући искуства стечена у тој мировној операцији, где сам радио као војни посматрач на граници између Источног Тимора и Индонезије, затим као дежурни оперативни официр у Команди војнопосматрачког контингента и официр за везу с наоружаним војним контингентом мировне операције, најзначајније је то што сам имао могућност да упоредим ниво наших професионалних знања, познавања страних језика, војних вештина, а нарочито квалитета стеченог војног образовања и специфичних стручних особености са онима код официра из осталих земаља.

Официри наше војске су при врху светских стандарда, способни да извршавају високо одговорне задатке на свим нивоима, било у области тактичко-оперативног деловања или командних функција. Управо је такав закључак био један од основних „окидача” за моје професионално прикључење УН. Када је реч о перцепцији наше државе, односно Војске и њених припадника у мировним операцијама, данашња ситуација говори сама за себе – од симболичног учешћа од пет војних посматрача УН у само једној мировној операцији, Србија тренутно има више од триста професионалних припадника Војске у једанаест мировних операција под мандатом УН и Европске уније.

О Управо то ангажовање утицало је да Ваша каријера у наредним годинама појачају другачији шок. Како сте се одлучили на тај корак?

– Професионалну војну службу напустио сам 2007. године у чину капетана прве класе, на властити захтев, а радећи тада у Сектору за политику одбране Министарства одбране, што се дешава око годину дана по повратку с специјализације у Швајцарској на Женевском центру за безбедносну политику. Одмах по одласку из Војске, преузима функцију шефа Кабинета министра омладине и спорта у Влади Републике Србије, што је другачије искуство од оног у Министарству одбране. Напуштање те позиције протекло је релативно брзо, а имао сам осећај као да сам дан започео у свом кабинету у Палати „Србија”, а увече сам се обрео на лету према Карибима, односно Хаитију. Ипак, понуда за позицију у мировној операцији УН на Хаитију стигла је тек после вишегодишњег комплексног процеса, који је подразумевао припрему професионалне биографије и прикупљању детаљне документације која је неопходна за аплицирање за посао у УН.

Наиме, по повратку из мировне операције УН на Источном Тимору, где сам стекао личан увид у функционисање УН и схватио да је интернационално окружење, у коме функционишу заједно војна лица, официри полиције и цивилни службеници, оно чему лично и професионално тежим, био сам сигуран да поседујем далеко више од потребних референци, искуства и капацитета за обављање таквих послова. Протекле су две године од добијања позива за интервју с регрутним панелом УН, а онда још око шест месеци до одговора и пријема званичног позива за прикључење УН. Мислим да је потребна велика ментална снага и одлучност, лични и професионални капацитет, а понајвише снажна подршка нашег најужег животног језгра – брачног друга, породице и најмилијих – да у данашњем свету урадите тако наглу, озбиљну, високоосетљиву заме-

ну професије. Професионални, безбедносни и егзистенцијални ризици били су високи.

Q *Колико су Вам прејходно професионална искуство и знања из Министарства одбране и Војске Србије, као и дужности које сте до сада обављали, значили у даљој каријери?*

– Чињеница је да знатан проценат професионалних припадника УН данас, нарочито у мировним операцијама, долази из војних средина. Реч је или о пензионисаним припадницима националних војски или, као у мом случају, о људима који су одлучили да у неком тренутку промене професију. Војна професија доноси, и у току школовања и током службе, изврсну базу за стицање специфичних знања и способности које су високовредноване и тражене у систему УН. Било да говоримо о логистици, транспорту, информатици, комуника-

цијама, финансијама, авијацији, инжењерији, администрацији или политици, аналитици и обавештајном раду, бивше официре из свих земаља света можете пронаћи у свакој од мировних операција УН. Конкретно за мене, искуства као некадашњег официра ваздухопловства и рода ЕИ и ПЕД, са специфичном службом у трупи, али и у организационим целинама Министарства одбране, познавањем и активном употребом више страних језика, те контакти са страним војним представницима, радним групама и делегацијама, као и школовање и обука у иностранству, свакако су допринеле развијању профила и карактеристика адекватних за рад у УН.

Q *Ангажовање у оквиру мисије MINUSTAH на Хаитију обележило је Ваш рад у међународном окружењу. Какав је животи официра УН у њој мисији?*

– Један од основних разлога за моје, сада већ дугогодишње ангажовање управо у мировној операцији MINUSTAH јесте постојање таквог оперативног окружења које је омогућило развој и деловање аналитичке и обавештајне делатности. Тачније, ова мисија је једна од пионира такве делатности у мировним операцијама УН у 21. веку. После скоро четири декаде игнорисања тог концепта и деценије борбе за његово успостављање, 2006. године УН доноси одлуку о оснивању аналитичких ентитета у свим мировним операцијама, сачињених од војних, полицијских и цивилних службеника. Иако је појам „обавештајни рад“ у организацији УН дуго био контроверзан, та мировна операција је од оснивања аналитичко-обавештајног органа до данас један од признатих модела у погледу прикупљања и обраде информација, те употребе обавештајних података ради подршке планирања,

UN Photo / Logan Abassi

доношења одлука и имплементације мандата мировне операције, а добијеног од Генералне скупштине УН. Задатак мог тима јесте прикупљање, фузија, анализа и експлоатација информација ради аналитичке и обавештајне подршке основних клијената – војних, полицијских и цивилних руководећих структура мировне операције. Обављајући такве сложене и осетљиве задатке у сложеном и опасном оперативном окружењу јесте велики професионални изазов.

Да невоља буде већа, катастрофални земљотрес који је погодио Хаити и његов главни град 2010. године, а који је у року од минута усмртио око 250.000 људи, проузроковао је интерну миграциону и хуманитарну кризу за око два милиона становника. Десетковао је државну администрацију и снаге јавног реда и мира, те довео до епидемије колере која је до данас однела више од осам хиљада живота и од које је оболело до скоро 800.000 људи. Нажалост, ових дана, Хаити поново погађа политичка криза, где је судбина изградње демократског и стабилног друштвеног уређења, те дуго одлаганих парламентарних и председничких избора опет на тесту, а напори, време и средства, међународне заједнице уложени у стабилизацију државе прете да још једном буду деградирани или поништени.

○ С којим сѐ се професионалним изазовима најчешће суочавали?

– О томе колико је тај посао захтеван најбоље сведоче чињенице да је реч о економски и социјално најнеразвијенијој држави западне хемисфере, коју одликују пренасељеност градских средина и неприступачна планинска насеља, а карактеришу је чести политички потреси и тенденције за насилном променом извршне власти, константне политичке нестабилности и социјални немири, сталне и насилне активности криминалних оружаних група на терену.

Уз то, говоримо и о присуству наоружаних паравојних организација, висока је активност међународних нарко-трафикинг картела, изразитој распрострањености илегалног наоружања, а отежавајућа околност јесте и специфичност језика, јер је службени језик креол, који се не користи нигде у свету, а врло мали број становника говори француски, шпански или енглески. Такође, у земљи постоји и латентна тенденција ка неразумевану или неодобравању функција мировне операције УН. Имајући све поменуто у виду, таква практична, оперативна и тактичка искуства немогуће је стећи нити на једном облику теоретске обуке или прочитати у било ком уџбенику, те посредно перципирати. Управо је то богатство коме човек и ентузијаста тежи када размишља о професионалном испуњењу. Свакако и испуњењу човекољубивих и хуманитарних дела.

Моја обавеза при томе, као и обавеза мојих колега, јесте да превасходно поделимо та искуства и знања са осталима, али да их применимо у обиму колико је то могуће, у другим оперативним театрима. Намеравам да стечена искуства ускоро применим и у некој другој, подједнако захтевној мировних операција УН, али и да знања преточим у докторској тези.

○ Ваша биографија сведочи да сѐ се у континуираној усавршавају и проширивали посвојена знања

и вештина. Зашто је то важно за посао којим се бавите?

– Степен стручних знања стечених до одласка из Војске Србије, а који је, између осталог, играо кључну улогу у процесу пријема у УН, није онај на којем сам лично и професионално желео да останем. Једна од основних компетенција професионалних припадника УН јесте и посвећеност сталном учењу. Извршавање редовних, индивидуалних, оперативних задатака у оквиру мандата мировних операција захтева стално усавршавање и проширивање постојећих знања и вештина. У данашњем добу, са увођењем нових технологија и иновативних пракси, лица која извршавају задатке у конфликтним подручјима без усавршавања и стицања нових знања не могу бити у стању да одговоре на нарастајуће безбедносне претње, те сачувају свој живот или животе угроженог цивилног становништва.

По прикључењу организацији 2007. године, имао сам прилику да похађам већи број курсева усмерених на ускотручно професионално усавршавање на Хаитију, у Италији, Норвешкој и Сједињеним Америчким Државама. Данас поседујем међународно признате сертификате из области безбедносног менаџмента, аналитике и обавештајних послова, употребу специјализованих аналитичких програма, менаџмент инцидената киднаповања и ослобађања талаца, као и многе друге. Осим тога, од 2013. године, када сам стекао звање вишег ЈМАС инструктора за УН, почео сам да предајем на Norwegian Defense International Centre у Ослу. Крајем 2014. године уписао сам у Србији и докторске студије из области примењене безбедности, очекујући да развијам дисертацију која ће третирати еволуцију аналитичке и обавештајне делатности у мировним операцијама УН.

Шта то, заправо, значи?

– Сагледавајући проблематику из угла политичког официра – посвећеног аналитици и обавештајном раду – најве-

ћи изазов јесте разумевање начина на који се глобално безбедносно окружење мења, те процеса кроз које пролазе УН ради прилагођавања својих активности таквим условима. Укратко, реч је о прилагођавању и система и нас, професионалних припадника организације, безбедносним стварностима у оперативним театрима. Мировне операције данашњице дешавају се у далеко сложенијем оперативном контексту од онога који смо познавали у, сада већ седам деценија дугом, постојању организације УН.

Организација и њени припадници данас се суочавају с активним непријатељствима у којима стране у сукобу не желе да преговарају, или чак чине све што је могуће да би онемогућили и само присуство и рад међународне организације на прекиду сукоба или успостављања мира. Жртвовања које професионални припадници организације УН лично подносе, заједно са својим породицама, ради

обављања ове часне, одговорне и неретко опасне дужности, мало ко може да разуме. Рад у УН захтева знање и професионално искуство, као ентузијазам, личну стабилност и сталоженост, велики капацитет за борбу са стресом, усредсређеност, пажњу, разумевање, отвореност и храброст.

Професионални припадник УН не проведе поред породице и најмилијих у просеку око 280 дана годишње, па и више, а то је нешто што се не може ничим надокнадити. У нарастајуће опасним конфликтним окружењима, где УН понекад успева да реализује само ограничен степен критичних задатака, припадници мировних операција су у константној животној опасности и често под сталном претњом, нападани, али и убијани. Статистике, у овом случају, нису ружичасте и представљају нешто с чиме се мора живети, и што рационалан човек не може да занемари.

Имајући у виду Ваше амбиције и жеље, где видите себе за десет година?

– Живимо у времену брзих и неочекиваних дешавања, без ефикасне контроле над дешавањима мимо оних у нашим ограниченим животним просторима. Враћајући се на Ваше првобитно питање, где себе видим у наредном периоду, извесно је да ћу се у скором периоду окушати у новим професионалним изазовима у некој од, с аспекта безбедности, изазовнијих и захтевнијих операција, попут Сомалије или Сирије. С друге стране, после скоро деценије рада у конфликтним подручјима, не искључујем могућност да се определим и за поједине хуманитарне агенције УН или регионалне команде УН на територији Европске уније. Ипак, морам признати, интернационално ангажовање, у коме преовладава захтевно безбедносно окружење, те интензивна употреба најновијих технологија и технолошких иновација, јесте област интересовања за коју сам се определио. ■

Биљана МИЉИЋ
Фотографије из личне архиве

ДА ЛИ ДАЕШ ОПСТАЈЕ ЗАХВАЉУЈУЋИ НЕСЛОЗИ ЊЕГОВИХ ПРОТИВНИКА?

КОАЛИЦИЈА БЕЗ ФОКУСА

37

ПИШЕ МИЛОШ СТРУГАР

Јуна 2014. године вођа Даеша Абу Бакр ал Багдади прогласио је из џамије у Мосулу оснивање такозваног „Исламског калифата“. Коалиција западних и арапских земаља Залива, предвођена САД, започела је у септембру 2014. ваздушне операције против Даеша на територији Ирака и Сирије.

Која страна побеђује у рату који траје већ 18 месеци?

Да би одговорили на ово питање, морамо првенствено да утврдимо шта су основни стратешки и војни циљеви страна у сукобу. Мото Даеша је „опстати и ширити се“ (Bakiya wa Tatamadad), што уједно дефинише и њихове стратешке циљеве, док је председник САД Обама навео да су војни циљеви коалиције да „ослабе и униште“ (Degrade and Destroy) Даеш.

Чињенице говоре да Даеш са успехом спроводи своје стратешке циљеве. Број џихадиста се стално повећава и, по званичним информацијама, Даеш тренутно има више од 30.000 бораца на територији Сирије и Ирака, док је према обавештајним службама САД број џихадиста близу 50.000. Даеш је изгубио неке територије и градове попут Тикрита и Рамадија у Ираку, али је, с друге стране, заузео Палмиру у Сирији и проширио територију под својом контролом североисточно од града Алепа, на граници са Турском. Ти подаци показују да Даеш, за сада, успешно остварује свој циљ да „опстане“ на територији Сирије и Ирака.

Међутим, Даеш је још успешнији у „ширењу“ својих активности и утицаја на глобалном плану. Извео је прве организоване терористичке нападе у Европи, Азији, Африци и САД. Повећан је број појединачних терористичких напада инспирисаних њиховом идеологијом (тзв. напади усамљених вукова), посебно у западној Европи и САД. Западне обавештајне службе процењују да је Даеш значајно повећао регрутовање муслиманског становништва у Европи и да је искористио талас миграције са територије Турске да инфилтрира у Европу своје следбенике, са задатком да направе мрежу милитантних и терористичких ћелија које могу бити активирани када за то дође време.

Даеш је проширио свој домет и утицај на интернету и друштвеним мрежама упркос свим напорима да му се онемогући приступ овим медијским платформама. Можда је ипак најзначајније то што се идеологија Даеша проширила на друге делове света. Према америчким подацима, 50 екстремистичких група из 21 државе прокламовало је потпуну лојалност (bay'ah) Даешу, а тзв. калифат прогласио је 33 тзв. провинције (wilayat) у 11 од ових држава, укључујући и оне на египатском Синају, у Либији, западној Африци.

Основни разлог неуспеха америчке коалиције да „ослаби и уништи“ Даеш је у самој коалицији. Сваки члан коалиције има своје приоритете и интересе, које је тешко ускладити у јединствену и кохерентну војну стратегију. Борба против Даеша је за многе чланове коалиције у другом плану. Турски приоритет је борба против курдске радничке партије (ПКК) у Ираку и спречавање успостављања курдског аутономног ентитета на сиријској територији уз границу са Турском. С друге стране, курдски борци у Сирији и Ираку су веома ефикасан савезник у борби про-

тив Даеша, и у том контексту добијају подршку из ваздуха од авијације САД. Приоритет Саудијске Арабије и осталих земаља Залива је промена режима у Дамаску, свргавање са власти председника Асада и успостављање нове владе којом би доминирали сунити из опозиције. Израел сматра да му Даеш, за сада, не представља стратешку претњу, и његов основни интерес је да спречи јачање утицаја и присуства Ирана и либанске шиитске милиције Хезбала на сиријском Голану. Приоритет европских земаља је да се спречи даљи прилив миграната, који је довео у озбиљну кризу саму Европску унију, и руковођени тиме спремни су на разне врсте компромиса са сваким актером, посебно са Турском, ради ограничавања даље миграције. САД такође нису сасвим доследне у својој политици. Док у Ираку делују у блиској координацији са властима у Багдаду и пружају важну подршку у борби не само против Даеша него и других екстремних милитантних организација, у Сирији истовремено одбијају било какву сарадњу са властима у Дамаску и војна дејства на сиријској територији су ограничена само против Даеша, али не и других екстремних милитантних организација.

Што се тиче коалиције окупљене око Русије, која је започела војну операцију пре пет месеци, видљиво је веће јединство циља и много боља координација на војном плану. Првенствени руски циљ у овој операцији је консолидација сиријске власти и јачање сиријских оружаних снага, а затим уништење Даеша и других терористичких групација (Ал Каида, Ал Нусра, Ахрар ал Шам и др.) које оперишу у Сирији. Њихов војни план и операције грубо се могу поделити у три фазе. Прва фаза, која је успешно завршена, имала је за циљ чишћење терена и јачање позиција сиријске власти и војске у њиховим упориштима у Дамаску, Хомсу и у провинцији Латакија на обали Медитерана. Друга фаза, која је много комплекснија и која је тренутно у току, има за циљ чишћење и заузимање терена на границама са Турском и са Јорданом, у циљу спречавања дотока помоћи и нових бораца опозиционим снагама.

Ситуација на југу земље је једноставнија због тога што и Јордан из својих националних интереса жели да се ситуација на граници са Сиријом стабилизује. На северу земље, на граници са Турском, ситуација се развија у веома опасном правцу, јер Турска сматра да би заузимање пограничне зоне од сиријске војске, а посебно курдских милиција, представљало директну претњу њеној националној безбедности. Под условом да коалиција окупљена око Русије са успехом оконча и другу фазу војних операција, тек би се у следећој фази потпуно усредредила на борбу против Даеша и пробој на територију под његовом контролом у долини реке Еуфрат.

Још је немогуће предвидети ко ће добити рат који у носи велике опасности за глобални мир и стабилност. Јасно је, међутим, да ће рат бити дуг, тежак и са неизвесним исходом. У међувремену Даеш остаје озбиљна претња безбедности у целом свету, а повећава се и ризик директног сукоба између војних коалиција окупљених око САД и Русије. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

КНЕЗ МИЛОШ У СТРИПУ

ДРУГАЧИЈЕ ЧИТАЊЕ ИСТОРИЈЕ

Историја може да се чита из историјских уџбеника, из народних песама, може да буде романсирана, екранизована или, пак, нацртана у стрипу. Горан Ђукић Горски на јединствен, узбудљив и несвакидашњи начин, у форми стрипа, оживео је сцене из једног од најзначајнијих времена модерне српске историје.

Други српски устанак проглашен је на народном збору у Такову на црквени празник Цвети, 12. априла 1815. године. За вођу буне изабран је Милош Обреновић. Пошто је одржао говор у Црнући пред окупљеним народом, ушао у свој вајат, обукао најсвечаније одело, узео заставу, изашао напоље и рекао: „Ево мене, ето вас, рат Турцима!“. Бележећи два века од тог дана, Историјски музеј Србије приредио је прошле године у Милошевом конаку на Топчидеру изложбу у чијем се називу нашао управо чувени Милошев позив на ослобађање од турске власти.

„Ево мене, ето вас... Сећање кнеза Милоша“, необична је прича о Другом српском устанку, јер је исприпо-

ведана на дванаест стрип-табли, а све на основу сећања самог Милоша Обреновића, који се на самрти присећао устаничких дана.

Мајстор оштрих детаља

Аутор стрипова је Горан Ђукић Горски, илустратор књига везаних за историју нашег народа, дугогодишњи илустратор историјских тема у „Политикином забавнику“, мајстор за сликање оштрих детаља и заматљених планова, одлучности, тескобе и остале ратне емоције. „Шта ја знам, некако ми се чини да људи недо-вољно уче из историје. Моја је жеља да се неке ствари у духу тих давних времена понове. Не да ми будемо витезови који носе оклоп и млате мачевима околу, него да будемо витезови у души“, објашњава Горски одакле потиче његова страст према историји.

А идеја да се витезови Другог српског устанка, односно сећања кнеза Милоша, на народну буну која је довела до коначног ослобођења од Османлија представе у форми стрипа, потекла је од кустоса Историјског музеја – Изабеле Мартинов Томовић, Борислава Корице, Владимира Мереника и Бошка Љубојевића. „Њиховом заслугом добили смо изложбу која је искорак у музеологији, примамљива и за децу и за одрасле. Дијалози у облачићима урађени су на основу истраживања ориги-

налне архивске грађе и обимне литературе, а Милош је сада приказан и као велики борац и стратег, а не само као особа која је на лукав начин водила дипломатију”, каже др Душица Бојић, директорка Историјског музеја Србије.

Аутентична инспирација

Као јунаци, уз Милоша, појављују се и Зека Буљубаша, Танаско Рајић, Јаков Ненадовић и многи други, али и Карађорђе, јер је Други устанак само наставак Првог српског устанка, а лоша искуства из Карађорђевог српско-турског обрачуна била су подстрек да се крене у нову револу-

цију. За детаље у стрипу Горски је пронашао инспирацију у аутентичним предметима, који су музејски експонати. То су турски кочевци, сабља Стојана Чупића, познатог по надимку Змај од Ноћаја, Милошев појас за новац, карабин Танаска Рајића, добош Хаџи Милентија којим је народ позиван на устанак, Карађорђева кабаница, Милошева посмртна маска, цртеж аутентичног изгледа Милошевог конака... „Драго ми је да сам видео сабљу Стојана Чупића. Стварно је јуначка! Први пут сам видео и добош Хаџи Милентија, много је мањи него што сам мислио, али је одиграо важну улогу у Боју на Љубићу”, каже Горски.

Изложба у Милошевом конаку била је тек предлог који би ускоро требало да прерасте у графичку новелу у којој ће бити насликана комплетна прича. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

Сава Немањић је годинама сакупљао и преводио грчке законе како би сачинио своје *Законоправило*, зборник без кога се једноставно није могло замислити будуће управљање српском црквом, чије је осамостаљивање Сава стрпљиво планирао и очекивао. Номоканон је настао као претеча и симбол аутокефалности српске цркве, а постао је њен чувар и правни утемељитељ. Имати аутокефалност цркве без номоканона, у данашње време, изгледало би као имати државу без устава. Посебан значај тог зборника јесте у томе што је он садржао и бројне грађанско-правне норме којима су се уређивали и односи у држави.

ИСПРАВКА:

У првом делу фељтона „Законоправило Светог Саве“ објављеном у магазина „Одбрана“ број 249 од 1. фебруара, погрешно је име аутора. Извињавамо се господину Петру Зорићу.

УТИЦАЈИ НА ПРАВОСЛАВНЕ НОМОКАНОНЕ

Номоканони су настали у Византији и представљају зборнике црквеног и грађанског права, или, боље рећи њихову мешавину, с обзиром на то да је црквено право у средњем веку регулисало и поједине области световног живота, нарочито у домену породичног и наследног права. Номос на грчком значи закон, а канон, у овом случају, правило које прописује црква у области вере, морала, дисциплине живљења и управе црквом у целини. У литератури налазимо податке да је први зборник канона вероватно настао после Првог васељенског сабора (у Никеји) 325. године, када су правилима тог сабора били придодати канони неколико месних сабора, али, свакако, да је такав зборник морао настати пре Халкедонског сабора из 451. године. Око 550. године зборник је прерадио Јован Схоластик, који је поделио његов садржај (грађу) у педесет наслова. Негде у исто време настаје и зборник извода из Јустинијанових новела, које се односе на црквена питања, подељен на 87 наслова (титулуса). Та два зборника обједињена су под јединственим називом Номоканон Јована Схоластика.

У првој половини 7. века, у време патријарха Сергија (609–639. године) настаје Канонска синтаagma, коју ће, управо у том периоду, правник Јулијан спојити са зборником световних закона (Collectio ecclesiastica tripartita), чиме је настао Номоканон у 14 грана (префотијевски номоканон). У номоканон ће 883. године бити унета правила Трулског и Другог никејског, као и правила месних константинопољских сабора и великог броја световних сабора. Иако тадашњи патријарх Фотије није оставио неки значајан печат на ту рецензију, овако допуњени номоканон биће назван по његовом имену. Одлуком Цариградског сабора Фотијев номоканон постаће 920. године и званичан правни акт за све хришћанске цркве.

Номоканон Јована Схоластика донекле је допунио и на словенски језик превео Методије негде између 865. и 885. године. За време владавине кнеза Бориса Михаила, Бугарска 870. године добија црквену самосталност, после чега ће, с циљем изградње нове цркве, у тој земљи настати бројни преписи Методијевог номоканона. Бугарски владар, цар Симеон (893–927. године) успео је да створи моћну државу на Балкану, која ће Византији крајем 9. и у првим деценијама 10. века задавати доста проблема. За његове владавине, бугарска црква стекла је ранг патријаршије. Такав успон јед-

не словенске земље довео је и до јаче рецепције римско-византијског права међу Јужним Словенима. Негде у првој половини 10. века, вероватно баш у Симеоново време, настао је први познати словенски законик, Закон судни људем (Закон о суђењу људима), по узору на Еклогу (из 726. године), с том разликом што из ње нису преузете одредбе о телесним и смртним казнама, по којима је та кодификација позната. Еклога (Ecloge top nomon), као зборник световних закона, представљала је несумњиво најзначајнији правни споменик иконоборачког периода, коју је издао византијски цар Лав Трећи Исавријски. Мада је то релативно кратак законски текст, од само 18 глава (16 глава посвећено је грађанском праву, претпоследња говори о кривичном праву, а последња о подели ратног плена), Еклога је имала снажан

утицај на целокупно византијско право и право околних народа. У том периоду (првој половини X века) написани су бројни номоканони, а млада бугарска држава много је допринела праву и словенској писмености у чему је, пре свега, био важан Охрид као центар словенске културе и писмености.

Бугарска рецензија

Тип словенског номоканона, настао од Методијевог, назива се бугарска рецензија. После 1018. године и слома Самуилове државе, на целом Балкану долази до насилног наметања грчке културе и уништавања словенских номоканона, тако да данас немамо ниједан сачуван препис који је старији од Иловичког (из 1262. године). Ипак, преко Бугарске номоканонска грађа доспева у Русију, одакле имамо сачуван Јефремовски рукопис, настао крајем 11. или почетком 12. века. Прототип рукописа

настао је пре 920. године, а о његовом, бугарском, пореклу сведочи и присуство бројних бугаризама. Поред префотијевске рецензије, у Русији је паралелно постојао још један тип номоканона. То доказује сачувани Устјушки препис, начињен средином 13. века. Настао је по узору на Схоластиков номоканон, чији је превод, како је већ наведено, међу Словене доспео захваљујући Методију. Важно је истаћи да су ти преписи, за разлику од Савиног Законоправила, урађени без тумачења, дакле, представљали су пуке преписе византијских текстова. Устјушки и Јефремовски препис садрже и Еклогу (у ове номоканоне је дошла преко Закона судни људем, дакле није трансплантована са грчког изворника, као што је то Сава учинио са Прохионом у Законо-

правилу), која обухвата, изузев две последње главе, грађанско-правне норме. Вероватно су и остали словенски, пресавински преписи у свом саставу имали овај правни зборник. Наравно да византијски номоканони нису имали Еклогу, јер је она у тој држави важила као посебан правни извор, све док није замењена Прохироном, вероватно 879. године.

Треба посебно нагласити да су младе словенске државе преко номоканона, поред црквеног, пресађивале (трансплантовале) и византијско грађанско право како би могле да регулишу област световне власти и грађанских односа у целини.

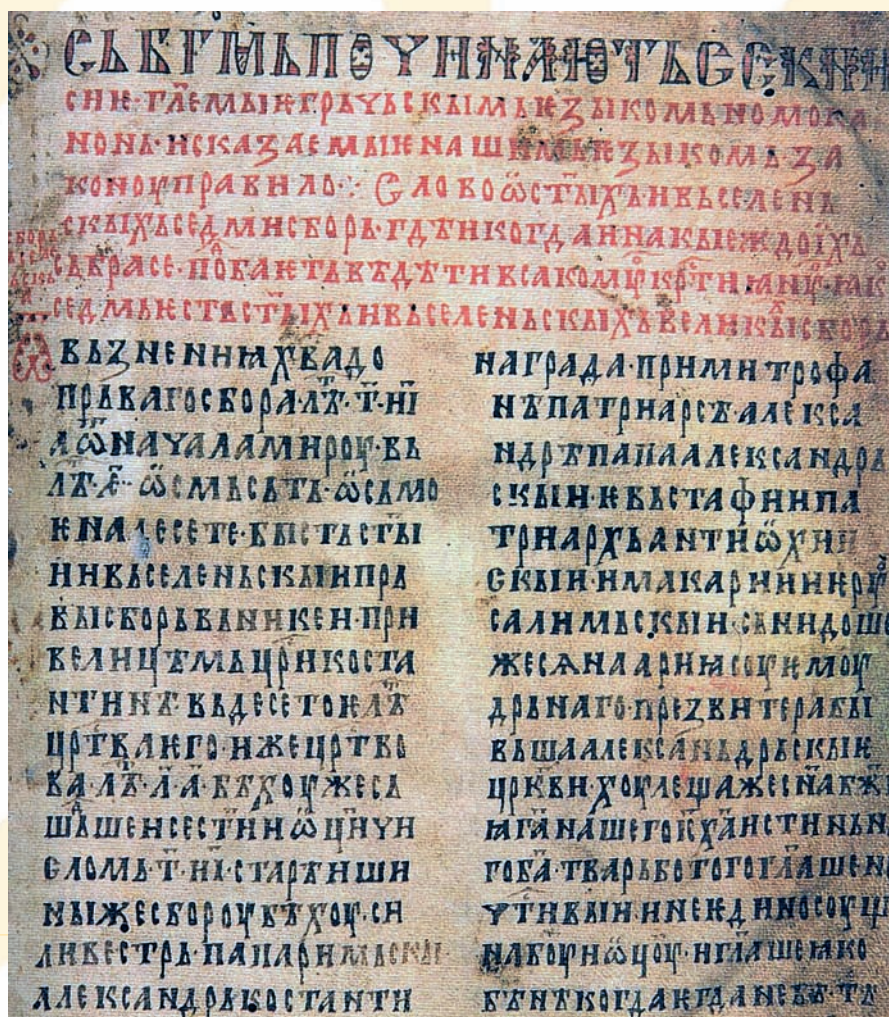
У Византији је касније било још зборника црквеног и грађанског права. Састављани су и скраћени приручници, као на пример Синописис Стефана Ефеског из 6. века. Затим, три зборника, пропраћена тумачењима канониста из 12. века: Алексије Аристин (после 1156. године) обрадио је поменути рад Стефана Ефеског; Јован Зонара (после 1159. године) сачинио је коментар пуном тексту црквених канона, а Теодор Валсамон истумачио је номоканон у пуном облику (1169–1177. године), те је његова обрада постала меродавна и за каснија времена. За разлику од Аристина и Зонаре који су тумачили само црквена правила, Валсамон је протумачио и световна, дајући њихово најисцрпније и најбоље тумачење, па се поставља питање зашто се Сава није послужио његовим радом, који је уједно био и најновијег датума. Изгледа да су Зонарина тумачења била највише цењена, док је Валсамон био истакнути цезаропаписта, па се и због тога његова тумачења нису нашла у Законоправилу.

Транспланти Савиног дела

Како је Савино Законоправило настало на византијским правним трансплантима, тако је оно утицало и на номоканоне настале у Бугарској, Русији и Румунији, па, у том смислу, можемо говорити и о правним трансплантима самог Савиног дела. Већ поменути префотијевски и Схоластиков номоканон, који су се у Русији очували у Устјушкој и Јефремонској крмчији, постали су застарели. Пре свега, нису обухватили тумачења канониста из 12. столећа. То је дало повода руском митрополиту Кирилу Трећем, који је рукоположен 1250. године у Никеји, да од бугарског деспота Јована Светослава (који је вероватно био руског порекла) тражи номоканон за своју цркву и од њега, 1262. године, добије Савино Законоправило. Овај податак нам указује да се и бугарска црква већ средином 13. века вероватно служила Савиним делом јер, колико нам је познато, преписи старе бугарске рецензије нису надживели византиј-

ско време. Претпоставља се да је у томе велики значај имала и чињеница што је наш први архиепископ 1235. године помогао поновно уздицање бугарске цркве у ранг патријаршије. Поједини бугарски преписи, као на пример, Солатински (преписан у Литви у 16. веку са оригинала насталог у 14. веку) говоре јасно о вези са Законоправилу.

На црквеном сабору у Владимиру, (1274) препис Савиног Законоправила, начињен 1262. године, одређен је као обавезан за руску цркву. Најстарији сачуван препис Законоправила у Русији је Рјазанки (из 1284. године), писан са Кијевског изворника, готово идентичан са Иловичким и

Рашким. У њему нема помена о Светом Сави, нити записа да је оригинал послат у Русију митрополиту Кирилу. Подаци о томе налазе се у каснијим рукописима. Поједини руски аутори (А. С. Павлов и И. И. Срезњевски) тврде да се Св. Сава у његовом поговору не помиње једино зато што је говорио о великом значају Крмчије за руску цркву. У њему не само да нема дела Савиног поговора „Произидоше на свет“, већ ни икакве напомене о изворном пореклу тог рукописа. Писан је на пергаменту, има 402 листа, а чува се у Јавној библиотеци у Санкт Петербургу.

Из каснијег периода, сачувани су и Уваровски (око 1440), Воскресењски (1522), Новгородско-софијски (1552) и Лавовски (1599) преписи, који очигледно воде порекло од

Савиног Законоправила. Троицки их је сврстао у трећу групу преписа, који немају допунских чланака, нити глоса које се иначе налазе у српским рукописима. У Русији су ти рукописи добили назив Крмчија (Кормчая книга). Негде између 1276–1284. године појавила се мешовита рецензија у којој је Законоправило допуњено префотијевском грађом и она је сачувана у Софијском, Мјасниковском и Чудовском препису. На тај начин настала је руска редакција Номоканона Светог Саве, испрва распрострањена у Московској кнежевини.

У Душановој Србији

Наведени рукописи указују на чињеницу да је Савино Законоправило у Русији потиснуло из употребе раније преписе, да би 1650. године изашло и његово прво штампано издање, касније прештампавано 1653, 1787, 1804, 1812, 1816, 1834. године. Много тога је током прештампаванња изостављано и додавано, као што је, примера ради, убачен Даровни лист цара Константина папи Силвестру (западни фалсификат). То је учињено по идеји патријарха Московског Никона, који је следио пример неких константинопољских патријарха и канониста (Валсамона и Властара). Тај документ служио је као аргумент присталицама источног папизма. У Штампаној крмчији говори се, између осталог, и о расколу у хришћанској цркви 1054. године, и о томе да је Москва постала трећи Рим. Осим тога, интересантно је да се у Штампаној крмчији налази и Еклога. Савин Номоканон послужио је и руском императору Алексију Михаиловичу Романову (1645–1676) при изради нове кодификације руског права, где је пре свега коришћена грађа која се односи на грађанске одредбе. Законоправило је у Русији коначно замењено зборником „Книга правилъ”, али само у канонском делу.

У Србији, после Св. Саве, Законоправило ће важити као свети, непроменљиви закон. На њега се касније позивају и Душанов законик и кнез Лазар у својим повељама (1380, 1382) и други правни акти. Сава је увођење црквено-грађанских византијских закона сматрао, пре свега, питањем вере, па је то учинио са позиција врховног поглавара српске цркве, без ангажовања државних титулара власти – краља и сабора. Полазило се од чињенице да су ти закони саставни део верске организације. Међутим, Законоправило ће се с временом показати неадекватним у областима грађанског права, посебно у судској пракси. Нарочито ће цар Душан имати великих проблема да у својој великој држави, која је била знатно развијенија, а територијално много већа од Србије са почетка 13. столећа, уреди правни систем само на основу Номоканона Св. Саве. То је био повод да се из Византије преузме Синтагма Матије Властара, из које су најпре одстрањени правни и политички принципи (начела), који су служили за истицање византијске хегемоније према другим државама, нарочито балканским Словенима. Због тога се тај пречишћени правни зборник назива Скраћена Синтагма, а у Србији је посебно коришћен ради побољшања рада судова. Црквене одредбе Властарове Синтагме Србији нису биле потребне, јер су црквена питања у њој била већ уређена Законоправилом. Стефан Душан није се усудио да ишта промени у Светосавском номоканону, што би на било који

начин умањило његов ауторитет. Напротив, у 6, 8, 11, 101, 109. и 196. члану Душанов законик јасно се позива на Законоправило („да се казне како пише у Закону светих отаца”), што недвосмислено указује да је оно било ослонац законодавној делатности првог српског цара, у 14. веку.

У Србији током турске власти

У време вишевековне турске владавине на овим просторима, Српска православна црква била је најважнији интегративни чинилац у српском народу и носилац духовног континуитета са средњовековном Србијом. Права која је српска црква добила 1557. године (обновом Пећке патријаршије) омогућила су јој да, поред слободе обављања своје делатности, постане и главни стожер духовног, националног, па, можемо рећи, и политичког окупљања и јединства српског народа. Законоправило ће управо представљати једну од важних карика у очувању његове националне свести. То потврђује, између осталог, и чињеница да су за међусобне спорове у тим „смутним” временима Срби користили управо Савин номоканон.

Штампано издање Законоправила коришћено је и у Србији за време Првог устанка, у време када је српски народ почетком 19. века отпочињао борбу за ослобођење од турског јарма и обнову своје државности. Тако, на пример, прота Матија Ненадовић за свој закон користи издање штампано управо у Москви 1804, које је представљало прештампану верзију издања из 1787. године. Истовремено су, како тврди М. Петровић, коришћени и рукописани номоканони, Иловички и Морачки, као и грчки текстови као праизвор. Закон прота Матије Ненадовића, изгласан на скупштини Ваљевске нахије 1804. године, изгледа да је важио само на територији те нахије. Није сачуван, а за њега сазнајемо преко протиних Мемоара, у којима он спомиње седам чланова (пунктова), док постоје назнаке да је укупно било 14 или 15. чланова. У Мемоарима прота вели да је „имао кормчију” у којој је „Читао законе Јусти(ни)јанове и Мојсијеву строгост над Јеврејима” и „из ње извадио – исписао неколико параграфа”. Под Јустинијановим законима свакако мисли на Прохирон, који пружа обиље прописа, нарочито са становишта грађанског права, па и прописе важне за уређење војске. Са Законоправилом има и сличности, али и разлика, које су настале управо из потребе да се тај средњовековни законик прилагоди приликама у устаничкој Србији с почетка 19. века. То је управо и потврда да је међу устаничким вођама и осталим виђенијим људима тадашње Србије постојала јасна свест о континуитету српске државности, а црква је представљала својеврсну везу са прошлошћу. На Законоправило наилазимо и у Српском грађанском законнику из 1844. године: „Ови су узроци (за развод брака) у књизи Кормчији која духовним властима за управленије служи”. Оно важи као званични зборник Српске православне цркве и у данашње време. Викентије Вујић је лепо уочио да „представља и једну чврсту вековну златну копчу, која веже у нераскидљиво духовно јединство све православне словенске цркве”, а нама остаје једино да заћутимо пред том великом истином, јер су све речи, као додатак овоме, непотребне и бесмислене. ■

(Насиљавак у следећем броју)

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

Управа за кадрове

расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства у
Војну академију и Медицински факултет
Војномедицинске академије Универзитета
одбране у Београду

У школској 2016/2017. години примаће се кандидати мушког и женског пола (у даљем тексту: кандидати) из грађанства за кадете:

а) ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ за следеће студијске програме:

1. Менаџмент у одбрани: 31 кадет за следеће модуле:

- пешадија,
- оклопне јединице,
- артиљерија и
- речне јединице

2. Војноелектронско инжењерство: 3 кадета за модул:

- телекомуникације

3. Војномашинско инжењерство: 20 кадета за следеће модуле:

- моторна возила,
- ваздухоплови и ваздухопловни мотори и
- муниција.

4. Противваздухопловна одбрана: 11 кадета за следеће модуле:

- ваздушно осматрање и јављање и
- АРЈ ПВД.

5. Војно ваздухопловство: 9 кадета за следеће модуле:

- пилот авиона и
- пилот хеликоптера.

6. Јавне финансије: 6 кадета,

7. Логистика одбране: 10 кадета за следеће модуле:

- општа логистика,
- транспорт и
- одржавање.

Садржаји у оквиру студијских програма су заједнички за I и II годину студија, док ће се кадети опредељивати за одређени модул у оквиру студијског програма по завршетку II године студија.

б) МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ АКАДЕМИЈЕ

1. Интегрисне академске студије медицине: 25 кадета.

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА:

а) Војна академија

- да су рођени 1995. године или касније;
- да су завршили четворогодишњу средњу школу или
- да похађају IV разред средње школе.

Кандидати за кадете студијског програма Војно ваздухопловство морају да испуне и допунске услове прописане посебним програмом медицинско-здравствене и психолошке процене кандидата за тај студијски програм.

б) Медицински факултет ВМА

- да су рођени 1996. године, или касније;
- да су завршили гимназију, средњу школу здравствене или ветеринарске струке у трајању од четири године или
- да похађају IV разред гимназије, средње школе здравствене или ветеринарске струке.

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса за пријем за кадете Војне академије и Медицинског факултета Војномедицинске академије Универзитета одбране у Београду полажу пријемни испит, подлежу провери физичке способности, медицинско-здравственој процени, психолошкој процени и безбедносној провери.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка. Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве добија се у територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране приликом конкурсисања.

Уз пријаву прилажу:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;

- потврде надлежног органа да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да им није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанства свих разреда и фотокопију дипломе средње школе (за кандидате који су завршили четворогодишње школовање), односно, сведочанства завршених разреда и оверену ђачку књижицу са полугодишња четвртог разреда (за кандидате којима је школовање у току). Фотокопије документа тражених по конкурс кандидата може, уз давање на увид њиховог оригинала, да овери у оштини или суду у месту боравка.

Приликом доласка на селекцију у Војну академију и Медицински факултет ВМА, кандидат мора са собом обавезно да има документ за личну идентификацију (лична карта).

Кандидати који буду примљени на школовање биће обавештени када ће предати сведочанства о завршеном IV разреду школовања и диплому.

Кандидати који имају негативну медицинско-здравствену, психолошку процену и безбедносну проверу неће се рангирати.

Све путне трошкове око превоза до војних школа ради реализације пријемног испита и провере физичких способности и до војноздравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене сnose кандидати који конкуришу у војне школе.

СЕЛЕКЦИЈА КАНДИДАТА:

а) Војна академија

У Војној академији селекција се реализује у два дела.

У првом делу кандидати полажу пријемни испит из области математике и подлежу провери физичке способности. Након решених приговора на реализацију првог дела селекције, формира се ранг-листа на основу прописаних мерила за утврђивање редоследа кандидата.

На други део селекције (медицинско-здравствена и психолошка процена) позивају се кандидати почев од најбољег рангираног па све док се не попуни потребан број здравствено способних кандидата.

Једновремено са селекцијом ради се и безбедносна провера кандидата.

Кандидати који су као ученици III или IV разреда средње школе освојили једно од прва три места из математике на републичком такмичењу које организује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, не полажу пријемни испит из математике, а пријемни испит из тог предмета вреднује се максималним бројем бодова. Ово се не односи на награде освојене на републичкој смотри научног и уметничког стваралаштва талената. Кандидати прилажу оверену фотокопију дипломе о освојеним наградама и њиховом рангу са републичког такмичења.

О терминима за селекцију по датуму, месту и времену кандидати ће бити обавештени преко интернет странице

Војне академије и Универзитета одбране и преко центара МО где су конкурисали.

б) Медицински факултет ВМА

Провера физичке способности је елиминационог карактера, а информација о минимуму критеријума које је неопходно да кандидат задовољи биће истакнута на интернет страници Медицинског факултета ВМА.

Временски термини одређени за здравствени преглед, психолошко тестирање и проверу физичке способности, као и датум, место и време полагања пријемног испита, биће истакнути на интернет страници Медицинског факултета ВМА и Универзитета одбране у Београду.

Листа кандидата који испуне услове за полагање пријемног испита биће истакнута најмање седам дана пре термина за полагање пријемног испита, на интернет страници Медицинског факултета ВМА и интернет страници Универзитета одбране у Београду.

Кандидати који су као ученици III или IV разреда средње школе освојили једно од прва три места из биологије или хемије на републичком такмичењу које организује Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, не полажу пријемни испит из одговарајућег наставног предмета, а пријемни испит из тог предмета вреднује се максималним бројем бодова. Ово се не односи на награде освојене на републичкој смотри научног и уметничког стваралаштва талената. Кандидати прилажу оверену фотокопију дипломе о освојеним наградама и њиховом рангу са републичког такмичења.

Конкурсна документација неће се враћати кандидатима.

МЕРИЛА ЗА УТВРЂИВАЊЕ РЕДОСЛЕДА КАНДИДАТА

а) Војна академија

Редослед пријављених кандидата утврђује се на основу следећих мерила:

- успех из средње школе – максималан број бодова је 40;
- провера знања из математике – максималан број бодова је 45 и
- провера физичке способности – максималан број бодова је 15.

Укупан максималан број бодова који кандидат може да оствари износи 100 бодова. Кандидати ће бити рангирани на основу **укупно оствареног броја бодова, а у случају истог броја бодова предност ће имати кандидат са више освојених бодова на провери знања из математике.**

б) Медицински факултет ВМА

Утврђивање редоследа пријављених кандидата врши се на основу следећих мерила:

- успех из средње школе или гимназије, максималан број бодова је 40;
- провера знања из хемије и биологије, максималан број бодова је 60.

Рангирање кандидата на основу пријемног испита извршиће се тако што ће се рангирати они кандидати који постигну најмање 50% + 1 бод на сваком од тестова који полажу на пријемном испиту (16 бодова из хемије и 16 бодова из биологије).

Укупан максималан број бодова који кандидат може да оствари износи 100. Кандидати ће бити рангирани на основу места на коначној ранг-листи.

НАЧИН И РОКОВИ ЗА ПОДНОШЕЊЕ ЖАЛБЕ НА УТВРЂЕНИ РЕДОСЛЕД

а) Војна академија

Након завршеног пријемног испита и објављених резултата на интернет страници Војне академије и интернет страници Универзитета одбране у Београду, кандидати могу уложити приговор начелнику Војне академије у року од три дана од дана објављивања. Начелник Војне академије у року од три дана од пријема одлучује по приговору.

б) Медицински факултет ВМА

Прелиминарна ранг листа биће објављена до 48 часова од момента завршетка пријемног испита на огласној табли, на интернет страници Медицинског факултета ВМА, као и на интернет страници Универзитета одбране у Београду.

Кандидат који сматра да су његова права повређена може поднети приговор декану Медицинског факултета ВМА, у року од три дана од дана објављивања прелиминарне ранг-листе на огласној табли Факултета.

На решење декана, кандидат може изјавити жалбу Савету Медицинског факултета ВМА у року од три дана од дана пријема решења. Савет решава по жалби у року од три дана од дана њеног пријема.

Након одлучивања по приговору, комисија утврђује и објављује коначну ранг-листу свих кандидата са укупним бројем бодова стеченим по свим критеријумима.

Коначна ранг-листа објављује се на интернет страници Медицинског факултета ВМА и интернет страници Универзитета одбране у Београду.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ КАДЕТА:

Школовање у Војној академији има структуру основних академских студија првог степена у трајању од четири године, што подразумева 240 ЕСПБ, и интегрисаних академских студија за студијски програм Војно ваздухопловство у тра-

јању од пет година, што подразумева 300 ЕСПБ. После завршетка школовања, кадети стичу високо образовање и стручно звање које је прописано акредитованим студијским програмима.

Школовање на Медицинском факултету Војномедицинске академије Универзитета одбране у Београду има структуру интегрисаних академских студија у трајању од шест година, односно 360 ЕСПБ. После завршетка школовања кадети стичу високо образовање и стручно звање доктор медицине, како је прописано акредитованим студијским програмом.

Након успешно завршеног школовања у Војној академији и Медицинском факултету ВМА примају се у професионалну војну службу и производе у чин потпоручника одговарајућег рода – службе.

За време школовања кадети Војне академије и Медицинског факултета ВМА имају статус војног лица, у складу са Законом о Војсци Србије. За време школовања кадети станују у интернату, а све трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобне обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

Конкурс је отворен од 15. фебруара до 31. марта 2016. године.

Кандидати који конкуришу за кадете Војне академије и Медицинског факултета ВМА моћи ће да добију обавештење о резултатима конкурса од стране војних школа за које су конкурисали.

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у:

– одсеку за питања кадета и слушаца Војне академије на телефоне: 011/3603-112 и 011/3603-344, или преко електронске поште: upis@va.mod.gov.rs; stud.sluzba@va.mod.gov.rs и <http://www.uo.mod.gov.rs>;

– студентској служби **Медицинског факултета ВМА** на телефоне 011/3608-129, 011/3608-134 или 011/3608-661, или наћи на интернет адресама <http://www.mfvma.mod.gov.rs> и <http://www.uo.mod.gov.rs> или преко електронске поште: medicinski.fakultet@vma.mod.gov.rs.

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ УПРАВА ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

ПОНИШТАВА СЕ ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем у професионалну војну службу у својству подофицира на неодређено време, објављен у магазину „Одбрана“, број 228, од 15. марта 2015. године.

Обавештење о промени броја инфо центра Одељења за стамбене послове Управе за традицију, стандард и ветеране

Од 5. фебруара 2016. године нови број инфо центра Одељења за стамбене послове Управе за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе Министарства одбране је 011/3201-222, односно војни локал 23-222. Инфо центар ради сваког уторка и четвртка од 11 до 15 часова.

Досадашњи број инфо центра 011/3201-073, односно војни локал 23-073 биће упоредо у функцији с новим бројем до 29. 4. 2016. године, када ће бити искључен.

Напомињемо да се сва питања и предлози у вези могућности решавања стамбеног питања могу добити путем електронске поште utsv.stambeno@mod.gov.rs или на телефон инфо центра 011/3201-222, односно војни локал 23-222 или на мобилни телефон 066/87-22-800 сваког уторка и четвртка од 11 до 15 часова и на интернет презентацији Министарства одбране, www.mod.gov.rs, рубрика „СТАМБЕНО“.

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ

Управа за кадрове

расписује

КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства за ученике
Војне гимназије

У школској 2016/2017. години извршиће се пријем 120 кандидата мушког и женског пола из грађанства (у даљем тексту: кандидати) за ученике првог разреда Војне гимназије.

УСЛОВИ КОНКУРСА

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- да су рођени 2000. године или касније;
- да су завршили V, VI и VII разред и прво полугодиште VIII разреда, односно VIII разред основне школе, и при томе постигли најмање врло добар просечан општи успех школовања;
- да у свим разредима школовања из владања имају најмање оцену 4 (врло добар).

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса, подлежу провери физичке способности, провери знања из математике и српског језика, психолошкој процени, медицинско-здравственој процени и безбедносној провери.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Школовање у Војној гимназији траје четири године. Ученици се школују по плану и програму гимназије општег смера.

Након завршеног школовања у Војној гимназији ученици су обавезни да полажу пријемни испит за упис у Војну академију.

За време школовања ученици Војне гимназије имају статус војног лица, у складу са *Законом о Војсци Србије*.

За време школовања ученицима су обезбеђени смештај и исхрана у интернату Војне гимназије, уџбеници, школски прибор, одећа и обућа, здравствена заштита и новчана примања у складу са прописом којим су уређени услови, начин остваривања и висина новчаних примања у Министарству одбране Републике Србије, а трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобна права и обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка.

Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве се добија у територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране приликом конкурисања.

Кандидат уз пријаву прилаже:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду надлежног органа да се против кандидата не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да није осуђиван за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да му није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанстава V, VI, VII и VIII разреда основне школе за кандидате који су завршили основну школу, а за кандидате ученике VIII разреда оверене фотокопије сведочанстава V, VI и VII разреда основне школе и уверење – потврду основне школе о оценама на крају полугодишта VIII разреда.

Фотокопије докумената тражених по конкурсним кандидатима оверавају у општини, суду или код јавног бележника.

Приликом доласка на проверу општих способности у Војну гимназију, кандидати са собом обавезно носе потребну спортску опрему и ђачку књижицу са овереном фотографијом.

Селекција кандидата из грађанства за ученике Војне гимназије реализује се у три дела. У првом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу провери физичке способности и провери знања из математике и српског језика. У другом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу психолошкој процени. У трећем делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу медицинско-здравственој процени.

Уколико кандидат не задовољи критеријуме провере физичке способности, губи право на упис у Војну гимназију, те се не упућује на следећи облик (део) селекције.

Ради провере физичке способности, провере знања из математике и српског језика, кандидати за пријем на школовање у Војну гимназију, долазе у интернат Војне гимназије (ул. Хумска бр. 22, Београд), према распореду који ће изградити Војна гимназија и доставити регионалним центрима Министарства одбране.

Приликом доласка на предвиђене селекције кандидата из грађанства за ученике Војне гимназије, потребно је да кандидати дођу у пратњи родитеља – старатеља.

Све путне трошкове око превоза до интерната Војне гимназије ради реализације првог дела селекције и до војноздравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене сноси кандидати који конкуришу за упис у Војну гимназију.

Конкурс је отворен **од 15. фебруара до 31. марта 2016. године**.

Конкурсна документација кандидатима за ученике Војне гимназије неће се враћати.

Кандидати ће обавештење о резултатима конкурса добити од Војне гимназије почев **од 10. јуна 2016. године**.

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Војној гимназији, Улица Петра Чајковског број 2, Београд (телефони: 011/3603–966, 011/3603–972 и 011/3603–655) или на интернет презентацији Војне гимназије www.gimnazija.mod.gov.rs.

**РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
ВОЈНОГРАЂЕВИНСКИ ЦЕНТАР „БЕОГРАД”
Београд, Немањина број 15**

На основу члана 27. став 1. Закона о јавној својини („Службени гласник РС”, бр. 72/11, 88/13 и 105/14) и Закључака Владе Републике Србије 05 Број: 361-3068/2014 од 22. априла 2014. године, 05 Број: 361-12747/2014 и 05 Број: 361-12750/2014 од 22. октобра 2014. године, 05 Број: 361-14674/2014 05 Број: 361-14675/2014 од 25. новембра 2014. године, 05 Број: 361-6143/2015 и 05 Број: 361-6148/2015 од 08. јуна 2015. године, Комисија Министарства одбране – Војнограђевинског центра „Београд”, расписује

ОГЛАС

РАДИ ДАВАЊА У ЗАКУП ПОСЛОВНИХ ПРОСТОРА ПУТЕМ ПРИКУПЉАЊА ПИСМЕНИХ ПОНУДА

I. УСЛОВИ ДАВАЊА У ЗАКУП

Пословни простори дају се у закуп у постојећем – „виђеном стању”, без права закупца на примедбе на евентуалне материјалне недостатке у пословном простору.

Пословни простор биће дат у закуп по спроведеном поступку прикупљања писмених понуда, најповољнијем понуђачу, који ће бити изабран на основу висине понуђене закупнине, уколико испуњава и друге услове из огласа.

Пословни простор даје се у закуп на неодређено време.

Пословни простор који се састоји од локала и магацина даје се у закуп као целина.

II. УСЛОВИ ПРИЈАВЉИВАЊА

Право учешћа на огласу имају сва физичка и правна лица, ради обављања регистроване делатности, која испуњавају услове из огласа.

Понуде се достављају искључиво поштом за сваки пословни простор појединачно, закључно са даном 26. 2. 2016. године, који је последњи дозвољени датум поштанске овере.

Учесници надметања дужни су да на име трошкова спровођења поступка јавног надметања за сваки пословни простор за који конкуришу неповратно уплате износ од 5.000,00 динара на текући рачун бр. 840-19540845-28 – Приходи органа и организација Србије, позив на број 1227423128761087, са назнаком „ТРОШКОВИ НАДМЕТАЊА”.

Уредна и потпуна понуда мора да садржи:

а) све податке о подносиоцу понуде, и то:

- за ФИЗИЧКА ЛИЦА – име и презиме, адресу, фотокопију личне карте и контакт телефон;
- за ПРЕДУЗЕТНИКЕ – назив радње, име и презиме предузетника, адресу, фотокопију личне карте, копију решења о упису у регистар код надлежног органа, копију уговора о отварању и вођењу рачуна код пословне банке, копију потврде о додељеном ПИБ, копију потврде о извршеном евидентирању за ПДВ, уколико је у систему ПДВ, као и контакт телефон;
- за ПРАВНА ЛИЦА – назив и седиште, копију решења о упису у регистар привредних субјеката, копију уговора о отварању и вођењу рачуна код пословне банке, копију потврде о додељеном ПИБ, копију потврде о извршеном евидентирању за ПДВ, уколико је у систему ПДВ, име и презиме лица овлашћеног за заступање (директор) његов потпис и печат, као и контакт телефон.

б) врсту делатности коју би понуђач обављао у пословном простору;

в) висину укупног износа закупнине коју понуђач нуди за закуп пословног простора, на месечном нивоу, фиксно изражену у динарима;

г) потврду Војнограђевинског центра „Београд” да је понуђач

измирио закупнину уколико је већ купац пословног простора у јавној својини Републике Србије, корисника Министарства одбране;

д) доказ о уплати трошкова спровођења поступка.

Непотпуне, незатворене и неблаговремене понуде неће бити разматране.

Понуде у којој је висина закупнине дата описно неће се разматрати.

Понуде се достављају на адресу:

**Војнограђевински центар „Београд” 11000 Београд,
Немањина бр. 15,**

препорученом поштом, у затвореној коверти на којој је јасно назначено

„Понуда за закуп пословног простора под редним бројем __ НЕ ОТВАРАТИ”.

III. ИЗБОР НАЈПОВОЉНИЈЕГ ПОНУЂАЧА

Поступак отварања писмених понуда спровестиће се комисијски, дана 2. 3. 2016. године у 10 часова, у просторијама Војнограђевинског центра „Београд”, ул. Милентија Поповића бр. 23–25, Нови Београд.

Критеријум за избор најповољнијег понуђача је висина понуђене закупнине и да испуњава остале услове из огласа.

Уколико на оглас пристигне једна понуда, она ће и бити узета у разматрање.

Уколико у поступку два или више понуђача понуде исти износ закупнине, Комисија ће позвати понуђаче који су понудили исти износ закупнине да у року од 3 (три) дана од дана пријема позива, доставе нову писмену затворену понуду, са увећаним износом закупнине у односу на претходно дату понуду, а које понуде ће Комисија отворити и утврдити најповољнијег понуђача.

Уколико понуђачи из претходног става, у року од 3 (три) дана не доставе нову понуду, односно ако су понуђачи доставили нову понуду са истоветном закупнином, Комисија задржава право да избор најповољнијег понуђача изврши по слободном уверењу.

Учесници огласа биће писмено обавештени о избору најповољније понуде, у року од 8 (осам) дана од дана доношења одлуке надлежног органа о избору најповољнијег понуђача.

Уколико понуђач чија је понуда проглашена најповољнијом, у року од 8 (осам) дана од дана пријема позива за закључење уговора, не потпише уговор, сматраће се да је одустао од закупа.

Најповољнији понуђач регулисаће међусобна права и обавезе са Републичком дирекцијом за имовину Републике Србије, Београд, Краља Милана бр. 16, уговором у закупу на неодређено време.

Ближа обавештења у вези са огласом могу се добити на телефон Војнограђевинског центра „Београд”, 011/6147-347, локал 210 и 209.

IV. ПРЕДМЕТ ДАВАЊА У ЗАКУП

Ред. Број	МЕСТО	АДРЕСА ПОСЛОВНОГ ПРОСТОРА	ПОВРШИНА (у м ²) И НАМЕНА	ПОЧЕТНА ЦЕНА (дин./м ²)	УКУПАН ИЗНОС ПОЧЕТНЕ ЦЕНЕ МЕСЕЧНО (дин.)	ДАТУМ И ВРЕМЕ РАЗГЛЕДАЊА
1	БЕОГРАД	ЂУРЕ ЂАКОВИЋА 64А/1/Л1	151,60 м ² Локал са магацином Λ = 92,21 м ² , м = 59,39 м ²	Λ = 923,00 М = 461,50	Λ = 85.109,83 + М = 27.408,48 = 112.518,31	16. 2. 2016. уторак 11.30–12.00
2	БЕОГРАД	БИРЧАНИНОВА 2–2А	202,40 м ² Локал са магацином Λ = 91,18 м ² , м = 111,22 м ²	Λ = 923,00 М = 461,50	Λ = 84.159,14 + М = 51.328,03 = 135.487,17	16. 2.2016. уторак 9.00–9.30
3	БЕОГРАД	САРАЈЕВСКА 5/Л5	88,45 м ² Локал са магацином Λ = 58,35 м ² , м = 30,10 м ²	Λ = 923,00 М = 461,50	Λ = 53.857,05 + М = 13.891,15 = 67.748,20	16. 2.2016. уторак 9.45–10.15
4	БЕОГРАД	ЈОВАНА РАЈИЋА 5/Л2	108,00 м ² Локал	738,00	79.704,00	17. 2.2016. среда 12.00–12.30
5	БЕОГРАД	ЈОВАНА РАЈИЋА 5А/Л1	143,12 м ² Локал	738,00	105.622,56	17. 2.2016. среда 11.15–11.45
6	БЕОГРАД	ЈОВАНА РАЈИЋА 5Д/Л1	47,25 м ² Локал	738,00	34.870,50	17. 2.2016. среда 10.30–11.00
7	БЕОГРАД	ВЕЉКА ДУГОШЕВИЋА 22/Л2	47,11 м ² Локал	738,00	34.767,18	17. 2.2016. среда 9.00–9.30
8	БЕОГРАД	ЦРНОТРАВСКА 13А/Л2	102,25 м ² Локал са магацином Λ = 52,64 м ² , м = 49,61 м ²	Λ = 738,00 М = 369,00	Λ = 38.848,32 + М = 18.306,09 = 57.154,41	18. 2.2016. четвртак 9.00–9.30
9	БЕОГРАД	ЦРНОТРАВСКА 13А/Л3	165,00 м ² Локал са магацином Λ = 53,00 м ² , м = 112,00 м ²	Λ = 738,00 М = 369,00	Λ = 39.114,00 + М = 41.328,00 = 80.442,00	18. 2.2016. четвртак 9.30–10.00
10	БЕОГРАД	ГОЧКА 53/Л1	136,25 м ² Локал	416,00	56.680,00	18. 2.2016. четвртак 13.30–14.00
11	БЕОГРАД	ВИНОГРАДСКИ ВЕНАЦ 13 у анексу	24,67 м ² Локал	555,00	13.691,85	18. 2.2016. четвртак 11.30–12.00
12	БЕОГРАД	ВИНОГРАДСКИ ВЕНАЦ 13/Л4	82,84 м ² Локал	555,00	45.976,20	18. 2.2016. четвртак 12.00–12.30
13	НОВИ БЕОГРАД	ВЛАДИМИРА ПОПОВИЋА 22/Л6	13,00 м ² Локал	923,00	11.999,00	19. 2.2016. петак 8.30–9.00
14	НОВИ БЕОГРАД	БУЛЕВАР МИХАЈЛА ПУПИНА 13/Л2	27,00 м ² Локал	923,00	24.921,00	19. 2.2016. петак 9.30–10.00
15	НОВИ БЕОГРАД	ПРОЛЕТЕРСКЕ СОЛИДАРНОСТИ 41/Л3	13,00 м ² Локал	923,00	11.999,00	19. 2.2016. петак 10.30–11.00
16	НОВИ БЕОГРАД	ПРОЛЕТЕРСКЕ СОЛИДАРНОСТИ 55/Л1	85,00 м ² Локал	923,00	78.455,00	19. 2.2016. петак 11.15–11.45
17	НОВИ БЕОГРАД	ДУШАНА ВУКАСОВИЋА 73/Л2	69,00 м ² Локал	555,00	38.295,00	19. 2.2016. петак 12.00–12.30
18	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 26/Л7	15,12 м ² Локал	555,00	8.391,60	22. 2.2016. понедељак 9.00–9.30
19	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 26/Л8	15,10 м ² Локал	555,00	8.380,50	22. 2.2016. понедељак 9.30–10.00
20	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 28/Л6	15,14 м ² Локал	555,00	8.402,70	22. 2.2016. понедељак 10.15–11.15
21	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 32/Л2	22,11 м ² Локал	555,00	12.271,05	22. 2.2016. понедељак 11.30–12.00
22	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 32/Л4	21,90 м ² Локал	555,00	12.154,50	22. 2.2016. понедељак 12.15–13.15
23	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 32/Л5	42,88 м ² Локал	555,00	23.798,40	22. 2. 2016. понедељак 13.30–14.00
24	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 32/КИОСК 1	10,81 м ² Локал–киоск	555,00	5.999,55	22. 2. 2016. понедељак 14.15–14.45
25	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 32/КИОСК 3	09,13 м ² Локал–киоск	555,00	5.067,15	22. 2. 2016. понедељак 14.45–15.15
26	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 36/Л1	22,37 м ² Локал	555,00	12.415,35	23. 2. 2016. уторак 9.00–9.30
27	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 36/Л2	24,53 м ² Локал	555,00	13.614,15	23. 2. 2016. уторак 9.30–10.00
28	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 40/Л1	13,38 м ² Локал	555,00	7.425,90	23. 2. 2016. уторак 10.15–10.45
29	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 40/Л2	14,08 м ² Локал	555,00	7.814,40	23. 2. 2016. уторак 11.00–11.30
30	НОВИ БЕОГРАД	ПЕЂЕ МИЛОСАВЉЕВИЋА 44/Л1	15,71 м ² Локал	555,00	8.719,05	23. 2. 2016. уторак 11.45–12.15
31	НОВИ БЕОГРАД	ГАНДИЈЕВА 57А/Л2	69,79 м ² Магацин	331,00	23.100,49	24. 2. 2016. среда 9.00–9.30
32	НОВИ БЕОГРАД	ГАНДИЈЕВА 65	88,37 м ² Локал са магацином Λ = 37,65 м ² , м = 50,72 м ²	Λ = 555,00 М = 277,00	Λ = 20.895,75 + М = 14.049,44 = 34.945,19	24. 2. 2016. среда 9.45–10.15
33	НОВИ БЕОГРАД	ГАНДИЈЕВА 124/Л5	47,00 м ² Локал са магацином Λ = 40,00 м ² , м = 07,00 м ²	Λ = 555,00 М = 277,00	Λ = 22.200,00 + М = 1.939,00 = 24.139,00	24. 2. 2016. среда 10.30–11.00
34	НОВИ БЕОГРАД	ГАНДИЈЕВА 130/Л2	34,00 м ² Локал	555,00	18.870,00	24. 2. 2016. среда 11.15–11.45
35	ЗЕМУН	22.ОКТОБАР 17	09,00 м ² Локал	923,00	8.307,00	24. 2. 2016. среда 13.00–13.30
36	ЗЕМУН	ВРТАРСКА 9	83,93 м ² Локал	923,00	77.467,39	24. 2. 2016. среда 14.30–15.00
37	ЗЕМУН	ВРТАРСКА 33	587,00 м ² Локал	923,00	541.801,00	24. 2. 2016. среда 15.00–15.30

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за традицију, стандард и ветеране

Обавештење о могућности доделе станова

– пресек 29. 02. 2016. године –

Сагласно одредби члана 29. Правилника о решавању стамбених потреба запослених у Министарству одбране и Војсци Србије („СВЛ”, број 14/14), Управа за инфраструктуру Сектора за материјалне ресурсе, до 15. 01. 2016. године, доставила је Управи за традицију, стандард и ветеране, пријаве и преглед за расподелу 66 станова у закуп на неодређено време у гарнизонима, односно местима, наведеним у Прегледу пријављених станова за расподелу.

У наведеном Прегледу станова за расподелу пријављено је за поделу и 16 станова у закуп које није могуће поделити у складу са одредбама Правилника, јер у моменту објављивања ове информације није било стамбених интересената у местима из наведеног Прегледа.

Право на доделу станова имају лица која остварују право на доделу стана у закуп, сагласно одредбама члана 2. Правилника о решавању стамбених потреба запослених у Министарству одбране и Војсци Србије („СВЛ”, број 14/14) – у даљем тексту Правилник).

У смислу члана 18. Правилника, лицу из члана 2. може се дати у закуп и стан мањи од стана који му припада по одредбама члана 17. овог правилника, ако се са тим писмено сагласи.

Сходно наведеном, лица, која желе прихватити доделу структурно мањег стана, морају дати писану изјаву, оверену у јединици – установи у којој су на служби, а пензионисана лица у општини или суду, да се одричу доделе структурно припадајућег стана и прихватају доделу понуђеног односно структурно мањег стана, као коначно решење свог стамбеног питања. У датој изјави лица се морају децидно изјаснити само за један од понуђених станова. Уколико се изјасне за више станова, у обзир ће се узети само један стан у првонаведеном месту.

Заинтересована лица треба да доставе оверене изјаве Управи за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе МО, ул. Немањина бр. 15 Београд, да се одричу доделе структурно припадајућег стана и прихватају доделу понуђеног односно структурно мањег стана, као коначног решења свог стамбеног питања, најкасније до 29. 02. 2016. године, који је одређен као дан пресека стања за доношење Одлуке о расподели станова.

По достављању изјава од стране заинтересованих лица, доноће се нова решења на основу којих ће се према укупном збиру

бодова извршити рангирање кандидата, а станови ће бити додељени лицима који за одређени гарнизон или место у коме конкуришу за стан, буду рангирани на одговарајућем месту коначне ранг листе у складу са Одлуком.

Напомињемо да су стамбени интересенти у обавези да доставе (уколико претходно нису доставили) доказе надлежног органа који се односе на њихов стамбени статус (право на поврат станова у отцепљеним републикама, признавање болести по налазу Више војно лекарске комисије и пребивалиште за носиоца права и чланове његовог породичног домаћинства на истој адреси, пореско задужење за стан-кућу за носиоца права и чланове његовог породичног домаћинства), јер ће се у супротном њихови захтеви за решавање стамбеног питања сматрати непотпуним и неће бити разматрани.

Предлогом Одлуке о расподели станова биће обухваћени сви расположиви станови, које до дана доношења Одлуке о расподели станова, пријави надлежна организацијска јединица Министарства надлежна за инфраструктуру. Сходно Директиви о начину поступања по захтевима за доделу стана у закуп, вођења евиденције, сачињавања листа реда првенства, као и другим пословима у вези са решавањем потреба у Министарству одбране („СВЛ”, број 22/14), Предлог и Нацрт Одлуке, Управа за традицију, стандард и ветеране доставиће на потпис најкасније до 31. 03. 2016. године.

ПРЕГЛЕД ПРИЈАВЉЕНИХ СТАНОВА ЗА РАСПОДЕЛУ

Р.бр.	МЕСТО / Гарнизон	СТРУКТУРА								СВЕГА
		0,5	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5	4,0	
1.	БЕОГРАД / Београд	5	5	2	4		2	1		19
2.	ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ / Пожаревац				1					1
3.	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ / Ваљево				3					3
4.	ЗАЈЕЧАР / Зајечар	1	1							2
5.	КРАЉЕВО / Краљево	1								1
6.	КУРШУМЛИЈА/Прокупље			1	1					2
7.	ЛЕСКОВАЦ / Лесковац		1				1			2
8.	НИШ / Ниш	1	3	1	4		1			10
9.	ОБРЕНОВАЦ / Београд				1					1
10.	ПИРОТ/ Ниш		1							1
11.	ПРОКУПЉЕ/Прокупље		1							1
12.	РАШКА / Рашка		1		1					2
13.	СОМБОР / Сомбор	1					1			2
14.	СУБОТИЦА / Бачка Топола		1		1					2
15.	ЧАЧАК / Краљево						1			1
СВЕГА ЗАКУП – ИМА КАНДИДАТА НА РА		9	14	4	16		6	1		50
1.	ВЕЛИКА ПЛАНА / Крагујевац							2		2
2.	ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ / Пожаревац		1							1
3.	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ / Ваљево	2								2
4.	КЊАЖЕВАЦ / Зајечар	2								2
5.	ЛОЗНИЦА/ Ваљево		1							1
6.	НЕГОТИН / Зајечар	1								1
7.	ПАРАЋИН / Зајечар	3	2		1					6
8.	СЕНТА / Бачка Топола				1					1
СВЕГА ЗАКУП – НЕМА КАНДИДАТА НА РА		8	4		2			2		16
СВЕГА СТАНОВА У ЗАКУП		17	18	4	18		6	3		66

НОВА ГЕОПОЛИТИКА РУСИЈЕ

Срђан Перишић

НОВА ГЕОПОЛИТИКА РУСИЈЕ

НОВА ГЕОПОЛИТИКА РУСИЈЕ

Срђан Перишић
Броширано, 15x23, 304 стр.
шифра: 111327; цена: 858,00 динара;
са попустом: 600,60 динара

Књига „Нова геополитика Русије“ успешан је прилог не само реткој домаћој политиколошкој и геополитичкој литератури о Русији, већ и међународним напорима истраживача феномена Русије и њене јединствене способности поновног уздизања у заједници народа. Проницљивост у запажањима, јасни судови и добар стил, као и корисна техничка опрема, гаранција су да ће ова књига постати незаобилазно штиво свих оних које занима импресивно уздизање Русије на почетку овог миленијума – студената, истраживача, пословних људи и политичара.

Медија Центар „Одбрана“

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-079, Факс: 011/3241-258

Маркетинг: 011/3201-728
marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3241-009
komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs / medijacentar@mod.gov.rs

АУТОГУМЕ И ДЕЛОВИ ЗА СВЕ ТИПОВЕ ВОЗИЛА

БЕЗ ЖИРАНТА
УЧЕШЋА
ЧЕКОВА
КАМАТА

ПРОДАЈА НА РАТЕ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
ПУТЕМ
АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ

МИСЛИТЕ НА ЗИМСКУ ОПРЕМУ

КОТИК Д.О.О
Панчево,
Жарка Зрењанина бр.14
Тел: 013/344-321
Моб: 062 297 945
Факс: 013/345-930
E-mail: kotikdoo@gmail.com

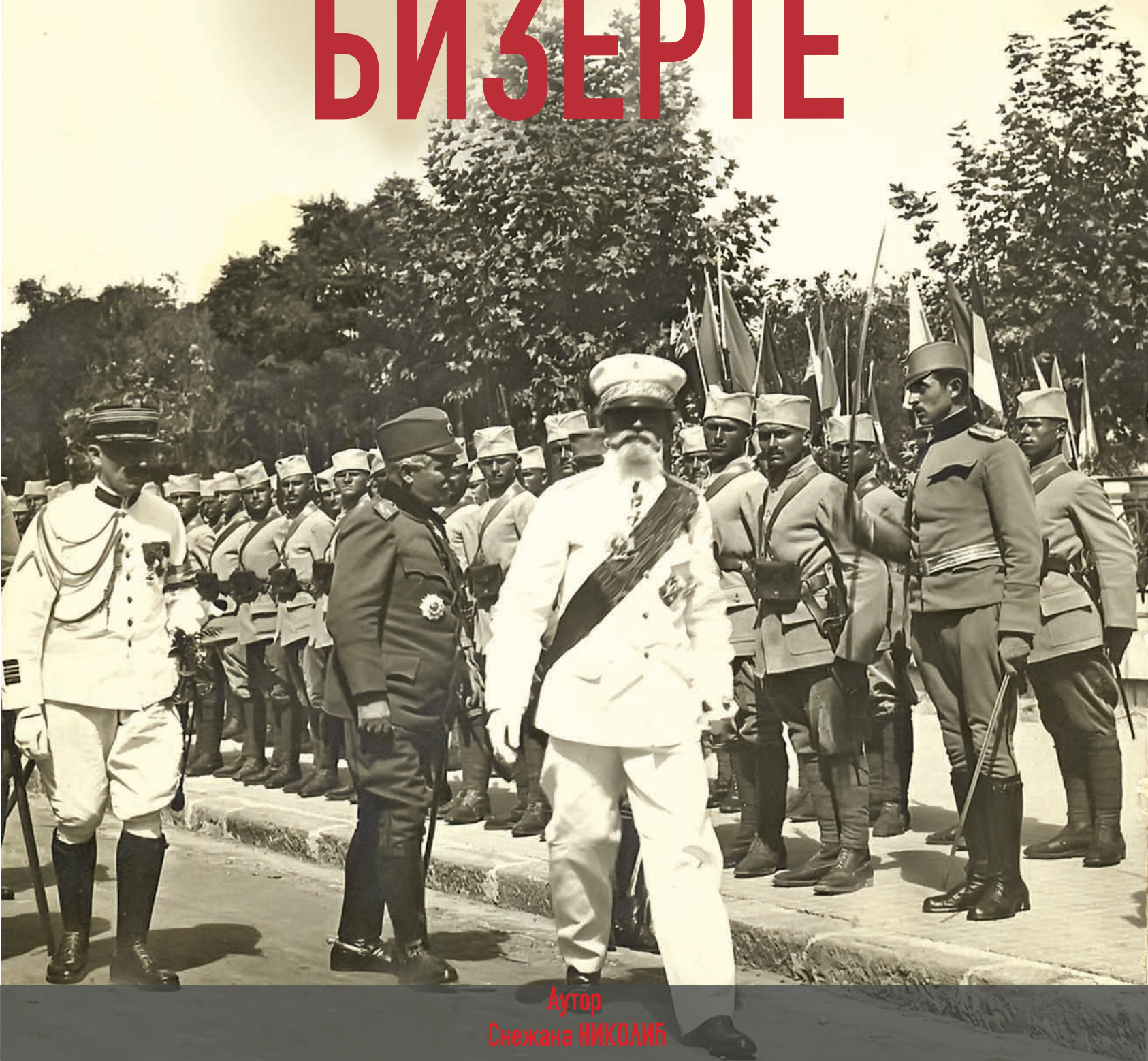
НАПОМЕНА:

-ОБРАЗАЦ АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ
ДОСТАВЉАМО:
ПОШТОМ / ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ
-МОГУЋА ОРГАНИЗОВАНА ИСПОРУКА ПО ДОГОВОРУ.

У нашем широком асортиману се налазе:
бицикли, кациге, резервни делови, пратећа опрема,
аутомобилске гуме, акумулатори, моторна уља,
аутоделови за сва возила свих реномираних произвођача,
програм „Villager“, косилице, тримери, моторне тестере,
електрични ручни алат, рачунари и рачунарска опрема,
бела техника и телевизори...

У НЕДРИМА БИЗЕРТЕ

Аутор
Снежана НИКОЛИЋ

Са обала албанског приморја за 18 дана (од 6. до 24. јануара) на двадесетак бродова и лађа у три конвоја у Бизерту и Сиди Абдалу транспортована су укупно 11.504 војника, од којих је 5.019 задржало распоред у јединицама (као релативно здрави), а чак 6.485 војника смештено је одмах у болнице. Укупном броју војника у јединицама и по болницама Туниса треба додати и 2.172 допремљене избеглице, што значи да се на територији Туниса нашло укупно 13.676 Срба. Ако се све то има у виду, онда се бар донекле стиче права слика о улози коју је Бизерта одиграла у спасењу српске војске после албанске голготе.

48. BIZERTE — Boulevard de

Ради стицања што јасније слике о динамици, структури и обиму искрцавања Срба на обале северне Африке, а тиме и напора које су савезници уложили да плански и организовано прихвате и збрину српску војску, потребно је све евидентиране поморске транспорте, зависно од места и времена укрцавања, груписати у четири поморска конвоја. Првим су превезене трупе из Драча и Медове, другим резервне трупе из Валоне, трећим болесници и избеглице, а четвртим и каснијим, накнадним конвојима – изнемогли, болесни и рањени са Крфа и из Солуна, добровољци из Америке, Аустралије и Новог Зеланда и регрути из Европе.

Фактичко стање српског распећа на обалама албанског приморја почетком јануара 1916. године унајкраће се може представити у неколико редова. Док црногорска војска на Мојковцу води одсудну битку за спас српске одступнице, у Драчу се укрцава први транспорт српске војске за Бизерту. Док васкрсава трачак наде да је мукама српског војника дошао крај, италијанска команда истог дана, 6. јануара, поставља захтев савезницима да се даље укрцавање настави у Валони. Док савезници међусобно усаглашавају нови план евакуације у правцу Крфа и издају припремна наређења својим снагама да осигурају искрцавање, конвоји трупа српске војске стижу у Бизерту.

Поморски конвоји из Драча и Медове

Након одступања из отаџбине, српски војник био је принуђен да одступа и са Балкана и из Европе, да се отисне најдаље од отаџбине, чак на други континент – у Афри-

ку. Тешка срца српски војници предали су своју судбину у Божје руке и руке савезника и њихове савести, попут проклетника и бескућника, заплвили су у неизвесност, преко сињег мора – у бели свет. „... Први пут улазимо у брод и, као послушни ђаци на екскурзији, идемо за морнарима који нас воде“. Слика коју је описао Света Николић најбоље илуструје скрханог српског војника у моменту укрцавања у савезничку лађу.

Први поморски транспорт српске војске са обала албанског приморја био је конвој којим су српске трупе, према измењеном првом савезничком плану евакуације, превезене из Драча и Медове у Бизерту. Први брод тог конвоја кренуо је из Драча 6. јануара, а у Бизерту је приспео три дана касније, 9. јануара 1916. године. У рано јутро, у недељу, на Светог Стефана, у бизертску луку упловила је крстарица „Виктор Иго“ са кадровицима 10. пука, истог оног који се тако храбро борио у одбрани Београда. Њихова одељења прославиће Божић заједничком коцком шећера и воштаницом, какве ли судбине – негде на пучини Медитерана.

Био је то конвој наде, а тај догађај и датум утолико су значајнији за историју српске војске и државе јер су означили почетак њеног избављења, спас, прекретницу и васкрс. То је један од најзначајнијих датума, јер се у изгнанству од тог дана наша читава војска, држава и део народа.

После скоро три дана пловидбе на крстарици „Виктор Иго“ у јутарњим сатима, у недељу 9. јануара 1916. (27. децембар 1915. по старом календару), на други дан православног Божића, кадровици 10. пука искрцали су се на афричко тло.

У сусрет крстарици, као почасна пратња, пред бизертску луку испловило је неколико лађа француске морнарице. При сусрету надомак обале из лађа се одједном заорила српска химна, а потом и поклици: „Живела Србија! Живела Француска!“. Збуњени српски војници одговорили су на исти начин. Потом су се све лађе упутиле ка бизертском пристаништу.

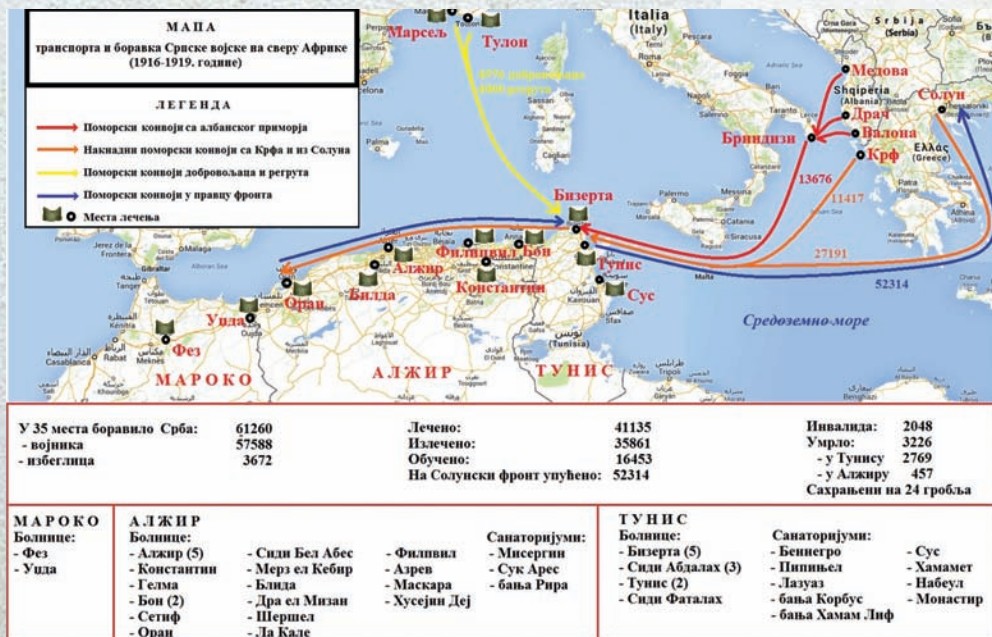
Са три продужена писка сирене брод је прошао кроз бизертски канал, упловио у бизертско језеро, затим се мало зауставио крај феривилског пристаништа (највероватније код арсенала Сиди Абдалах) и одмах се вратио натраг да би пристао уз бизертски кеј.

Величанствени дочек српских рањеника

Дочек је био величанствен. Иако је у Тунису владало ванредно стање, у то сунчано јутро на кеју се окупила безмало читава варош Бизерте. И док је брод пристајао, српски војници, они који су се могли подићи и довући до оградe у знатижељи да после толико месеци патње виде слободне људе и слободну варош, посматрали су како се из улица које воде ка пристаништу сливају коњица, пешадија и артиљерци са живописним униформама и уз војну музику и како се ту, пред њиховим очима, у њихову част, у част љутих ратника са Балкана, постројавају фронтом ка броду.

Ту је, испред свих, био и адмирал Емил Геprat. Пошто је изашао из свог црвеног аутомобила и поздравио почасне трупе, он се упутио групи лекара који су већ ступили на лађу и почели преглед, јер им је савезничка лекарска комисија која је надгледала укрцавање у Драчу већ јавила депешом да међу војницима можда има и оболелих од колере.

Пошто се уверио у стање војника на броду који је први допловио у бизертску луку и саслушао лекаре, адмирал се распитао где ће се ти људи сместити. Шта му је одговорено, најбоље је тумачити по његовој бурној реакцији: „То је немогуће, морају се бар за

Аутор: Лука Николџ

Техничка обрада: мр Сава Станковић

ИЗДРЖИТЕ ОПОРАВАК!

Дочекујући српске рањенике у Бизерти, адмирал Геprat обратио им се нежним и потресним речима:

„Децо моја, ви који сте толико много учинили за општу ствар, ви којима се свет диви, ви чијим се подвизима поносе сви ваши савезници, добро нам дошли. Муке су ваше и патње свршене. Имајте поуздања и храбрости да издржите опо-

рављање... Јесте, тешко вам је искушење судбина доделила, али сада је томе крај“, говорио је адмирал док му се набирало чело од призора, а његове плаве очи пуниле сузама.

Истовремено, очврсли ратници, људи који су толико пута гледали смрти у очи, пред њим су криомице брисали сузе, можда сузе радости, сузе благодарности или стида – то нико сазнати неће.

прво време метнути под кров". Била је то његова одлука и преломни тренутак у бризи о српским војницима у Африци. Због тога ће, касније, постати и „српска мајка“.

Потом се адмирал Гепрат обратио грађанству, које је било притисло пристаниште, и изразио жаљење што им неће бити допуштено да на броду поздраве „ове људе којима патриотизам није реч већ дужност“, јер су лекари на броду констатовали тифус. Иако је народ наваливао са свих страна, лекари и стража никоме нису допустили да уђе у брод. Али то није спречило адмирала да уђе међу српске војнике. Идући од једног до другог, он им се обраћао као отац, с најискренијим уважавањем и нежношћу.

А кад је уз звуке војничких маршева почело искрцавање, небо се одједном смрачило. Као да је Бог, шаљући град, муње и буру, последњи пут хтео да искуша вољу српском војнику. Из лађа је почело искрцавање људи који су личили на колутове нагорелог сукна, уваљаног у блато, усправљеног у човечију фигуру. Бедно су изгледали хероји са Балкана, као да су изашли из страшног суда. Судбина им је доделила да, и поред жртава које су положили на олтар отаџбине, у рано јутро на Светог Стефана, са просјачким штапом закуцају на врата тражећи милосрђе од истинског пријатеља.

Тунисом су се већ биле прочуле приче о славним биткама и бриљантним победама српске војске. Баш такве – чврсте и бодре, очекивали су их пред својим очима. Али то као да нису били они које су очекивали. Видевши их, на кеју је завладао мук и запрепашћење налик на саучешће. Док су износили болеснике и смештали их у кола, окупљени људи и деца брисали су сузе и нису могли а да не скрену поглед са тешких призора. За грађане Бизерте била је то најчуднија посета неког брода који је икада упловио у њихову луку.

У знак поштовања према добродошлицы која им је приређена, они који су се могли кретати, упарађени су

колико-толико, као за какву свечаност или сусрет, иако су, заправо, једва вукли погрбљена тела. Непрестано посипане цвећем, колоне војника све више су личиле на спровод поред самртничког одра.

Српски војници су највеће изненађење доживели у самом граду, када су са пристаништа кренули у касарну „Ламберт“. Улице су биле искићене француским и српским заставама, препуне света који је изашао на дочек. Грађани Бизерте изнели су пред Србе хлеб, колаче, цвеће, поморанце, смокве, лимун, сокове, вино, француски коњак. Свако је нешто држао у руци и нудио. А Срби су хлеб прихватили као нафору! Овде-онде чуло се само „Хвала ти брате“ и „Хвала госпо“. Никада помоћ није дата оскуднијем, нити је искреније пружена ни захвалније примљена. Да би примили све те поклоне из дугог шпалира, који се протезао од пристаништа до касарне, измучени српски војници морали су често да застају и тако ремете колону.

Свим наредним бродовима и конвојима који су пристизали у бизертску луку на кеју је организован сличан дочек и почаст и свима је присуствовао адмирал Гепрат.

Пловидба првог конвоја са српским рањеницима одвијала се до 13. јануара, у два засебна ешелона. Први поморски ешелон обухватао је транспорт трупа које су се укрцавале у Драчу, од 6. до 9. јануара, а други са укрцавањем у Медови, од 7. до 13. јануара. Транспорт је обављан преко луке у Бриндизију.

У Драчу се, при томе, укрцао део Трупа нових области (10. кадровски пук, Комбинованог одреда, 9, 10. и 11. чета Граничне трупе из састава Призренског одреда и 19. кадровски пук Комбинованог одреда), а у Медови највећи део трупа Шумадијске дивизије другог позива и Пољска болница који су били у саставу 2. армије. Уз наве-

дене крупније саставе, укрцане су и неке мање јединице, групе рањених официра, нешто болесника и један број избеглица. У периоду од осам дана (од 6. до 13. јануара) у Драчу и Медови укрцано је и у Бизерту транспортвано укупно 5.634 Срба, од чега 3.962 војника и 1.672 избеглице.

Треба истаћи да је, пре упућивања првог транспорта српских јединица са обала албанског приморја и из Солуна за Италију и Француску, организовано низ превозења са албанског приморја и из Солуна најразличитијих структура (државних чиновника и благајне, избеглица, заробљеника) – најчешће повратним транспортима, којим су евакуисани архива, особље двора, народни посланици, министарства, Црвени крст и око 200 деце са мајкама...

Редослед јединица за укрцавање у Драчу регулисао је командант Трупа нових области на основу прегледа трупа које ће се укрцати у драчком пристаништу, а он је предвиђао укрцавање: Комбинованог одреда, Моравске дивизије другог позива, Моравске дивизије првог позива, Вардарске дивизије првог позива и на крају је требало да буде укрцан Призренски одред.

Међутим, у драчкој луци није успео да се укрца ни комплетан Комбиновани одред, а укрцавање је обустављено. Из Комбинованог одреда на реду за укрцање био је 7. пук другог позива, али се није укрцао, као ни коњички ескадрон и још неки делови одреда који су такође добили наредбу за укрцање. На ред нису дошли ни војници Моравске

дивизије првог позива, Вардарске дивизије првог позива и Призренског одреда (осим чета граничне трупе). Кад је укрцавање обустављено, све те јединице кренуле су сувим за Валону. Осим тих јединица, у луци су остали неукрцани и изнемогли болесни и рањени и немали број трећепозиваца.

У медовској луци успео је да се укрца само први и други ешелон 2. армије. Трећи ешелон који је био на реду за укрцавање (1.200 људи) враћен је са пристаништа и није се могао укрцати, наводно због плитког газа и преоптерећености, а заправо је била реч о неразумевању и ароганцији коју је испољио италијански марински капетан Лењани. Тај ешелон није се укрцао ни наредних дана, па је упућен сувим за Валону, а на обали је остало да чека и више од 3.000 избеглица, чији је транспорт предвиђен нарочитим лађама за Корзику, и око 1.200 изнемоглих болесних и рањених, који су већ били прикупљени у депоу код Љеша.

Изнемогли, болесни и рањени војници, трећепозивци, последња одбрана, заостали војници и преостали део избеглица, међутим, транспортовани су из тих лука у последњи час, у засебном конвоју.

Поморски конвој Резервних трупа из Валоне

Други поморски конвој српских трупа за северну Африку уследио је у периоду од 10. до 16. јануара, укрцавањем у Валони 1. (Нишког) пука Резервних трупа, Скоп-

Испред хошла „Гранд“, српске шрупе спремане за укрцавање ка Солуну

СРПСКИ РАЂЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

ске подофицирске школе, Музике Коњичке дивизије, Штаба заробљеничке команде и још неких ситнијих састава.

Хроничари су забележили и дирљиво искрцавање другог конвоја у коме су били припадници Резервних трупа, Скопске подофицирске школе и Музике Коњичке дивизије. Том приликом, у знак захвалности за топао пријем и добродошлицу, српске трупе приредиле су пред адмиралом Гепратом својеврсну параду. Била је то, заправо, парада изнурених и сатрвених бродоломника. А цела Србија тих дана била је у њима оличена.

Догодило се тада нешто непојмљиво. Према сведочењу Вукашина Крстића, после поклика са обале „Живела Србија“, када су се мало боље загледали у тек приспеле мученике у српској униформи, из масе присутних до команданта је допирао све чујнији полушапат сажаљења „Јадни Срби!“. Српски официр, покретни леш, одједном се смрачи, спусти обрве, стаде испред строја и упита: „Војници, ко је од вас јадан!?“ И исука сабљу па командова: „Мирно! У двојне редове! Парадним кораком, напред, марш!“

И српска војска, односно њени остаци, корачали су корак за кораком, све поносније, последњим остацима снаге, пролазећи поред импровизоване бине на којој су стајали запањени француски официри и грађани Бизерте. У тренутку док су поред својеврсне позорнице дефиловали питомци Скопске подофицирске школе, при погледу на те живе костуре и крвави траг који је за собом остављао босоноги ешелон, музика је од запрепаштења престала да свира, присутни су занемели, а адмирал се заплакао.

У касарни „Ламберт“ српским војницима се поново обратио адмирал Емил Гепрат. Он их је осоколио речима да Француска неће вратити свој мач у корице све док и последњи аустроугарски војник не буде протеран из Србије и док се стари српски краљ не врати у отаџбину:

„Драги моји пријатељи и ратни другови, чини ми особиту част што у име Француске могу да поздравим храбре српске ратнике који су, после толико преживелих јуначких дела и непрекидне борбе, више волели слободу него ропство... Француска вас прима као своју рођену децу и поносна је што је ту част доживела...“

Под посебни утиском били су и сви други француски официри.

„Никада нећу заборавити“, говорио је касније инжењеријски мајор француске војске господин Бринет, „доказ ваших војника. Сећам се: једне ноћи у почетку 1916. године, одједном сам зачуо некакву непознату музику коју до тада никада нисам чуо. Отворио сам прозор... Осветљеном улицом пролазила је поворка војника са сурим шајкачама и опанцима. Пред њима је ишла музика. С једног прозора неко је узвикнуо: *Живела Србија!* Прихватио сам узвик свом снагом и тог тренутка заволео сам те изнурене војнике и вашу земљу. Волим је и данас.“

Говорио је о искрцавању измученог српског ешелона у коме је био и оркестар Музике Коњичке дивизије. Тај оркестар је ступању наших трупа на афричко тло дао посебан тон и ритам.

Укрцавању транспорта у Валони претходила је селекција коју су обавиле заједно српска и италијанска команда. По договореним критеријумима после транспорта за Бизерту упућен је транспорт за Крф (2. и 3. пук Резервних трупа и лакши болесници). Њих 5.140 укрцало се 17. јануара у бродове „Лутеција“, „Принчипе Умберто“ и „Реџина Елена“ и стигли су на Крф 20. и 21. јануара.

По структури транспорта био је то мешовити конвој трупа и изнемоглих, болесних и рањених јер се, уз поменуте саставе, на бродове у валонској луци укрцало и око 1.400 изнемоглих и болесних рањеника. Истина, њихов број у том конвоју није био толико велик као талас који ће тек уследити из Медове и Драча, јер су Резервне трупе и Скопска подофицирска школа већ били десетковани до Валоне. Али, то је био талас најтежих болесника и из њега су забележена прва и најмасовнија умирања Срба у Африци.

У Бизерту и Сиди Абдалах тим конвојем превезено је укупно 2.693 људи. Од тог броја, након тријажа у касарни „Ламберт“, 1.293 задржало је распоред у својим јединицама и као здрави упућени су у логор Лазуаз, њих 660 одмах је распоређено по болницама Бизерте, а осталих 740 након карантина у касарни „Фар“ размештено је по болницама Бизерте и Сиди Абдалаха.

Евакуација изнемоглих, болесних и рањених

Током превозења трупа из Медове и Драча за Бизерту, санитарна француска комисија је већ на бродовима издавала изнемогле, болесне и рањене, а посебно оне са оштећеним видом и слухом или без удова. Селекција здравих и болесних обављена је и приликом укрцавања Резервних трупа у валонском пристаништу.

Иако је збрињавању изнемоглог, болесног и заосталог људства посвећена изузетна пажња, пропуштена је прилика да се у прве бродове, којима су транспортоване трупе у Бизерту, укрцају они којима је помоћ била најпотребнија, а евакуација у тим моментима и живот значила. Они су укрцани у лађе тек од 19. до 24. јануара, што је изазвало додатне жртве и страдања те категорије вој-

ника и праву агонију у медовској и драчкој луци, које су убрзо постале скоро небрањене и надхват непријатељских копнених и поморских снага.

Био је то велики и неоправдан пропуст који је негативно примљен и код Врховне команде и код савезника, а посебно код најугроженијих војника. А да је то био усвојени критеријум комисије за укрцавање сведочи и извештај председника Комисије за укрцавање у Драчу, пуковника Драгутина Кушаковића Обр. 3. од 6. јануара: „...Слаби војници су издвојени да се још опораве и кренуће са идућим транспортима...”

Такав тријаж и нелогична одлука последица су рада двочлане комисије састављене од италијанског и француског лекара, који нису дозволили да се на бродове укрцавају војници за које су мислили да ће ускоро умрети или да болују од колере. Уочавајући тај проблем, Врховна команда од јединица императивно захтева, а при обраћању савезницима упорно инсистира, на апсолутном приоритету и хитности транспортовања те категорије војске. Приоритет свих приоритета постало је укрцавање свих болесних и изнемоглих, апсолутно из свих јединица, потом јединица трећег позива и последње одбране – стајало је изричито у наређењу Врховне команде за упућивање јединица сувим за Валону.

С тим циљем, два дана након издавања Наредбе о упућивању јединица сувим за Валону (19. јануара), Врховна команда одобрила је и да исцрпљени, у повлачењу већ десетковани, пукови трећег позива прекину марш и фактички тако буду расформирани и да се заједно са четима заосталих војника прикупе на једном месту у депоу код Базар Шијака како би се припремили за укрцавање у Драчу. Изнемоглим, болесним и рањеним, који су остали неукрцани у Драчу и Медови, и избеглицама, које су данима на голој ледини чекале на укрцавање, сада се придружују нови таласи чета заосталих војника, пукова трећепозиваца и старци последње одбране. И то је заправо била структура транспорта који се болесничким лађама упутио у правцу Туниса.

Док су медовско и драчко пристаниште, до тада, споро пражњени, превозењем српске војске реморкерима и малим бродовима на маршрути до валонске луке, савезници су овога пута, због критичне ситуације, настале продором аустро-немачких снага у Скадар и потребе хитне евакуације нагомиланог људства, реаговали озбиљније, брже и одлучније.

За тај транспорт они први пут ангажују велике болесничке лађе са по једну до две хиљаде болесничких креве-

ЈЕДВА ПОКОЈИ ЗДРАВ

Планско допремање тешких болесника са Крфа у Бизерту, Сиди Абдалах и Алжир почело је још половином фебруара 1916. године, тако да је са Крфа у северну Африку пребачено укупно 7.459 болесника и 2.458 здравелих регрута и око 1.500 избеглица – укупно 11.417 Срба.

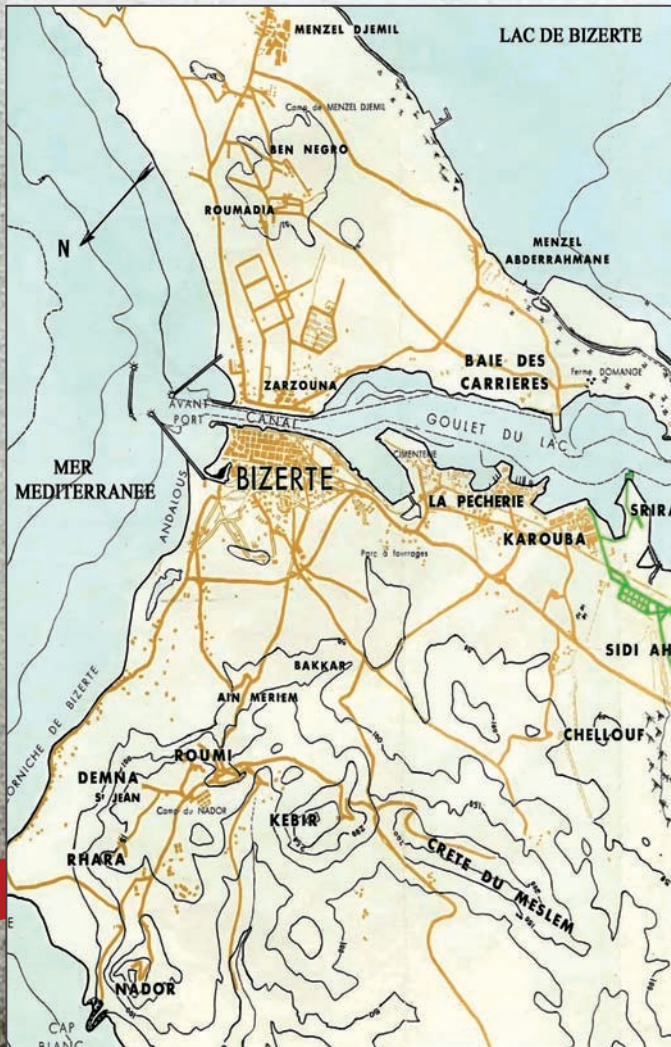
У каквом стању су били болесници са Крфа најбоље сведочи запис Емила Белића: „У почетку, док су преносени војници са обала Албаније, једва се је могло наћи међу њима и по који здрав, али доцније, када су почети да се преносе са Крфа... није се могао наћи ни један који би иоле личио на здравог. А толико су завидели ови „Африканци“ оним срећнима који су били пренесени на Крф...”

СРПСКИ РАЂЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

та („Цито ди Бари“, „Кониг Алберт“, „Чад“, „Девана“ „Бриндизи“ и једна енглеска болесничка лађа). Тај ешелон је у последњем тренутку отпловио из Медове јер су аустроугарске трупе већ сутрадан ушле у Скадар, а на реку Ишми, 40 километара од Драча, избиле су 7. фебруара. Била је то страшна битка савезничких бродова са временом за спас изнемоглих, болесних и рањених српских војника и избеглица.

Други ешелон кренуо је из Драча 23. и 24. јануара. Највероватније је да су и за те транспорте из драчке луке ангажовани исти они бродови који су претходно из медовске луке евакуисале изнемогле, болесне и рањене и избеглице, с тим што су их сада у Раштбулу и Базар Шијаку ишчекивали и расформирани пукови трећепозиваца и чете заосталих војника. У тај транспорт укључена су и два мања реморкера са по 150 до 200 кревета – „Санта Лучија“, „Меркијеро“ – који су наше болеснике превозили до Бриндизија, где их је преузимала француска крстарица „Жил Мишел“, која их је превозила за Бизерту.

И међу тим болесницима било је и оних које су већ велико разарале заразне болести (трбушни тифус, пегавац, дизентерија и колера). Још током превозења санитарна комисија обављала је тријаж, издвајајући у посебне групе изнурене војнике, најтеже болеснике, оне за које се сумњало да су оболели од заразних болести, тешке рањенике, инвалиде без удова, са оштећеним видом, слухом.

Требљење од ваши
Поштанско одељење
Ужичке Војске у Драчу

Како је на бродовима владала зараза, намера савезника била је да тај конвој упуте дубље у афричку пустињу и тамо за њих отворе посебан карантин, али су они приспели између Бизерте и Сиди Абдалаха (ближе Сиди Абдалаху), где су прихваћени и распоређени на лечење по болницама у самим варошима.

Био је то највећи конвој који је са обала Јадранског приморја кренуо за Африку, а у утроби његових лађа нашли су се коначно они којима су бродови били најпотребнији. Не постоје прецизни подаци колико је заиста људи превезено тим конвојем, али рачунице говоре да се на тим бродовима нашло 4.849 изнемоглих, болесних и рањених војника и око 500 избеглица – укупно 5.349 Срба.

Евакуација избеглица

Првим конвојем трупа у северну Африку већ су биле пребачене 1.672 избеглице. У медовској луци, без икаквих могућности да се заштите од невремена и глади, на голој ледини, према извештају председника комисије за укрцавање од 12. јануара, остало је да чека евакуацију још око 3.000 људи. Највећи део њих укрцан је у лађе трећег конвоја, којим су, од 19. до 24. јануара, транспортовани изнемогли, болесни и рањени. Њихово уточиште углавном су били Марсељ, Корзика (Баста), али је око 500 њих нашло уточиште у Тунису, Бизерти и Сиди Абдалаху.

Један конвој са око 1.500 избеглица пристигао је са Крфа у Алжир и Мароко у јуну 1916. године. Тако су на обале северне Африке пристигле укупно око 3.672 избеглице. Избеглице су просто запљуснуле обале северне Африке од Бизерте и Туниса, до Алжира, Константина и Орана. Већина оних који су се искрцали у Бизерту ускоро су премештени на Корзику, у Француску и Алжир. И у Константину, Орону, Бону, Кап Матифу и Бела Бесу у почетку је било доста избеглица, али су се и они касније концентрисали углавном у граду Алжиру.

Многи од њих научили су француски језик и дошли до зараде. Међу ђацима је било оних који су у Алжиру похађали свеучилиште или су из Африке отишли у Француску и ту завршавали гимназије, а касније и универзитете.

Значај Бизерте не огледа се само у броју транспортних са обала албанског приморја. За 18 дана (од 6. до 24. јануара) на двадесетак бродова и лађа, у три конвоја, у Бизерту и Сиди Абдалу транспортована су укупно 11.504 војника, од којих је 5.019 задржало распоред у јединицама (као релативно здрави), док је више од половине њих, чак 6.485 војника, одмах смештено у болнице. Укупном броју војника у јединицама и по болницама Туниса треба додати и 2.172 допремљених избеглица, што значи да се на територији Туниса нашло укупно 13.676 Срба. Ако се све то има у виду, онда се бар донекле стиче права слика о улози коју је Бизерта одиграла у спасењу српске војске после албанске голготе.

Много је више оних који су у Бизерту пристигли накнадно са других одредишта – са Крфа, из Солуна, из Америке и неких европских држава. Ти конвоји представљају, заправо, низ засебних превозења појединих групација који су уследили након реорганизације српске војске, допремање регрута и добровољаца, евакуацију најтежих рањеника и болесника и оних код којих је природа болести захтевала дуже лечење – најпре са Крфа, а потом и из Солунског залеђа. У те транспорте укључен је и повратак одморених и опорављених војника и реконвалесцената и упућивање обучених добровољаца и регрута из Бизерте на Солунски фронт.

Евакуација са Крфа средином 1916. године

Транспорт регрута са Крфа у Бизерту био је регулисан при самом завршетку искрцавања војске на Крф низом наредби базираних на наредби министра војног од 16. фебруара, која је прецизирала да се сви здрави регрути из резервних трупа превезу у Бизерту, а да се здрави војници који се налазе у Бизерти, а нису у саставу резервних трупа, превезу на Крф.

У оквиру тог транспорта у Бизерту су најпре стигле оне јединице резервних трупа које су већ 17. марта 1916, у склопу реорганизације српске војске и непосредних припрема за успостављање Солунског фронта, бродом „Лутесија“ упућене са Крфа (из пристаништа Говино) у Бизерту. Реч је о 2.458 прездравелих и опорављених регрута 2. и 3. резервног пука.

У склопу реорганизације српске војске и њених припрема за превозење на Халкидики, савезници су планирали да све болеснике из пољских болница, избеглице и друге структуре које нису потребне на фронту са Крфа превезу у Бизерту, на Корзику и у Француску. Предвиђено је да на Крфу, осим батаљона старца и последње одбране, остане само 2.493 болесника, који су се лечили у болници у Ахилеону.

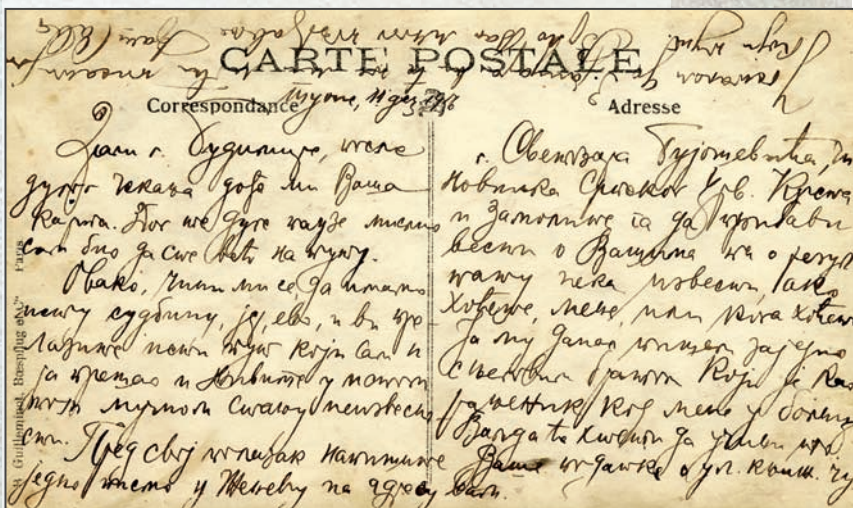
Евакуацију и лечење рањених и болесних српских војника из захвата Солунског фронта у правцу северне Афри-

ке, са Бизертом као центром збрињавања на том простору, треба посматрати у контексту укупне реорганизације српског војног санитета по ступању на Халкидики. Према том решењу, изранављене српске војнике са линије фронта до дивизијских завојишта (у првој етапи) збрињавао је и евакуисао српски војни санитет. Даље, збрињавање и лечење (у етапама од дивизијских завојишта и амбуланти до болница солунског залива, и све до Бизерте) преузели су савезници – Французи и Енглези.

Такво решење било је изнуђено околностима да санитет српске Врховне команде није имао довољан број хирурга и средстава за извођење сложенијих хируршких интервенција на великом броју рањеника, а и савезничке болнице су радиле претежно као пољске.

Евакуација рањених и болесних с фронта

Из солунских у болнице северне Африке евакуисани су ради лечења најпре најтежи рањеници из битака за успостављање фронта до половине 1916. године, они који су ране задобили у тзв. „могленској офанзиви“, у борбама за одржавање фронта током 1917. и 1918. године („рововска војна“) и при пробоју Солунског фронта, а затим најте-

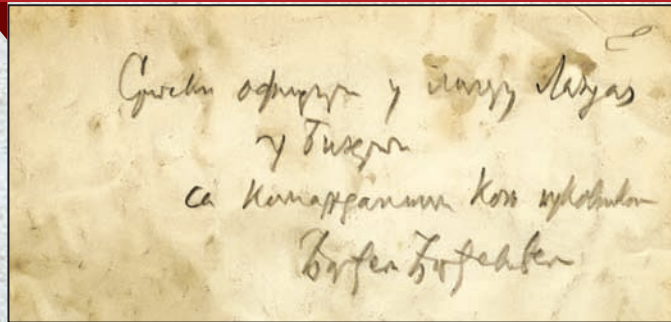

жи болесници који су се тамо разболевали од маларије и других тешких болести и они код којих је дошло до већих компликација или је природа болести захтевала даљу обраду, дуже и додатно лечење.

Један број најтежих рањеника и болесника плански је евакуисан бродовима у дубоко залеђе битака, у комфорније услове лечења и извођења сложенијих операција – у болнице Бизерте, Сиди Абдалаха, Туниса, Алжира, Кап Матиф, Оран и других места северне Африке која су пружала такве услове.

Још се изнемогли, болесни и рањени српски војници, пристигли у болнице северне Африке са обала албанског приморја и са Крфа, нису били ни опоравили од болести нити зацелили ране албанске голготе, а већ средином августа у северноафричке луке почели су да пристижу бродови са рањеницима са Солунског фронта.

СРПСКИ РАЊЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

Од августа 1916. до марта 1919. године из Солуна је у правцу северне Африке евакуисан 27.191 рањеник и болесник.

Први транспорт са најтежим рањеницима из Солунског фронта приспео је у Бизерту 6. августа 1916. године. Били су то рањеници који су ране задобили у биткама за успостављање фронта од 14. јула до 17. августа 1916. године.

Уследили су транспорти са рањеницима из Горничевске битке, која је вођена од 30. августа до 3. септембра 1916. године. Упоредо са битком за Горничево отпочеле су и борбе за Кајмакчалан, који је, уз незапамћене журише и жртве, освојен 17. септембра. Борбе и жртвовања настављена су до ослобођења Битоља, 6. новембра, и Груништа, које је пало 20. новембра 1916. године. У тим окршајима, у којима су највише искрвариле Дринска и Дунавска дивизија и Добровољачки одред војводе Војина Поповића Вука, била су рањена 13.242 српска војника. Најтежи рањеници из тих троипомесечних борби допремани су у болнице северне Африке. Подаци говоре да је у седам већих санитетских транспорта током 1916. године из Солуна за Бизерту, Тунис, Кап Матиф и Оран пребачено 3.389 болесника и 2.981 рањеник – укупно 6.370 војника и официра.

Тако су ратну 1917. годину северноафричке болнице дочекале препуне српских рањеника са Солунског фронта. Из Солуна за северну Африку испраћани су песмом „Креће се лађа француска“, која је, као поздрав при опраштању од ратних другова, настала управо тих дана у солунском пристаништу.

Први већи санитетски транспорт из Солуна у 1917. години уследио је у марту, када су транспортовани тежи болесници који су размештени углавном у Оран али и још неколико места Алжира. Већ крајем маја у Бизерту и Кап Матиф пристижу први рањеници из офанзиве Друге армије на мориховско-могленском правцу, а потом су уследила још два транспорта: у јуну у град Тунис, а у јулу у Сиди Абдалах.

Крајем 1917. године Солунски фронт се стабилизовао, па се од тада до пробоја из солунског залеђа у северну Африку углавном евакуишу болесници (претежно оболели од маларије) и тежи рањеници из „рововске војне“, у којој је из строја избачено 4.226 војника и официра, од којих је њих 1.585 упућено на даље санитетско збрињавање у болнице северне Африке. У том периоду, у континуитету је организовано најмање седам санитетских транспорта. Први такав транспорт упућен је у септембру у град Тунис, у октобру у Бизерту и Оран, и новембру у Сиди Абдалах и у децембру у Тунис.

У другој половини 1917. па све до средине 1918. године, из Солуна у болнице северне Африке углавном су евакуисани оболели од маларије, али и других тежих болести. Јер, ступањем на Халкидики, војску је захватила епидемија маларије, а најтежи случајеви упућивани су на лечење и опоравак у дубоку позадину – у северну Африку.

У континуитету је организовано најмање седам великих санитетских транспорта које су чинили претежно болесници. Први транспорт са болесницима од маларије пристигао је већ у марту у Оран и још неколико места у Алжиру. У септембру оболели војници из Солуна стижу у град Тунис, у октобру у Бизерту и Оран, у новембру у Сиди Абдалах, у децембру у Тунис.

Осим једног већег транспорта за Бизерту и Кап Матиф у јануару 1918, који чини континуитет претходно поменутих, све до средине 1918. године на поморском коридору Солун – Северна Африка нису забележени већи санитетски транспорти.

Каснији транспорти рањеника и болесних поклапају се са планским припремама за пробој Солунског фронта и резултат су мера које су предузимане с циљем „празњења“ болница у захвату фронта како би санитетски капацитети што спремније дочекали пробој. У мају је један такав транспорт упућен у Тунис, у јуну у Бизерту и Кап Матиф, а у јулу у Сиди Абдалах и Тунис, тако да су већ почетком августа санитетски капацитети у захвату фронта били растеређени.

Рањеници из пробоја током добропољске операције, до заузимања линије Криволак – Демир Капија, евакуисани су у Солун.

Први рањеници из пробоја пристигли су у град Тунис већ крајем септембра. Почетком октобра рањеници из те битке стижу у Бизерту и Кап Матиф, а у новембру у Сиди Абдалах и Тунис. Један број рањеника упућен је у Бизерту у фебруару 1919, а последњи организовани санитарски транспорт из Солуна за северну Африку упућен је у Сиди Абдалах у марту 1919. године – три месеца по ослобођењу отаџбине.

Прецизни подаци о томе колико је болесника и колико рањеника евакуисано из Солуна за Африку нису сачувани у нашим архивима нити у њима постоји евиденција о броју евакуисаних по годинама. Подаци су свакако евидентирани у болничким протоколима, али се они не налазе у нашим већ, највероватније, у француским архивима. У недостатку поузданих података о структури лечених, остаје да се ослонимо на посредне доступне податке и из њих изведемо одређене закључке. Тако се масовност пристизања рањеника и болесника са фронта у болнице северне Африке јасно може индиковати ако следимо интензитет умирања по афричким болницама, јер се он увек повећавао у периодима динамичнијих борбених дејстава и појава масовнијих разболевања у захвату фронта.

Осим организованих санитарских транспорта, мање групе рањеника и болесника евакуисане су из солунског залеђа и повратним транспортима, тако да се може рећи да се њихова евакуација одвијала у континуитету пуна 32 месеца.

Пристизање регрута из Европе

У састав Резервних трупа у Бизерту је пристигла и партија младих војника регрута који су, као младићи избеглице, били расути по европским земљама – Француској, Италији, Грчкој. Реч је о ђацима рођеним 1896. године, које је регрутна лекарска комисија оценила способним за борце. То питање регулисано је на основу наредбе Врховне команде од 11. фебруара, којом су у регруте сврстани старији младићи последње одбране, а остали младићи распоређени су у допунске трупе док не стасају за регрутацију. Младићи су отуда крајем 1916. године почели пристизати у Бизерту, где су распоређивани по пуковима Резервних трупа. Припреме за регрутацију те партије регрута завршене су 26. фебруара 1917. године.

С циљем њиховог регрутовања, 11. марта 1916. наређено је формирање регрутних комисија у Паризу, Тулону, Бизерти, Риму, Солуну, Крфу, Одеси. Од средине 1917. године, из наведених европских центара у Бизерту је пристигло око 4.000 регрута.

Превожење добровољаца

За прикупљање и обуку добровољачких потенцијала из Америке на конференцији у Врховној команди француске војске, одржаној 25. новембра 1916, којој је присуствовао и представник наше војске, прихваћено је да се сви добровољци из Америке прикупљају у Бизерти. Ради обуке и спремања за фронт одређен је логор Лазуаз, у који је, убрзо по доношењу наредбе о формирању Првог југословенског добровољачког пука, почетком 1917. године упућен официрски кор са око 40 старешина за прихват и обуку добровољаца. Већ 28. марта 1917. у Лазуаз пристижу прве мање групе добровољаца.

Путеви прикупљених добровољаца били су различити. Полазили су из центара за мање групе у Америци, из којих су упућивани у канадску базу Луис. Из Канаде су у групама пребацивани бродовима за Енглеску па Француску, где су прихватани у пролазни српски депо у Хавру или Бордоу, а одатле се упућују за Марсељ па потом бродовима за Бизерту.

Различити су подаци о укупном броју добровољаца који су из Америке пристигли у Бизерту. Најчешће се помиње пашална бројка о 3.000 пристиглих добровољаца. Миленко Гаковић наводи податак да их је кроз Бизерту прошло 5.600. Најпрецизније податке у вези с тим презентовао је професор Никола Поповић у делу „Југословенски добровољци 1914–1918“. Из те рачунице произилази да је у Бизерту током 1917. године пристигло 2.405, а током

14-1916

Vue générale du Camp du Nador

1918. још 1.858 добровољаца, што укупно износи 4.263 добровољаца из Северне Америке (јер је у Тулону 763 добровољаца одбило да се пребаци у Бизерту). Ако се том броју дода и 250 добровољаца из Јужне Америке, 385 који су стигли са Корзике и 78 из Аустралије и Новог Зеланда, произилази да је кроз Бизерту прошло укупно 4.976 добровољаца. Међу њима је било највише Срба, око 200 Хрвата и неколицина Словенаца.

Француска савезник и пријатељ

Преузимајући одговорност за прихват српских војника на афричком тлу, маниром искреног пријатеља и савезника, Француска је несебично ставила на располагање све потенцијале, стварајући тако најбоље могуће услове за лечење и организацију обуке и свакодневног живота и рада изморених јединица. Захваљујући топлој пријему који су приредили Французи, Бизерта је постала блистав драгуљ српског укупног избављења.

Околност да су транспорти који су упућени у северну Африку били први транспорти српске војске изван отаџбине, даје нам за право да их окарактеришемо и као мисионарске. Јер управо се ту, на афричком тлу, први пут сусрећу српски и француски војник и, на најнепосреднији начин и у најтежим околностима, упознају. Ту, у Бизерти, ствара се клица заједништва које ће се убрзо потврдити на Крфу, касније на Солунском фронту и посебно у заједничком јуришу, пробоју и жртвама.

Исказујући од првог дана чврсто пријатељство и кујући нераскидиво савезништво, ту у Африци српски сељак и француски грађанин, сада у униформи, у вихору рата, опседнути истим циљевима, делећи три и по године заједничког живота, проничу један другоме у душу националног бића и успостављају блискост два народа различитих култура и традиција. И дуго после рата остали су неизбрисиви трагови тог пријатељства. Печат свему давао је адмирал Гепрат.

Осведочени примери разумевања, предусретљивости и искреног пријатељства, које су Французи од првог дана

НЕВЕРИЦА И СТИД

Дубину дна коју је тих дана био дотакао измучени српски војник осликава и једно казивање књижевника Милана Предића: „Многи кад су први пут узели храну, осетили су потребу да се усаме, постојали озбиљнији, управо мрачни. Поводили су се као пијани...” Иако су већ увелико примали следовање хране, у измученом и прегладнелом српском регруту још дуго се јављала неверица, несигурност и страх да ли ће и сутра имати шта да

једе. Из њега је још проговарао скривени и необуздани прогон глади, па су после оброка скупљали сваку мрвицу са стола. Као изгладњели скакавци, одлазили би на сметлиште трпезарије и ту кришом сакупљали просуте отпатке хране, љуске од воћа и крупне кости. Ту ни грдње и прекори официра нису помагали. „Трпали су их по џеповима, сти скали обема рукама уза се, ишли кругом и сами страхујући за свој бедни плен ...”, забележио је Милан Предић.

Адмирал Емил Геџарџ

исказивали према Србима, пратили су српског војника на сваком кораку. При сваком контакту и Французи и Арабљани односили су се са уважавањем према српском војнику. За време лечења српских војника у Тунису Французи су овладали одређеним фондом српских речи, а многи Срби научили су француски, па и арапски – довољно за први контакт. Довитљивим трговцима и занатлијама то је нарочито користило. Убрзо су на српском језику нудили вино и друге потрештине нашим официрима и војницима.

У листу „Напред“, зарад привлачења српских муштерија, штампане су рекламе многих фирми. Српском војнику и официру нудили су квалитетну храну, пиће и услугу у хотелу „Гранд“, кафеу „Рише“, јефтин и поуздан превоз (за два франка) од Лазуза до Бизерте аутомобилима предузећа „Централ гараже“, разноврсне деликатесе, вино, пиво, чак и купатила бројних трговинско-угоститељских објеката, израду и кројење униформи по мери за официре у салону „Елегант“, српску кухињу у ресторану „Глоб“. Сви ти огласи са данашње временске дистанце утолико су важнији јер осликавају колико су српски војници и официри били уважавани у вароши, какве су биле њихове потребе и где су најчешће проводили часове слободног времена.

У својој историји Србија никада није имала тако верног савезника као што је то била Француска у Првом светском рату. А то савезништво управо је у Тунису ковано у непосредним контактима Срба и Француза и достигло је зенит љубави између два народа. У тешким данима голготе и изгнанства, када је српском војнику – безнаднику био

потребан какав-такав ослонац ради стицања самопоуздања, Француска му је пружила руку спаса.

Њој припада вечно поштовање за све што је учинила за српске трупе у Тунису, за њихов опоравак, окрепљивање, опремање и преоружавање да тако оспособљени, снажни и бодри уђу у нове јурише и нове окршаје за слободу поробљене отаџбине.

Адмирал Гепрат – „Српска мајка“

Искрено савезништво две војске тих година било је оличено у једном човеку. То је адмирал Емил Гепрат, „Српска мајка“ (како су га из милоште прозвали Срби), француски витез – личност којој ће Срби наћи места у својим историјским уџбеницима и читанкама. Од 15. октобра 1915. адмирал Гепрат налазио се на дужности главног команданта француских трупа за северну Африку, перфекта маринског целе Алжирско-туниске области и гувернера Бизерте.

Њему Србија дугује вечно захвалност за спас српске војске у северној Африци. Њему припада заслуга за спас српског војника јер је, противно ставовима Врховне команде француске војске, сам одлучио да српске војнике, међу којима су владале зараза и смрт, не смести дубоко у пустињски песак Сахаре, већ у саму варош Бизерту, чиме је спасио хиљаде од смрти.

Њему припада захвалност што је одобрио да српски војник добије следовање од једног килограма хлеба дневно уместо 600 грама, како је то било прописано за француског војника.

Њему припада вечно поштовање јер је са изнемоглим и бедним српским војницима, који су били додирнули само дно живота и достојанства, поступао као са витезовима и изабраним људима и, бодрећи их у таквом стању, вратио им поуздање које су поодавно били изгубили:

„Поздрављам у вама официре који сте водили војску којој се цео свет диви. Поздрављам у вама војнике који сте умели са толико храбрости, одушевљења и пожртвовања да се лавовски борите против десет пута јачег непријатеља, поздрављам у вама људе...“, рекао је адмирал Гепрат при првом сусрету са српским официрима на броду који је упловио у Бизерту, а те речи дале су печат његовом односу према српском војнику и Србији.

Бројни су и често дирљиви примери његовог људског, очинског и витешког поступања према српским ратницима од првог сусрета са њима.

Адмирал је присуствовао искрцавању и укрцавању сваког транспорта Срба. Приликом одласка наших опорављених војника на Солунски фронт, без обзира на претходни лекарски тријаж, адмирал би ушао у укрцану лађу, разгледао како су размештени војници и том приликом увек издвојио 20 до 30 њих за које би му се учинило да су слаби, неухрањени или недовољно опорављени и враћао их у логор да се још мало попправе.

Српским војницима увек се обраћао на српском језику речима: „Помоз Бог, браћо Срби! Да ли вам шта треба?“

Колику је пажњу посвећивао стању српских војника најбоље потврђује из тих дана уврежена узречица која га је,

као синоним његове личности и као својеврсна критика и љубомора претпостављених команди, пратила: „Адмирал Геprat и његови Срби!”

Много пута возећи се својим аутомобилом кроз Бизерту, кад спази неког српског војника, адмирал заустави аутомобил, искочи из њега, приђе војнику и нешто му рекне или га помилује, па опет скочи у свој аутомобил и продужи даље.

За све што је чинио, српски војници су на адмирала излили сву своју љубав, прозвавши га „Српска мајка”. А ту љубав исказали су симболично и величанственом парадом коју су организовали у част његовог одласка из Бизерте.

Као израз захвалности, адмиралу Геprату додељен је Орден белог орла са мачевима првог реда, највеће српско одликовање после Карађорђевог звезде.

Српски војници, а не француски, приредили су му величанствену параду на Тргу Европа у Бизерти поводом његовог пензионисања.

Геprat је умро је 1939. године. Слава француском витезу!

Лађе с плаво-жутиим заставама болести и смрти

По пристизању у бизертску луку, транспорти трупа са албанског приморја упућивани су у касарну „Ламберт”, где је комисија, коју су чинили наши лекари Петар Николић, Никола Башевић, Петар Зеc и Михајло Ђоковић, обављала тријажу. По наређењу адмирала Геprата касарна је уступљена српској војсци, пошто је из ње претходно већ био измештен и распоређен у оближњи логор 124. зуавски пук.

По обављеној тријажи уследиле су хигијенске мере: купање, шишање, запрашивање, дезинфекција тела и униформи, пресвлачење. Сваки војник морао је проћи кроз такозвану „чистионицу”, па би тек тада био упућен, сходно одлуци триажне комисије, у даље боравиште. Треба имати на уму да српски војни санитет није располагао сопственим дезинфекционим средствима и да је помоћ француских санитетских екипа у томе била драгоценца.

Они који су сматрани здравим – који су се заправо могли кретати, распоређивани су на петодневни карантин у касарну „Фар”, где је наше војнике прихватио доктор Салијеж, који је касније наше рањенике и болеснике лечио у болници Сиди Фаталах на периферији Туниса. Уз доктора Салијежа и поручника др Бријана, у карантину „Фар”, наше болеснике прихватила је и лечила војна лекарка докторка Вера Марковић.

Касарна „Фар” није имала капацитете да прими толики број војника, па је убрзо постала жариште заразних болести, не само оних које су собом донели болесни српски војници у периоду инкубације током боравка у карантину, већ и нових зараза (инфлуенца, вариола, менингитис), које су владале код месног становништва. Од њих се болест преносила на здраве и то је био нови проблем за здравствене раднике.

Након тријаже и дезинфекције из касарне „Ламберт” и карантина у касарни „Фар”, здрави војници упућивани су у логор Лазуаз, а болесни у три модерне бизертске болнице: Сион, Харубија (Керуба, Харуба, Керубија) и Аин Берда.

А онда је почело искрцавање највећег таласа са 4.849 болесника и рањеника, који су великим болесничким лађама пристигли из Медове и Драча.

Конвој тих лађа прихватајући је са посебном пажњом и пијететом. Оне су своје тешке товари искрцавале у бизертском заливу и на доковима ближе Сиди Абдалаху, а плаве заставе са жутом кружном пегом на њиховим катаркама – знак заразе, болести и смрти – био је стег војске која се, у самртничкој тишини, с највећим напором и уз пажњу и саучешће домаћина – искрцавала.

Иако очекивана, та „инвазија” изнемоглих, болесних и рањених Срба ипак је дошла изненада. Капацитети бизертских болница већ су били попуњени изнемоглим рањеним српским војницима који су пристигли у конвојима трупа, па су санитетске екипе и мисије савезника одмах приступиле импровизацијама – подизању барака и монтажних зграда у непосредној близини болница. Како би се могли сместити сви болесни српски ешелони, неки војници размештани су и по приватним клиникама, па и кућама француске господе. Да би се ослободили капацитети, један број болесних и рањених француских војника, који се у њима до тада налазио на лечењу, пребачен је из Бизерте у болнице по Француској.

Али ни то није било довољно, па је већи део транспорта упућен у Сталну маринску болницу у Сиди Абдалаху. А кад су капацитети и те болнице постали тесни, адаптиране су две зграде које су послужиле као помоћне болнице, а преостали су размештени у више зграда и барака.

Размештај трупа

Ступајући на афричко тло, српски војник осетио се у исти мах и срећним и очајним. Окружен самарићанском пажњом и негом, срдачношћу, наткриљен љубазношћу и изобиљем француског културног и богатог света кога је овде

г. - BIZERTE, - Le Camp Serbe - Une Compagnie au repos

затекао, био је срећан што се, после вишемесечних мука, патњи и неизвесности одступања, коначно скрасио; али и тужан, јер га је прожимао студен и дубок бол изгнанства из сопствене отаџбине у којој је оставио своје најмилије, на милост и немилост. Поврх свега јављао му се у исти мах и осећај утученог бегунца који је направио велики грех пред Богом што је напустио своју породицу и огњиште, али и бојазан и чежња у виду питања: да ли ће икада из толике даљине успети да се врати у своју отаџбину, свој завичај.

У какав амбијент су упловили Срби у Бизерту 9. јануара 1916. и ту засновали своју „колонију“, најбољи запис оставио је др Веселин Чајкановић: „Ми смо на афричку обалу ступили бојажљиво, истрошени физички и морално, и – са извесним предрасудама о Африци и њеним становницима. За српског војника цела Африка представљала је, географски и етнолошки, једну целину – земљу пуну дивљих зверо-

ва, људождера и врућине, од које човек постане црн као гавран. Како су се те предрасуде брзо разбиле!”

Бизерта је постала српска варош јер је сваки пети становник био Србин.

Српска варош Лазуаз

Одредиште за размештај српских трупа било је висораван Лазуаз, на само пет километара од Бизерте и око два километра од обале Средоземног мора. Без обзира на почетне тешкоће, Лазуаз је убрзо постао главна база за опоравак реконвалесцената, преобуку војника и обуку регрута и добровољаца.

Када су прве јединице стигле, у Лазуазу није било ничега. На стрмој падини почели су подизати прво мале шаторе да би нешто касније прешли у веће. За четири или пет месеци, у логору је „никло“ око две стотине пространих и удобних дрвених и зиданих барака, па је логор, мало по мало, попримао изглед српског насеља и постајао права српска војничка варош.

Изнурена српска војска неко време се у Лазуазу одмарала и телесно и духовно опорављала, решавајући свакодневна питања и проблеме који су се у новим условима јављали. Пошто су се мало опоравили од страшних вишемесечних маршева, војници би предвече у доколици изашли испред барака и ту освежавали успомене на минуле борбе и патње. Затим би засвирала фрула и за час се повело коло, запевала песма из родног краја и тако све до повечерја.

Убрзо, почело се и са реорганизацијом војске. Требало је оденути и обути сву ту војску, подићи дисциплину, организовати позадинско и финансијско обезбеђење, успоставити сарадњу са Командом француских трупа у Африци око исхране, одевања, преоружавања, сарадњу са органима власти и становништвом, сталну везу са претпостављеном командом, са породицама војника и официра, решавати персонална, кадровска и друга питања, организовати бригу и старање о логорским просторијама...

ДОКТОР САЛИЈЕЖ – „ДОБРИ ТАТИЦА”

Доктор Салијеж утиснуо је у наше историјске читанке трајни печат хуманости, прегалаштва и доброчинства. Када су први транспорти изнемоглих, болесних и рањених српских војника стигли у Африку доктор Салијеж прихватио их је у болници Фар, где је као шеф лекара радио све до 30. јуна 1916. године. Одатле је премештен у болницу Саламбо у Тунис, где је поново примио дужност шефа лекарског тима. Од 19. децембра 1916. доктор Салијеж постао је управник болнице Беневол у Сиди Фаталаху на периферији Туниса, где је истом љубављу, самопрегором и великим пожртвовањем лечио и рехабилитовао српске војнике.

Српски војници испевали су му хвалоспеве и назвали га „Добри татица”. Приликом прославе Божића у тој болни-

ци 1918. године, искрени хуманиста није пропустио прилику да радост највећег православног празника подели са својим болесницима Србима. Том приликом обратио му се један наш официр, рекавши: „Нека је хвала нашем добром татици Салијежу, који је не само одличан лекар, него се према нама показао и као најбољи отац.” Овај Србинов хвалоспев остао је забележен и у листу „Напред” бр. 577 од 15. јануара 1918. као израз најдубље захвалности свих болесника које је лечио доктор Салијеж.

Доктор Салијеж спасао је многе српске војнике од сигурне смрти, волео их, неговао и чувао као своју рођену децу. „Сваки српски војник, који је био код њега на лечењу, говори о Салијежу са високим поштовањем и неће га помнути док на каже: *Бог му дао сваку срећу*”, записао је о доктору Салијежу Недељко Гиздавић.

СРПСКИ РАЂЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

Престолонаследник Александар потписао је 14. марта 1916. Указ о формирању Команде Резервних трупа и подофицирских школа у Бизерти. Команда је бринула о проблемима српских војника на територији целе северне Африке. Командант, Команда и Штаб Резервних трупа и подофицирских школа у Африци били су смештени у касарну „Ламберт“.

Команда Резервних трупа и подофицирских школа

Први командант Команде Резервних трупа и подофицирских школа у Бизерти, до 7. априла 1916, био је пуковник Ђорђе Ђорђевић (претходно командант пука у Коњичкој дивизији). После њега на ту дужност постављен је пуковник Драгутин Милутиновић, с почетка рата командант Шумадијске дивизије другог позива. Дужност команданта обављао је све до 4. августа 1917, када је, у саставу групе официра упућен у Одесу, где ће примити дужност команданта добровољачке дивизије. После њега, за команданта Команде Резервних трупа и подофицирских школа у Бизерти постављен је артиљеријски пуковник Карло Михел.

У саставу Команде Резервних трупа и подофицирских школа, према формацији, биле су следеће јединице:

– Први пук нишких резервних трупа са 2.162 преживела регрута, командант – пуковник Стеван Нешић, помоћник – пуковник Милорад Поповић;

– Други пук крагујевачких резервних трупа са 1.284 здрава регрута, командант – пуковник Милорад Јовановић, помоћник пуковник Илија Миладиновић;

– Трећи пук крушевачких резервних трупа са 1.174 здрава регрута, командант – пуковник Милан К. Николић, помоћник потпуковник Витомир Цветковић.

Под команду Резервних трупа и подофицирских школа ушли су још и Команда логора „Лазуаз“, командант пуковник Добросав Миленковић; Скопска подофицирска школа, командант пуковник Милисав Живковић, и 10. кадровски пук. Касније, по пребацивању пука на Халкидики, његово језгро послужило је за обуку реконвалесцената, па је пук преименован у 10. комбиновани, у чијем саставу је било људство осталих оперативних пукова, чете Граничне трупе и Музика Коњичке дивизије. До маја 1916.

године у Бизерти је била и Заробљеничка команда. Уз то, формирани су и реконвалесцентно одељење, инвалидски одред, санитарско одељење, судство, интендантура, депо небораца, ђачка чета. Касније је под команду Резервних трупа и подофицирских школа стављен и Први југословенски добровољачки пук.

У почетном периоду, Команди Резервних трупа били су, унајкраће, потчињени и скоро цела Шумадијска дивизија другог позива (10. пук другог позива и допунски пук), 19. пук комбинованог одреда, па и Штаб заробљеничке команде, али су ти састави, одмах по усвајању Плана о реорганизацији српске војске, враћени на фронт.

Преглед у логорској амбуланци

Убрзана обука за нове јурише

Обука у бази Лазуаз одвијала се у складу с потребама које су произлазиле из реорганизације (преформирања и преоружавања) целокупне српске војске током њеног боравка на Крфу и њене попуне након изгнанства из отаџбине.

Организујући обуку трупа, реконвалесцената, регрута и добровољаца, српска војска, стационирана у Бизерти, јачала је истрошене и проређене редове Солунског фронта

СРПСКИ ЛЕКАРИ У АФРИЦИ

Иако је српска војска у Бизерти углавном била ослоњена на француске лекаре специјалисте, велику улогу у организацији спасавања и лечењу српских војника имало је 16 српских лекара од којих су петоро били у саставу санитета Команде Резервних трупа и подофицирских школа а остали (пристигли у саставу 2. пољске болнице) били су распоређени по болницама.

Начелник санитета био је хирург пуковник др Петар Николић, а међу лекарима су били др Вера Марковић, мајор

др Михаило Радовић, др Бошко Коњевић, др Милорад Велимировић, др Моша Мунк, др Тихомир Симић, др Евсеј Козински, др Никола Настић, др Милован Башовић, др Александар Циритис, др Петар Зец (аустријски заробљеник), др Чедо Арнаутовић и др Ђаловић, др Душан Борић српски добровољац са простора Аустроугарске, др Михаило Ђокловић. Од медицинара у Бизерту су стигли: Ђорђе Михаиловић, Драгомир Аћимовић, Богољуб Курандић, Милутин Ђорић, Станимир Раковац, Радослав Гавриловић, Ђорђе Тановић, Јаков Фотић, Јован Јанковић и Андрија Андријевић.

У Тунису српски болесници и рањеници лечени су у десет болница (Сион, Керубија, Аин Берда у Бизерти, Стална моринска болница и још две резервне у Сиди Абдалаху, градска болница Монта ла Набер у Тунису и још једна болница на периферији Туниса, Беневол у Сиди Фаталаху, карантин и стационар у касарни „Фар“). Рехабилитовани су у 11 санаторијума и лечилишта широм Туниса (Бенегро крај Бизерте, Пипињел у Сиди Абдалаху, реконвалесцентно одељење у Лазуазу, инвалидски одред у касарни „Ламберт“, бања Корбус, бања Хамам Лиф, планинско лечилиште Аин Драхам и приморска лечилишта Сус, Хамамет, Монастир и Набеул).

Један број болесника и рањеника са Крфа и из Солуна лечен је у француској колонији у Алжиру. Највећи број био

је смештен и лечен у пет болница града Алжира међу којима су Лазарет у Кап Матифу (где су лечени грудоболни), Куба, Парнета, Мајо (једна од највећих) и Федер Ло. Болесници су размештани и у друга места алжирске колоније, пре свега у Константин, војну болницу Темпорер у Гелми, војну и грађанску болници у Бону, војну болницу у Сетифу, у Оран, Сиди Бел Абес, Мерз ел Кебир, у Блиду, Дра ел Мизан, Шершел, Ла Кале, Сук Арес (рехабилитационо лечилиште), Филипвил, Азрев, Маскарау, Хусејин Деј, Мисергин и бању Рира. Један број војника лечен је у Мароку у болницама у Фесу и Уџди.

Мањи број рањеника и болесника који су допремани накнадним поморским конвојима смештани су и по приватним клиникама Туниса.

и тако дала немерљив допринос његовом пробоју. Ту, у Бизерти, српска војска није седела скрштених руку. Одмах по размештају и сређивању пристиглих јединица и успостављању организацијско-формацијске структуре Команде Резервних трупа и подофицерских школа, Бизерта је постала не само центар за лечење болесника и рањеника и рехабилитацију реконвалесцената и инвалида, већ и центар школских и војнонаставних установа у коме се прикупљао и обучавао нарастајући војнички потенцијал, а логор Лазуаз био је станица за преобуку реконвалесцената и одредиште за прикупљање и обуку добровољаца из Америке и младића и ђака дораслих за регрутацију. На оближњим брежуљцима Лазуаза убрзо су почеле преобука, вежбања и смотре одморених војника и реконвалесцената.

Носилац и језгро обуке реконвалесцената био је 10. комбиновани пук. У његов састав ушли су опорављени војници свих структура и специјалности након опоравка у реконвалесцентном одељењу, па је због тога преименован у 10. комбиновани пук. Језгро за обуку пристиглих регрута била су сва три резервна пука. Обуку су изводили нераспоредени официри из разних пукова.

Обука је извођена по плану и програму који је одобрио престолонаследник Александар. По том плану предвиђена је обука неизвежбаних војника, који су већ у саставу Команде Резервних трупа, и оних који се налазе у осталим јединицама. „И са једним и са другим, извешће се настава која ће имати задатак да, нарочито организовано вежбањем, у року од два месеца, од обичних регрута створи добре и употребљиве борце... која ће обухватати регрутну и четну обуку. На регрутну обуку употребити до 45 дана, а остало на четну“, стоји у уводним напоменама тог документа. Планом је предвиђено да се регрутна обука састоји из практичне и теоријске наставе, а да четна обука (школа) представља круну обуке. Тај план и програм били су примењени и на обуку придошлих регрута.

Већ почетком 1917. године, из састава Допунске команде из Солуна у Бизерту је упућена група од 40 нераспоредених официра – официрски кор за прихват и обуку

добровољаца. Од тог састава, наредбом министра војног, формирана је Команда Првог српско-хрватско-словеначког добровољачког пука. Команда и штаб тог пука распоредени су у логору Лазуаз, а његов командант био је потпуковник Коста Вујичић.

По етапама и групама пристизања, добровољци су сврставани у чете јачине од 180 до 200 бораца. Након потписивања приступнице и полагања заклетве, добровољци су упућивани на обуку. Обука је извођена према Упуту за обуку добровољаца из Америке. Упут је предвиђао регрутну обуку у трајању од 45 дана и четну, која је предвиђена да траје од 10 до 15 дана – дакле укупно од 50 до 60 дана. Садржај обуке био је у суштини подударан са обуком регрута и реконвалесцената, с тим што је теоријска настава (моралне поуке) била прилагођена националним тежњама и структури добровољаца. Прва партија завршила је обуку 25. априла 1917, друга је упућена из Бизерте 21. августа, а готово истим темпом, упућиване у су и преостале партије како је која пристизала.

По пристизању на Солунски фронт, добровољци из Америке прихватани су у Допунску команду, одакле су распоредивани у све пукове српске војске у почетку по групама, а касније и по четама. При пробоју фронта и добровољци из Америке показали су велико јунаштво и дали несебичан допринос и огромне жртве.

Скопска подофицерска школа

У Бизерти је већ 2. јуна 1916. поново почела с радом и Скопска подофицерска школа (26. класа познатија и као „бизертска“).

Из Скопља је преко Албаније кренуло 950 питомаца 26. класе подофицерске школе, све 18-годишњаци (према неким изворима у класи је било 795 питомаца). Ради евакуације, школа је, после два месеца обуке, упућена у Призрен, где им се прикључио ђачки батаљон из Приштине са 754 ђака. Питомци су кроз Албанију одступали под борбом све до Војуше, а одатле у самртним колонама до Валоне, па бродом у Бизерту, где их је стигло само 449 (према неким изворима 427).

Командант школе у Скопљу био је потпуковник Душан М. Глишић. Био је тешко оболео, па су га при повлачењу од Скопља до Урошевца носили. Да не би пао у руке непријатељу, код Урошевца је извршио самоубиство. Његов брат погинуо је у саставу 12. пука другог позива у борбама код Вишеграда 13. октобра 1915. године.

Питомци Скопске подофицирске школе, њих око 400, сада у улози подофицира, транспортовани су из Бизерте на Солунски фронт 28. јула 1918. француским бродом „Полинезија“. Транспортом је командовао потпоручник Симиша Р. Тајсић. У непосредној близини Малте доживели су напад немачке подморнице. Брод је био потопљен. Двојица питомаца са својим командиром заувек су остали на дну Средоземног мора, а остале су, после 45 минута спасилачке драме, извукле енглеске лађе које су у помоћ пристигле са Малте. По ступању на фронт примили су дужности водних официра.

Осим Скопске подофицирске школе у систему подофицирских школа радиле су Војна музичка школа, Шоферска школа, Школа кандидата за Краљеву гарду и Школа јахања и дресиранања. У оквиру Подофицирских школа у Бизерти је организовано неколико курсева као што су курс за резервне официре и специјалистички курсеви за обуку командира водова и чета у разноврсним специјалностима, који су ту плански упућивани са Солунског фронта.

Прва смотра опорављених и обучених српских војника на афричком тлу одржана је 24. маја 1916. поводом завршетка обуке одморних војника и реконвалесцената по новом плану и програму.

Обука појединих партија војника завршавала се дефилом у логору Лазуаз. Посебну улогу имали су дефилеи (ревије) који су приређивани или на бизертском кеју или наступима ешелона по градским улицама. Они су одржани најчешће поводом полагања заклетве регрута и добровољаца, прослава празника, дочека високих војних личности. Њихов значај био је у томе што су силном чвр-

стином војничких редова уливали поверење сваком војнику у њихову нову снагу, враћали морал, а грађанству и савезницима показивали како је из пепела за кратко време никла једна потпуно нова војска, старог кова, славе и дичности.

У Лазуазу је преобучено и обучено 16.453 војника и официра. Од тога 7.477 представљају оне који су у Бизерту пристигли са обала албанског приморја и са Крфа и као релативно здрави задржали распоред у јединицама и до средине 1916. године преобучени и преоружани враћени на фронт. Мањи део, њих 4.976 чинили су добровољци из Америке, Аустралије и Новог Зеланда, који су обучавани током 1917. и 1918. године, а 4.000 су бројали регрути који су пристизали из европских земаља.

Лечење изнемоглих, болесних и рањених српских ратника

Здравствено збрињавање и лечење изнемоглих, болесних и рањених припадника српске војске у француским колонијама широм северне Африке, са Бизертом и Сиди Абдалахом као центрима здравственог збрињавања на том простору, треба раздвојити у два периода. Први се односи на околности прихвата изнемоглих, болесних и рањених након албанске голготе, а други на организацију санитетског збрињавања у захвату фронта, у условима нове улоге санитета по ступању војске на Халкидики.

За три и по године боравка наши изнемогли, болесни и рањени војници прихватани су, лечени и рехабилитовани у 36 места северне Африке. Прихватани су у касарнама, лечени у болницама, а рехабилитовани у санаторијумима, топлим приморским градовима, бањама и планинским лечилиштима. Након успешног комплетног санитетског збрињавања, сви су упућивани у састав реконвалесцентног одељења у Лазуазу, а одатле, према степену оздрављења, на фронт.

Према уређењу и квалитету услуга и нивоу стручности лекарског особља, болница Сион у Бизерти била је најугледнија у северној Африци. Наши тешки рањеници у њој су се осећали најсигурније. Зато су болницу у Сиону још од првих дана прозвали „Српски дом“. Српски војник је у њој нашао животно уточиште и тако потребну реч утехе. Управник те болнице био је др Бринет, а међу најуваженијим код Срба, поред њега, били су лекари Лафоли, Треј и Бутеј и болничар Соасон. Срби су веома високо ценили и болничарке – часне сестре бизертске католичке цркве које су Србима и уступиле тај објекат. Већ 2. новембра 1916, све госпођице (болничарке – часне сестре) те болнице одликоване су у знак захвалности Орденом белог орла трећег степена.

Према одлукама Париске конференције, организацију лечења наших болесника и рањеника по ступању војске на Халкидики преузели су савезници. Новом организацијом српског војног санитета укинута су санитетске колоне, а наш санитетски персонал био је концентрисан углавном у захвату фронта и ангажован само до

оперативног нивоа. Даљу бригу око збрињавања и лечења припадника српске војске у етапама од дивизијских завојишта и амбуланти (па све до Бизерте) преузели су савезници, Французи и Енглези.

Према члану 8. „Француска влада има да води бригу за рањене и болесне који су пренети у Алжир, Тунис или Француску”.

Пошто санитет српске Врховне команде није имао довољан број хирурга и средстава за извођење сложенијих операција над великим бројем рањеника, а савезничке болнице радиле су претежно као пољске и ограничене капацитете, један број најтежих рањеника и болесника плански је евакуисан бродовима дубоко у залеђе битака – у болнице Бизерте, Туниса, Сиди Абдалаха, Алжира које су пружале комфорније услове лечења и извођења сложенијих операција.

У болнице северне Африке из Солуна упућивани су најтежи рањеници и болесници који у првој и другој етапи санитетског збрињавања нису могли бити обрађени, као и они код којих је дошло до већих компликација или је природа болести захтевала дуже и додатно лечење, трајније збрињавање и опоравак.

У болницама северне Африке лечено је укупно 41.135 наших војника. До средине 1916. године у њима су била смештена 13.944 изнемогла, болесна и рањена, евакуисана војника са обала албанског приморја и са Крфа од средине 1916. до почетка 1919. Из солунског залеђа у северноафричке болнице евакуисано је чак 27.191 рањеника и болесника. Од тог броја, 7.937 било је рањено, а 19.254 болесно.

Према неким рачуницама, кроз 51 болничку јединицу у захвату и позадини Солунског фронта, од његовог посудања до пробоја, прошло је око 82.996 рањеника и тежих болесника. Само од маларије, која је захватила војску у области Халкидикија, оболело је 50.560 војника (у 1916. години 9.474 војника, у 1917. чак 26.401, а до септембра 1918. оболело је 14.685 српских војника).

Тек поређењем изнетих података може се сагледати шта је заправо за српску војску значила Бизерта у појединим периодима ратне збиље и извести неколико крупних закључака. Чак трећина лечених пристигла је у северноафричке болнице након албанске голготе и то у релативно кратком периоду, док две трећине представљају оне који су евакуисани са Солунског фронта. Сваки други или трећи војник, који је задобио ране на фронту или се тамо разболео, лечен је у туниским, алжирским или мароканским болницама, чији су капацитети у захвату фронта и у северној Африци били константно попуњени. Захваљујући Бизерти, на коју смо се могли сигурно ослонити, капацитети солунских болница могли су се правовремено и плански растерећивати и ефикасније користити.

Већина болесника веома брзо и успешно се опоравила, тако да је 740 реконвалесцената, након преобуке, већ у мају 1916. године, упућено на фронт заједно са одморним трупима у саставу такозваног Комбинованог пука. Од искрцавања првог транспорта у Бизерту па до пробоја у болницама северне Африке излечен је 35.861 војник. Од тог броја 11.825 војника било је излечено и опорављено од последица албанске голготе, а чак 23.936

Болница
у Бизерти

били су реконвалесценти-повратници (војничким речником прецизирано били су то повратни губици) са Солунског фронта. Реч је о онима који су били избачени из борбеног строја на Солунском фронту и након успешног лечења, опоравка и прездрављења враћени на фронт да, заједно са својим друговима, учине пробој. Дода ли се овоме и податак да су у северној Африци лечени најтежи рањеници и болесници, те да је смртност у северноафричким болницама износила мање од 10 одсто, онда се бар донекле може сагледати колики је био успех северноафричких болница и колики су били напори лекара и болничког особља у спасавању српске војске.

Самарићанска нега

Француска, која је прва примила српске бродоломнике у своје лађе, ту у Бизерти, Сиди Абдалаху и Тунису понудила је болесном и промрзлом топлу болесничку и војничку постељу, нахранила гладног, напојила жедног, оденула голог и босог, охрабрила посрнулог, прихватила изнемоглог, излечила болесног српског војника. Самарићанском бригом, пажњом и негом у Бизерти, Французи су нас подигли из мртвих. Они су се постарали да српског војника подигну не само физички, већ и духовно, да му у Бизерти приближе отаџбину. Лекари и болничко особље уложили су велике напоре у спасавању српске војске, јер сви који су евакуисани у Бизерту били су тешко болесни и више пута рањавани. Нема тих речи којима се може описати љубав, хуманост, пажња и пожртвовање којима су француски лекари, болничари и све медицинско особље лечили изнемогле, болесне и рањене српске војнике у болницама у северној Африци. Захваљујући тој љубави, хуманости, искреној бризи, истрајној самарићанској нези и стручности, на хиљаде њих спасено је сигурне смрти. Тим дивним људима Србија и потомци старих ратника дугују неизмерну захвалност.

Једно име издиже се изнад свих. То је доктор Салијеж, „Добри тата“ свих Срба који су боравили у туниским болницама. Поред њега, ту су били и пуковник Бартеlemi, начелник француског војног санитета у Бизерти, доктор Дишон, управник Сталне маринске болнице у Сиди Абдалаху, доктор

Одиберт, управник болнице Керубија, доктор Бринет, управник болнице Сион.

Репортажа из те болнице коју је лист „Напред“ објавио у броју 77, осим што одише захвалношћу болесника према особљу болнице, једним примером открива и какав је био однос управника болнице др Бринета према српским болесницима: „...И када је сазнао да је најомиљенија забава српским војницима свирка и игра, а како је био

на лечењу један наш свирач виолине, то је он о свом трошку купио једну врло добру виолину са прибором, те сад болесници имају и то задовољство да сваког дана после вечере играју и своје српско коло те их је милина видети... сваке вечери има пуно прикупљеног света на улици који посматра играче како играју у болничком дворишту...”

Непосредну помоћ лекарима Сталне маринске болнице пружале су болничарке француске болнице „Принцепа од Поа“, а затим и лекари Ла Фоли и Тјер из болнице Сион, Анри Жунлике из болнице у Менз ел Кебиру, Де Форнел управник болнице у Бону, милосрдне сестре болнице Сион, девет енглеских болничарки које су неговале наше инвалиде у санаторијуму Бенегро.

Ту су и доказани хуманиста изасланик Српског потпопног фонда Морис Вилсон, племенита госпођа Алапетит са две кћери које су неговале наше рањенике у болници у Тунису, две ћерке британског конзула у Бизерти Џона Берка које су неговале наше инвалиде у Бен Негру, госпођица Мекфи чланица Српског рељеф фонда, супруга пуковника Фера (председница Црвеног крста за Бизерту и потпредседник за Африку), супруга пуковника Бартеlemiја (председница Удружења жена у Феривилу), породица Фагес, бројне госпођице и госпође из фамилија француских официра и француске господе, које су свесрдно помагале српским рањеницима и болесницима како би што лакше преболели ране и болести. Многи од њих, иако су имали велике заслуге, остали су, нажалост заборављени.

Опроштајни сусрет и благодареније у болници број 1 у Сиди Абдалаху уприличен поводом савезничке победе 19. фебруара 1919. на најбољи начин осликава однос између болничког особља и српских рањеника и болесника. На скупу у болничкој дворани управнику болнице, његовом помоћнику мајору Жофру и болничарки добровољцу Робес Пажион, уручени су портрети у природној величини које су осликали српски војни сликари, а болничком особљу бираним речима захвалио се инвалид Александар Тадић: „...За ваша добра дела према српском народу не можемо вам се никад одужити, јер су наша средства мала, а ваша

дела бескрајно велика... Али смо ипак срећни што вам на расстанку можемо предати овај скроман дар као доказ наше неизмерне љубави и доживотне захвалности. Примите га од срца како вам га и ми од срца дајемо... Племенита госпођо и драга наша сестро, љубећи Вам побожно руке које су нас неговале и миловале, предајемо Вам овај портрет у знак нашег дубоког поштовања и признања и молимо да га чувате као драгу успомену на Ваше верне и одане Србе..."

Захваљујући се са сузама у очима, мајор Жофр је рекао: „...Нека вам ове моје сузе, које теку од срца, буду најбољи сведок моје велике љубави коју ни ја, ни наши лекари, ни уважена госпођа Робес Пажион, нисмо престали да гајимо према вама... Ни војнички ширити, ни одликовања, ни висок положај у држави и друштву не могу се поредити с оваквим доживљајем који је дубоко потресао наша срца..."

У Бизерти су лечени многи знани и незнани српски јунаци, а међу њима команданти пукова рањени у Горничевској бици пуковници Драгутин Дулић и Анта Живуловић, пуковник Сава Петковић, који је пуних 57 година провео у активној војној служби, па мајор Драгутин Гавриловић, који је, са својим батаљоном, први пут ту пристигао првим транспортом у саставу 10. кадровског пука са две ране, а по други пут 10. септембра 1916. после рањавања у Горничевској бици...

У болницама Бизерте лечена је српска јунакиња Милунка Савић, после рањавања на Солунском фронту, баш као и Флора Сандс, (обе добровољци из 2. „Гвозденог пука“). Ту у Бизерти, после војне параде, 4. јула 1918, Милунки Савић уручено је високо француско одликовање „Ратни крст са златном палмом“. Милунки Савић било је то друго француско одликовање, јер је претходно 1915. године била одликована Орденом почасне легије части петог реда, а на грудима је имала и Орден Карађорђевог крста са мачевима.

„...Како су ме рањену неговали у Бизерти! У мојој соби није се могло окренути од цвећа, поморанџи и чоколаде, што су ми доносиле француске госпође и официри. Често је долазио адмирал Геprat... Сео би на крај постеље, узео моју руку у своју и рекао: *Сине, оздрави што пре, Француска те моли*. Како да не преболиш ране после овога, па да си и на умору...“, сећала се Милунка Савић тих дана.

Рехабилитација инвалида

У Бизерту су на лечење упућивани најтежи рањеници и болесници. Последица тога била је да су варош и околина у тим ратним годинама, као ретко које место у позадини ратних дејстава, била препуна инвалида. Осим из туниских болница, инвалиди су пристизали из Солуна, из других места северне Африке, из размене заробљених и на друге начине. У Бизерти и околини боравило је укупно 2.048 ратних инвалида, од чега је за потпуне инвалиде проглашено 1.528, а за полуинвалиде 520 лица.

У Бизерти је формирана посебна формација за инвалиде – Инвалидски одред, чији је командант био капетан Милутин Миленковић. Команда одреда и стационар, у коме је било смештено неколико стотина трајних инвалида, налазила се у касарни „Ламберт“. О њима се бринуо наш лекар доктор Душан Борић.

Инвалиди су били су груписани у три велика санаторијума: у логору Лазуаз – Реконвалесцентно одељење (лакши и полуинвалиди са изгледом на опоравак), Касарни Ламберт (тешки инвалиди) и Санаторијуму Бен Негро – око 7 километара североисточно од Бизерте (најтежи инвалиди).

Санаторијум у Бен Негру Био је највећи санаторијум за инвалиде – „Дом српских инвалида“, како су га убрзо прозвали. У њега су премештени најтежи инвалиди из

Штампарија српских инвалида

СРПСКИ РАЂЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

касарне „Ламберт”, а касније су им се придружили и они којима је, после хируршких операција, био потребан дужи или трајни опоравак. Дом српских инвалида у Бен Негру основан је потпором енглеских хуманитарних удружења „Српског рељеф фонда” – потпорног фонда за северну Африку, чији је изасланик био Морис Вилсон из асоцијације „Рањени савезник”.

Инвалиде су ту лечили енглески лекари, а негу им је пружало девет енглеских болничарки, које су, као чла-

ског потпорног фонда (Српски рељеф фонд) за северну Африку, са седиштем на Корзици, чији је секретар била госпођа Маргарет Мс. Фије – удова Димитријевић. Изасланик фонда у Бизерти био је енглески вицеконзул Морис Вилсон (касније одликован Орденом Светог Саве 4. степена), који је ту стигао у априлу 1917. године. Они су већ крајем 1917. године у Бизерту допремили своја богата средства, алат за радионице и потребна инвалидска помагала и ставили их на располагање нашој команди у Бизерти.

Школе, курсеви, радионице у функцији рехабилитације

Да би умањила ратне последице и припремила инвалиде да на најбољи начин прихвате стварност и светлије гледају у будућност, а осталим војницима да прекине досаду, Команда Резервних трупа и подофицирских школа регулисала је половином 1917. године да се у оквиру Реконвалесцентног одељења у Лазуазу и Инвалидског одреда у касарни „Ламберт” формирају школе, курсеви и радионице.

Искусни учитељ слепих Вељко Рамадановић руководио је школом за слепе и глувонеми инвалиде која је већ у Бизерти прерасла у Завод. Школа је радила у касарни „Ламберт”. Рамадановић је сачинио буквар за слепе под називом „Моје прво радовање”, који је по Брајевом методу, уз импровизације које му је рат наметнуо, адаптирао на српско ћирилично писмо. Тако је у Бизерти Брајево писмо први пут „проговорило” ћирилицом.

Велику помоћ, материјалну потпору и моралну подршку школи пружао је Српски потпорни фонд, а посебно Енглескиња Франциска Вилсон и Маргарета Макфеј, капетан Алберт Офор. Школу су помагали и имућни грађани Бизерте.

Завод за децу оштећеног вида у Земуну данас носи име свог првог учитеља и негује традиције школе за слепе из Бизерте.

Средином 1917. године формирана је Школа за неписмене инвалиде. Школом је руководио учитељ Стојадин Росић.

Српски инвалиди (њих 20) још од раније су, радећи у *Штампарји Сен Пола*, завршили графичке курсеви, испекли занате и овладали типографским, машинским и књиговезачким струкама.

Радећи неуморно у радионицама, инвалиди су се оспособљавали за разноврсне и веома корисне занате: столарски, коларски, ковачки, кројачки, опанчарски, сарачки, берберски, пинтерски, типиграфски, лимарски,

Изложба рукојворина у Бизерти

нице хуманитарног друштва за помагање Србима, у Бизерту дошле из разних крајева велике Британије. Међу њима су биле и две кћери Џона Берка, британског конзула у Бизерти.

О овим новим „косовкама девојкама” слепи српски песници испевали су хвалоспеве у збирци песама под насловом „Србијански венац” и Брајевим писмом саткали им споменицу од бираних речи, ословљавајући их са „Миле сеје” и обраћајући им се с великим поштовањем: „Иако сте кћери гордог Албиона, допустите нама, синовима малог Српског народа да вас тако зовемо, јер немамо нежнијег израза који би одговарао благородности ваше велике душе...”

Један број инвалида, болесника и рањеника упућиван је, после болничког лечења, на рехабилитацију и опоравак у разне бање Северне Африке, у вароши са топлијом медитеранском климом и планинска лечилишта.

Још док је рат трајао, у непосредну помоћ и бригу о нашим инвалидима у Бизерти укључује се чланство Срп-

СРПСКИ СВЕШТЕНИЦИ У АФРИЧКИМ БОЛНИЦАМА

Међу болничким свештеницима били су јеромонах Јосиф Цвијовић у болници Сион, Милан Д. Цветковић у болници Аин Берда, а у Сиди Абдалаху био је Милан Б. Поповић, који је био и старешина цркве у Лазуазу. У Бизерти су били и свештеници Љубомир Радовановић и Милан Смиљанић, а нешто касније и јеромонах Герман Милошевић.

Свештеници су, између осталог, пошкропили водицом сваког српског војника који се укрцао у лађу у правцу Солунског фронта и освештали све војне заставе које су јединице том приликом примале. Нема темеља ма ког објекта који су саградили српски војници на тлу Африке а да није био освештан – темељи цркве и сваке бараке, капеле на Српском војничком гробљу у Бизерти, позоришта у Лазуазу...

Опанчарница

корпарски, плетење торбица од рафије за даме, низање ђинђува и прављење новчаника и огрлица, израда четки, играчака и слично.

Своје израђевине инвалиди су излагали и продавали на изложбама представљајући их заједно са уметничким делима војника сликара и вајара, а добровољни прилог служио је за унапређење рада занатских радионица.

С обзиром на професионалну структуру инвалида, велика пажња обрађала се и њиховом оспособљавању за пољске радове на пространој висоравни Лазуаза, у околини велике болнице у Сиди Фаталаху...

Организација свакодневног живота

Као посебан облик опоравка и рехабилитације изнемоглих, болесника и рањеника могу се посматрати мере које је Команда Резервних трупа и подофицирских школа у насталим условима предузимала ради организовања свакодневних активности и садржаја из живота и рада војника и јединица.

Захваљујући француској предусретљивости и срдчности, глад која је морила српског војника више од два месеца брзо је нестала. Српски војник се убрзано опорављао. Али у његовој души из дана у дан нарастала је једна друга глад – глад за вестима из родне куће, из окупираних отаџбина, из јединице коју је због болести морао да напусти. А вести није било. У логору није било новина ни књига тако да су биле мале могућности задовољења духовног живота и забаве. Требало је наћи лека чамотињи, доколици, чежњи за породицом и родним крајем, тешким мислима о стању у поробљеној отаџбини, летаргији, депресији, па и недисциплини и свему што из тога произилази. Старешине су уочиле и тај проблем и убрзо смело кренуле у његово решавање.

За мање од два и по месеца по искрцавању, 13. марта 1916. изашао је први број листа „Напред“. Лист је основала Команда Резервних трупа и подофицирских школа. У ратним условима и општој несташници свега што је потребно за излазак једног листа, то је био својеврстан подухват.

Главни уредник новина Команде Резервних трупа и подофицирских школа био је професор Београдског универзитета др. Веселин Чајкановић (резервни капетан прве класе, иначе командир 1. чете 3. батаљона 7. пука првог позива, предратни доцент Београдског универзитета). Све до 72. броја, лист је обрађиван техником хектографије (копиран на преси) и излазио на четири стране формата обичног писаћег папира. Од тог броја, који је изашао 27. априла, лист се штампа на штампарској машини и то ћири-

лицом, са нешто повећаним форматом и на четири странице. Лист је у почетку штампан у *Штампарии Сен Пола*, а од августа 1917. године у *Штампарии српских инвалида*.

„Напред“ се појавио у модерном руху захваљујући великом пријатељу Срба, мецени српске новине и књиге, резервном капетану француске војске, инжењеру Алберту Офору и изасланику Српског потпорног фонда за северну Африку у Бизерти (Српског рељеф фонда) Морису Вилзону.

Редакција је ускоро основала библиотеку и у засебној едицији издала двадесетак књига и брошура. Едиција је штампана у *Штампарии српских инвалида*. Од пет штампарија које су радиле у Бизерти, две су биле српске. У *Штампарии српских инвалида* први пут су Брајевим писмом, ћирилицом, штампани примерци књига намењених слепим српским инвалидима.

Лист је излазио свакога дана све до 29. децембра 1918. године. Тога дана изашао је последњи 872. број. У то време на свим фронтима већ је био завладао мир, а логор Лазуаз остао је готово празан. И друге јединице нивоа дивизије, истина, имале су своје листове, али је „Напред“ по својим садржајима, редовности излагања, квалитету текстова и штампања био неупоредив са тим листовима.

Опоравком српских војника у Лазуазу буде се и њихове духовне потребе, па се рађа идеја да се, по угледу на Западни фронт у Лазуазу, оснује војничко позориште. За реализацију те идеје био је ангажован глумац Димитрије Гинић, који је после лечења на Виду доспео у болницу у Сиди Абдалаху, а у Лазуаз пребачен као реконвалесцент.

Из болница и рехабилитационих центара одмах су се око Гинића, редитеља позоришта, окупили професионални глумци Андрија Ђурчић, Душан Животић, Душан Раденковић, Коста Јованесковић, Александар Златковић, Душан Цветковић, Душан Бурза. Они су пристигли у Бизерту са великим фондом научених улога и глумачким искуством. Њима се придружио и већи број војника аматера (студената, ђака) питомца Скопске подофицирске школе, декоратора, занатлија, сликара.

За најкраће време створени су услови за рад позоришта. Једна барака адаптирана је у позоришну салу, импровизирана је позорница, формирана глумачка екипа, из ничега створени репертоар, декори, костими и слично. На тој такозваној „зимској сцени“ извођени су колаж-програми. Љубав према позоришту брзо је захватила цео логор, па је сала од 300 гледалаца већ од прве представе постала тесна. Театар је брзо испунио војничку душу, једнако српском сељаку без позоришних навика, као и интелектуалцу. Позориште је донело мелем за рађену душу српског војника.

На Васкрс 15. априла 1916. изведена је прва представа – „Хајдук Вељко“ од Јована Драгашевића. Сала „зимске сцене“, због великог интересовања публике, била је тесна па је представа изведена на отвореном простору.

Амфитеатар као у Картагини

Одмах је донета одлука да се приступи градњи позоришта у стилу амфитеатра у древној Картагини. У оближњем каменолому нађен је камен и убрзо је отворено право градилиште. Радови су одмицали невероватном брзином. За само 15 дана завршена је позорница. Уз њу је изграђена и гардероба. На 12 расходованих шаторских крила, Јосиф Цар осликао је позоришну завесу, једно од најоригиналнијих дела ратног сликарства. Испред позорнице уређен је простор за оркестар. У полукружном облику озидано је гледалиште са партером које је могло да прими 3.000 гледалаца. Имало је 34 реда који су се лепезасто ширили и уздизали. За три месеца хиљаду војника – копача, клесара, зидара, бетонираца, тесара... – саградило је своје позориште.

Док су трајали радови на изградњи амфитеатра, на затвореној сцени ређале су се, једна за другом, већ припремљене представе. У исто време, припремајући репертоар за ново позориште, Гинић је писао текстове по сећању.

Ново летње позориште свечано је отворено на Петровдан – 12. јула 1916. представом „Ћидо“ од Јанка Веселиновића и Драгомира Брзака. Без сумње, Српско војничко логорско позориште „Африка“ у Лазуазу било је најлепше позориште икада саграђено у ратним условима.

Позориште се представило публици са 80 премијера. Међу најгледаније и најуспешније комаде (са највећим бројем реприза) могу се убројити *Девојачка клеџва*, *Бој на Косову*, *Ћидо* и *Школски надзорник*, који су на сцени изведени по осам пута, *Хајдук Вељко*, *Арџиљерија Русџикана*, *Женске сузе* и *Сви клече по седам*, *Јазавац ђред судом* и *Моравка по шест* извођења...

Осим драмске екипе, позориште је имало и своје хорова и оркестре који су пратили поједине сцене или певања у конадима. Позоришна екипа (драма, хор и оркестар) броја-

ла је око 200 чланова – професионалаца и аматера, а кроз позориште је прошло укупно око 1.000 стваралаца. Једни су одлазили, други долазили, а мањи број остао је од почетка до краја рада позоришта.

Костими, декор, импровизације

Од самог почетка рада у позоришту наметнуо се проблем женских улога. У прво време у тим улогама одлично су се сналазили Александар Златковић, Штиха, Милорад Глишић, Никола Спасић, Коста Јованесковић, Душан Цветковић и други. Они су женске улоге играли аутентично, са таквом страшћу, природно и убедљиво да су многи наши војници и француски гости чврсто веровали да је заиста реч о глумицама.

Задивљујућа машта исказана је и приликом израде декора и кулиса. Захваљујући војницима академским сликарима Јосифу Цару, Миодрагу Петровићу и Душану Васиљевићу Фиги и вајарима Илији Коларевићу и Добросаву Добри Богдановићу, увећан је број кулиса и декора који су осликани углавном на шаторским крилима.

Смислом за импровизације и довитљивошћу обogaћена је колекција костима и реквизита. Захваљујући инвентивности војника, ни из чега су прављени ефектни костими. У позоришној радионици за потребе историјских комада прекрајане су старе војничке униформе, шињели, шаторска крила, ћебад. Од лимених конзерви (а њих је у кантини било

на претек) прављене су круне, калпаци, шлемови, крљушти за оклопе. Шињели и кабанице припремани су за народне и костиме јунака тако што су прекрајани, бојени у јаке боје, а затим украшавани позлаћеним гајтанима и комадићима лима као шљокице. Под ноћним светлима све је блештало као да је од злата. Прекрајана је цивилна одећа од добровољаца из Америке. За оријенталне, грађанске и женске улоге реквизити и гардероба (сабље, чалме, фракони, цилиндри) позајмљивани су од имућнијих Арапа и Француза или је чак купована. Душан Цветковић израђивао је перике од кучина.

Костими су изгледали аутентични до те мере да је гледајући сцене представе *Бој на Косову* и адмирал Гепрат запитао пуковника Миленковића: „Јесте ли ове костиме позајмили од наше Опере?“ А кад је

пуковник објаснио све импровизације и довитљивости, адмирал се, не верујући, после представе упутио на позорницу да се разувери и честита.

За премијерне представе, а нарочито јуначке драме домаћих писаца, владало је велико интересовање. Оне су се играле пред препуним амфитеатром. Дневници хроничара увек су бележили посету преко 3.000 гледалаца, а шајкача

Публика на предсјави
„Хајдук Вељко“

до шајкаче у гледалишту на фотографијама, томе су најбољи сведок.

Своју мисију позориште је проширило наступајући не само у Лазазу, већ и у Бизерти, Тунису и местима широм француских колонија у северној Африци. Позоришна трупа наступала је и у дворанама Бизерте, најчешће у Клубу друштва „Братство војника и морнара“, у позоришту у Тунису, Тинци, у болницама у Сиди Абдалаху, Сиди Фаталаху, азилу Беннегро, болници Сион, Кап Матифу... Позоришне представе извођене су и у болницама, санаторијумима и лечилиштима широм северне Африке са занимљивим програмом за болеснике у болницама и за избеглице.

Када се глумачки потенцијал, репертоар, квалитет и број изведених представа, проба и активности ван Лазаза поставе у контекст чињенице да је у окупираној Србији у то време потпуно замро позоришни живот, онда се неминовно намеће закључак да је Српско војничко логорско позориште „Африка“, у најтежим данима изгнанства, успешно провукло танану нит српске културе кроз теснац најтежег времена, сачувавши континуитет рада српског позорја. Његов значај огледао се и у томе што је позоришну културу успешно приближило несвикнутој публици и увело на сцену бројне аматере.

У борби за спас војникове душе, позориште у Лазазу однело је такву победу која се може сматрати равном моралним утицајима оних победа које је српски војник извојевао у биткама на линији фронта.

И док је Београд славио четврти дан у слободи представом „Српска душа“ од Жозефа де Грамона и Жоржа Монке а у режији Александра Златковића, хорским програмом и шаљивом тачком Андре Костића, позориште у Лазазу опростило се 5. новембра 1918. од своје публике. Била је то 217. представа тог позоришта.

Све време боравка српске војске у Африци, у Бизерти и Лазазу, оркестар Музике Коњичке дивизије имао је значајну улогу. Оркестар је био смештен у касарни „Ламберт“.

Њим је руководио и дириговао потпуковник Драгутин Покорни, а у свом саставу имао је и Музичку подофицирску школу.

Први концерти били су прави догађај – животодавни подстицај за наше војнике, изненађење за савезнике и мештане. Изгледало је невероватно да се они исти војници, који су до недавно једва стајали на ногама, одједном оглашавају тако добром музиком. Њихови танани звуци били су весници и најбољи сведок оживљавања српске војске после голготе, а оркестар мисионар наше културе у далеком свету.

Оркестар је често ангажован у војничким свечаностима у Лазазу, на заједничким ревијама српске и француске војске и на променадним концертима у Бизерти. Изводио је музичке програме у Официрском дому, позоришту „Касина“, сали „Гарибалди“, по болницама. Наступао је на самосталним концертима готово у свим градовима Туниса, на турнејама по Алжиру и Мароку, где је остварио мисионарску улогу у ширењу српске музике и културе. По општем признању, био је то најбољи оркестар у Тунису тог времена. Откривши на новим просторима препознатљив печат српске музике и културе, његови концерти памтили су се дуго после рата.

Музика Коњичке дивизије организовала је музичку школу за слепе који су касније као засебан оркестар давали своје концерте најпре у Бизерти, а потом и на турнејама.

Од војника Цигана из околине Крушевца и Крајева који су знали да свирају, у Бизерти је комплетиран још један – цигански оркестар. Њега је саставио, предводио и био му диригент војник техничар (касније инжењер) Воја Крстић. Оркестар је обично разонодио војнике у логору, али је наступао и у војничком позоришту. Бројао је око 20 чланова и био опремљен свим инструментима.

Од војника и ђака богослова, из ђачке чете питомаца Скопске подофицирске школе и добровољаца Доброво-

љачког пука формирана су три певачка хора. Њима је у почетку руководио Драгутин Покорни, а затим богослов Сава Петровић Попче, који се истицао и као солиста, и на крају Живадин Радосављевић, свршени ђак теологије. Хорови су наступали на литургијама, у позоришту и на концертима који су се одржавали у Бизерти.

Духовни живот

И у најтежим данима изгнанства и голготе Србин је прослављао или макар обележавао своју крсну славу. Тако је било у рововима на последњој линији одбране Косова, у одступници преко Албаније и дуж албанског приморја, при превозењу на савезничким лађама.

Своју веру и обичаје Србин није заборавио ни у далекој Африци. У касарнама, логорима, по болницама и санаторијумима, Срби су увек светковали велике верске празнике, нарочито обележавајући Бадње вече, Божић, Васкрс, Видовдан и своју крсну славу.

Чим се српска војска разместила у северној Африци, организован је верски живот. У Команди Српских резервних трупа и подофицирских школа у касарни „Ламберт“ био је свештеник који је обављао црквене обреде у самој команди и одржавао везу са осталим свештеницима, распоређеним по болницама у Феривилу, Тунису, Алжиру и у логору Лазуаз.

У логору српски војници су једну бараку одмах адаптирали и опремили као цркву у којој су обављане молитве, литургије, верска служба и обреди за војнике и старешине логора. Иконостас цркве у Лазуазу осликали су академски сликари Миодраг Петровић и Јосиф Цар. Петровић је насликао иконе *Рођење Христово*, *Распеће*, *Васкрсење*, *Свешће Арханђеле* и *Свешћог Николу*, а Јосиф Цар осликао је *Тајну вечеру* (копију по Леонарду), *Христџа у Гејсманском вршћу* по једној руској репродукцији и *Мајку Божију* по једној старој хиландарској репродукцији. Иконостас у капели Сталне маринске болнице у Сиди Абдалаху и у капели српског војничког гробља у Бизерти рад је Миодрага Петровића.

Свештеници су обављали црквене свечаности по јединицама у логору и касарнама, држали опела у болничким капелама и над гробовима умрлим, парастосе на српским војничким гробљима и пригодне родољубиве беседе по болницама којима су крепили душу болесницима.

Први парастос умрлим српским војницима одржан је у логору Лазуаз као саставни део припрема за одлазак првог ешелона војника на фронт. Живи су се молили за душу „оних који су били те среће да свој живот принесу на жртву Отаџбини“.

„Не личи вама, војницима, да оплакујете другове који су живот положили на олтар Отаџбине. Њима је Бог одредио место које су заслужили делима својим. Ми се зато данас и нисмо скупили да њих оплачемо, већ да их поменемо, да их се сетимо и да им се још једанпут, свечано, овако пред лицем Божјим закунемо да ћемо ићи њиховим трагом... Закунемо се да ће њихов помен остати светао у нашим срцима и да ће дела њихова остати вечита у нашим душама...“, говорио је свештеник док је хор богослова побожно певао „Вјечнаја памјат“.

Попуна из Бизерте

Будући безбедна савезничка база у дубокој позадини ратних збивања, Бизерта је послужила српској војсци као поуздан ослонац за пружање комплетне и снажне санитарске подршке дејствима на Солунском фронту, важна етапа у укупном санитарском збрињавању, за планско растеређивање санитарских капацитета у захвату фронта и за обучавање регрута, добровољаца и других структура у склопу укупне преобуке и реорганизације српске војске, који су се ту оспособљавали за борбу и одатле упућивали у борбене окршаје.

С обзиром на структуру и број оних који су боравили у северној Африци, тежиште је свакако било на санитарском збрињавању и лечењу изнемоглих, болесних и рањених, лечењу и опоравку тешких рањеника и болесника, а потом на обуци регрута, добровољаца и других структура и, конечно, на прихвату избеглица.

Иконостас цркве у Лазуазу дело је војника сликара

Одморени, опорављени, прездравели, излечени, преобучени и обучени, њих укупно 52.314 из Бизерте попуњавало је борбене стројеве на фронту. Била је то огромна војска, читава једна армија, која је поступно нарастала и на фронту се стапала у постојеће две српске армије, спремна да крене у јуриш ка отаџбини.

Управо у том податку садржан је најважнији и истински допринос Бизерте дејствима на фронту. Јер, повратним губицима и другим борбеним структурама којима је из Бизерте освежаван фронт, заправо су надомештене неуспеле почетне процене и очекивања да ће се Солунски фронт (који је због његове ширине, губитака и заморене трупе вапио за попуном) у припреми одлучујућег пробоја заситити новим војницима из заробље-

ничких и добровољачких структура.

У трагању како да се надоместе губици и попуне борбени редови Врховна команда предузела је низ мера. У војску су уврштена и лица која су била ослобођена војне обавезе због обављања државне службе. Смањене су позадинске јединице јер је позадина углавном била наслоњена на савезнике. Уведена је ревизија решења привремено и стално неспособних за војну службу. Спроведена је регрутација младића који су дорасли војној обавези...

Као посебан извор попуне јединица на Солунском фронту предвиђен је био регрутни контингент добровољачког потенцијала из Русије

и неутралних држава, као и борци јужнословенског порекла међу аустроугарским заробљеницима које су заробиле наше или савезничке снаге. Укупни потенцијал процењивао се на око 58.000 људи. Међутим, прикупљена са свега 21.074 добровољаца. Отуда је попуна из Бизерте и те како добро дошла слави српског ратника на Солунском фронту. Непобитна је истина да је Први светски рат решен пробојем српских јединица на Солунском фронту, а не борбама на Западном фронту, што је и омогућило Србији да заузме и баштинско место равноправног члана на мировној конференцији.

Све што се тих ратних година дешавало у Бизерти – њена укупна улога коју је одиграла као санитетска база за лечење и опоравак српске војске и ослонац за попуну и освежење истрошених војничких редова на Солунском фронту – уздиже Бизерту на пиједестал наших укупних борбених победа и подвига у захвату фронта. ■

Захваљујући хуманитарној организацији француских официра „Француска успомена” сачувана су сва српска гробља у Африци и Тунису. Све што је тамо у смислу очувања гробова и гробаља старих српских ратника саграђено и до данас очувано, финансирано је средствима „Француске успомене”. Како су уређивали своја гробља, тако су и српска. Кад су давали помене својим војницима, давали су и нашим.

Захваљујући организованом и топлим пријему, хуманости на који је наишла српска војска у северној Африци, а посебно напорима француских лекара, за највећи број изнемоглих, болесника и рањеника нашло се лека, али за многе спаса није било. Умрло је више од 3.226 српских војника. Међу њима су били један генерал, 88 официра, 143 подофицира и 42 питомца. Њихове кости расуте су на 24 гробља северне Африке, рачунајући ту и „Плаву гробницу” у бизертском заливу. У Тунису је на пет гробаља и у дубини бизертског залива остало да вечно почива 2.769 српских ратника, а у француској колонији Алжиру, на 18 гробаља, кости је расуло 457 српских ратника. Све до повратка последњег транспорта из Бизерте у отаџбину њихови саборци неговали су та света места и за собом их оставили као цветне баште.

Први српски војник који је сахрањен на тлу Африке био је Милан Милосављевић из места М. Враша, припадник 10. пука, који је умро у Бизерти 12. јануара 1916, а последњи умрли српски војник био је Божидар Сретеновић из Богданице код Ужичке Пожеге, припадник 4. пука, који је умро у Бизерти 2. августа 1919, неколико месеци

ГРОБЉА КАО

ЦВЕТНЕ БАШТЕ

СРПСКИ РАЂЕНИЦИ У АФРИЦИ 1916. ГОДИНЕ

пошто се и последњи српски транспорт из бизертске луке запутио у отаџбину.

Највеће српско војничко гробље налази се у Феривилу – данас Мензел Бургиба. Ту је сахрањено 1.790 српских војника који су умирали по болницама Сиди Абдалаха.

Српски војници који су умирали у бизертским болницама сахрањивани су на Градском католичком гробљу „Ел Асел“. У њему почива 698 српских ратника. Још док је рат трајао, наши војници саградиле су на гробљу капелу. Камен темељац положен је и освештан на Видовдан 1918. године. У темеље капеле укопан је пергамент са епитафом „Слава јунацима палим за Отаџбину! Нека у овој пријатељској земљи почивају у миру њихове кости, поверене чувању племените Француске!“

Они наши војници који су умирали у граду Тунису сахрањивани су на Белведеру, најлепшем делу Туниса, на Градском католичком гробљу (Европском) „Баб ел кхадра“ (у преводу – „Зелена капија“). На том гробљу остало је да почива 127 српских војника.

На Грчком православном гробљу у Тунису било је сахрањено пет наших војника. Имена тих војника остала

су незабележена. У Сусу су сахрањена три српска официра. У бизертском гробљу налазио се и споменик посвећен француским и српским војницима бродоломницима. У Бизертском заливу настрадао је 146 српских војника. На гробљу Ба ел Уд у граду Алжиру било је сахрањено укупно 80 српских војника. Међу сахрањенима су они који су страдали у катастрофи француске крстарице „Гамбет“, они који су за време транспорта из Солуна умрли на војном броду и они који су умирали у болници „Маилот“ (Мајо) и још четири болнице у граду Алжиру.

На гробљу у Кап Матифу, у месту званом Лазарет, сахрањено је укупно 268 српских ратника. На гробљу у Шершелу сахрањен је један српски војник, у Хусејин Деју била су сахрањена три српска војника, у Дра ел Мизану и у Блиди по двојица. Своје последње почивалиште на општинском гробљу у Орану нашло је 28 српских војника, на општинском гробљу у Арзеву сахрањена су тројица, у Мерс ел Кебиру и у Маскари по четворица и у Сиди бел Абесу тројица.

На гробљу у Константину било је сахрањено укупно пет српских војника, на католичком гробљу у Бону 24 вој-

Тешки инвалиди и лекарско особље у санаторијуму Бен Негро

„Цвешна башиџа“ – српско војничко гробље у Бизерџи по одласку Српске војске

ника, у Гелми десет, у Сук Аресу три, у Калеу четири, у Филипвилу 12, а у Сети-фу је сахрањен један српски војник.

Хвала „Француској успомени“

Друштво „Француска успомена“ основали су официри француске војске још давне 1881. године са основним циљем да, издвајајући од своје плате за чланарину, на тај начин улажу средства за одржавање гробова, гробаља и костурница и израду споменика својим војницима који погину или умру на простору Африке. Удружење је узело под своје окриље, једнако као своје, гробове, гробаља, капеле и костурнице наших војника. Сви наши историјски објекти осмишљени су на основу њихових идеја. Све што је тамо у смислу очувања гробова и гробаља старих српских ратника саграђено и до данас очувано, саграђено је средствима „Француске успомене“. Како су уређивали своја гробаља, тако су и српска. Кад су давали помене својим војницима, давали су и нашим.

Да није било те хуманитарне асоцијације, питање је да ли бисмо данас имали где да дођемо и шта да нађемо на местима наших историјских успомена и светишта у том далеком афричком пространству. ■

Као и пре сто година – изглед маринске болнице у Сиди Абдалаху

Споменик на француско-српском
гробљу у Бизерти

